

A – Evoluția și activitatea Curții de Justiție în anul 2011

de Vassilios Skouris, președintele Curții de Justiție

Prima parte a raportului anual prezintă în mod sintetic activitățile Curții de Justiție a Uniunii Europene în anul 2011. Această primă parte oferă în primul rând o imagine generală asupra evoluției instituției în cursul anului trecut, punând accentul pe schimbările instituționale care au afectat Curtea de Justiție, precum și pe evoluțiile referitoare la organizarea sa internă. În al doilea rând, cuprinde o analiză a statisticilor referitoare la evoluția volumului de lucru al Curții de Justiție și la durata medie a procedurilor. În al treilea rând, prezintă, ca în fiecare an, principalele evoluții jurisprudențiale, clasificate pe materii.

1. În 2011, Curtea de Justiție a prezentat legiuitorului Uniunii un proiect de modificare a statutului său, precum și o propunere de reformare și de actualizare a regulamentului său de procedură. Cele două propuneri vizează în principal îmbunătățirea eficacității procedurilor în fața instanțelor Uniunii.

În ceea ce privește propunerile de modificare a Statutului, acestea vizează în special instituirea funcției de vicepreședinte al Curții, sporirea la cincisprezece a numărului de judecători care compun Marea Cameră, precum și eliminarea participării sistematice a președinților camerelor de cinci judecători și renunțarea la raportul de ședință. În ceea ce privește dispozițiile din statut referitoare la Tribunal, Curtea propune sporirea la treizeci și nouă a numărului de judecători care compun această instanță, pentru a face față creșterii constante a contenciosului său.

În ceea ce privește propunerea de reformare a Regulamentului de procedură, ea vizează adaptarea atât a structurii sale, cât și a conținutului său la evoluția contenciosului, continuarea eforturilor întreprinse deja de mai mulți ani în vederea prezervării capacității instanței, confruntată cu un contencios din ce în ce mai voluminos și mai complex, soluționarea într-un termen rezonabil a cauzelor cu care este sesizată și clarificarea normelor de procedură pe care le aplică prin îmbunătățirea lizibilității acestora.

Ansamblul acestor propuneri este fructul unui proces de matură reflecție care se sprijină pe consultări interne. Ele sunt actualmente în discuție în cadrul autorităților legislative ale Uniunii. Textul complet al acestor propuneri este consultabil pe site-ul internet al Curții¹.

Pe de altă parte, se impune de asemenea să menționăm modificările aduse la 24 mai 2011 Regulamentului de procedură al Curții (JO L 162, p. 17). Aceste modificări prevăd pentru prima dată posibilitatea Curții de a determina, prin decizie, condițiile în care un act de procedură poate fi comunicat pe cale electronică. Curtea a utilizat această posibilitate adoptând Decizia din 13 septembrie 2011 referitoare la depunerea și la comunicarea de acte de procedură prin intermediul aplicației e-Curia (JO L 289, p. 7). Această aplicație, care va contribui incontestabil la modernizarea procedurilor în fața instanțelor Uniunii, a fost lansată cu succes la 21 noiembrie 2011.

Vom arăta și faptul că cetățenii Uniunii pot de acum înainte să aibă acces la un nou motor de căutare care acoperă pentru prima oară ansamblul datelor referitoare la corpusul jurisprudențial al instanțelor Uniunii, și aceasta, de la crearea Curții de Justiție în 1952. Acest motor de căutare este consultabil gratuit pe site-ul internet al Curții.

¹ http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7031

În sfârșit, în același spirit, catalogul bibliotecii Curții este de acum accesibil pe site-ul internet al Curții². Astfel, se oferă posibilitatea utilizării acestui catalog pentru efectuarea de cercetări bibliografice online privind dreptul Uniunii, precum și celelalte domenii ale dreptului acoperite în mod selectiv de catalogul bibliotecii Curții, cum ar fi dreptul internațional, dreptul comparat, dreptul statelor membre ale Uniunii Europene și dreptul unor țări terțe, precum și teoria generală a dreptului. La ora actuală, acest catalog este unul dintre cele mai bogate din lume în ceea ce privește dreptul Uniunii. El cuprinde în prezent aproximativ 340 000 de notițe bibliografice, din care peste 80 000 privesc dreptul Uniunii, ritmul de creștere al catalogului fiind de peste 20 000 de notițe pe an.

2. Statisticile judiciare ale Curții pentru anul 2011 arată în mod global o eficacitate și o productivitate susținute ale instanțelor Curții. Ele sunt, de asemenea, marcate printr-o sporire considerabilă a numărului de cauze introduse.

Astfel, Curtea a soluționat 550 de cauze în 2011 (cifră netă, ținând cont de conexări), ceea ce reprezintă o creștere în raport cu anul precedent (522 de cauze soluționate în 2010). Printre aceste cauze, 370 de cauze au făcut obiectul unei hotărâri, iar 180 de cauze au condus la pronunțarea unei ordonanțe.

Curtea a fost sesizată în 2011 cu 688 de cauze noi (independent de reuniturile pentru cauză de conexitate), ceea ce reprezintă o creștere semnificativă în raport cu anul 2010 (631 de cauze introduse) și, pentru al doilea an consecutiv, cel mai mare număr de cauze introduse din istoria Curții. Situația este identică în ceea ce privește cererile de pronunțare a unei hotărâri preliminare. Numărul de cauze preliminare introduse anul acesta reprezintă, pentru al treilea an consecutiv, cea mai ridicată cifră atinsă vreodată și, în raport cu anul 2009, este în creștere cu aproape 41 % (423 de cauze în 2011, față de 302 cauze în 2009). Vom nota, de asemenea, creșterea puternică a numărului de recursuri (162 în 2011 față de 97 în 2010) și diminuarea numărului de acțiuni directe, și aceasta, pentru al cincilea an consecutiv. Acțiunile directe nu reprezintă de acum decât aproximativ 12 % dintre cauzele introduse în fața Curții, în timp ce în 2007 reprezentau aproximativ 38 %.

În ceea ce privește durata procedurilor, datele statistice se dovedesc, în linii mari, pozitive, la fel ca și anul trecut. În ceea ce privește trimiterile preliminare, durata medie de soluționare se ridică la 16,4 luni, ceea ce reprezintă o creștere neglijabilă din punct de vedere statistic în raport cu cifra anului 2010 (16 luni). În ceea ce privește acțiunile directe și recursurile, durata medie de judecare a fost în 2011 de 20,2 luni și, respectiv, de 15,4 luni (față de 16,7 luni și, respectiv, de 14,3 luni în 2010).

Pe lângă reformele aplicate metodelor sale de lucru întreprinse în ultimii ani, menținerea eficacității Curții în soluționarea cauzelor se explică și prin utilizarea crescândă a diferitor instrumente procedurale de care dispune pentru accelerarea judecării anumitor cauze (procedura preliminară de urgență, judecarea cu prioritate, procedura accelerată, procedura simplificată și posibilitatea de judecare a cauzei fără concluziile avocatului general).

Aplicarea procedurii preliminare de urgență a fost solicitată în 5 cauze, iar camera desemnată a considerat că erau îndeplinite condițiile impuse la articolul 104b din Regulamentul de procedură în 2 dintre acestea. Aceste cauze au fost soluționate într-un termen mediu de 2,5 luni.

Aplicarea procedurii accelerate a fost solicitată în 13 situații, dar condițiile impuse de Regulamentul de procedură nu erau îndeplinite decât în 2 dintre acestea. Potrivit unei practici stabilite în anul

² <http://bib-curia.eu>

2004, cererile de procedură accelerată sunt admise sau respinse pe cale de ordonanță motivată a președintelui Curții. Pe de altă parte, a fost acordat tratament prioritar unui număr de 7 cauze.

În plus, Curtea a utilizat frecvent procedura simplificată prevăzută la articolul 104 alineatul (3) din Regulamentul de procedură pentru a răspunde la anumite întrebări adresate cu titlu preliminar. Astfel, în total, 30 de cauze au fost soluționate prin ordonanță în temeiul acestei dispoziții.

În sfârșit, Curtea continuă să exploateze posibilitatea, oferită de articolul 20 din Statut, de a judeca fără concluziile avocatului general în situația în care cauza nu pune o problemă nouă de drept. Menționăm astfel faptul că aproximativ 46 % din hotărârile pronunțate în anul 2011 au fost pronunțate fără concluzii (față de 50 % în 2010).

În ceea ce privește distribuția cauzelor între diferitele complete de judecată ale Curții, este de semnalat faptul că Marea Cameră a soluționat aproximativ 11 %, camerele de cinci judecători 55 %, iar camerele de trei judecători aproximativ 33 % din cauzele finalizate prin hotărâre sau prin ordonanță cu caracter jurisdicțional în anul 2011. În raport cu anul precedent, nu se constată diferențe importante în proporția cauzelor judecate de diferitele complete de judecată.

Pentru informații mai detaliate privind datele statistice ale anului judiciar 2011, cititorul este rugat să consulte partea din prezentul raport consacrată exclusiv acestora.

B – Jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene în 2011

Această parte a Raportului anual prezintă o imagine generală a jurisprudenței în 2011.

Probleme constituționale sau instituționale

Curtea a precizat, în mai multe cauze, în ce condiții își exercită competențele jurisdicționale. Vom evidenția, mai întâi, hotărârile referitoare la acțiuni în constatarea neîndeplinirii obligațiilor.

În Hotărârea *Comisia/Portugalia* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-52/08), Curtea s-a pronunțat asupra cererii Comisiei privind neîndeplinirea obligațiilor de către Republica Portugheză constând în neadoptarea actelor cu putere de lege și a actelor administrative necesare pentru a se conforma Directivei 2005/36 privind recunoașterea calificărilor profesionale¹.

Pe tărâmul admisibilității acțiunii, Curtea a remarcat că, deși cererea Comisiei viza o pretinsă netranspunere a Directivei 2005/36, scrisorile de punere în întârziere și avizul motivat emise de aceasta priveau Directiva 89/48 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior acordate pentru formarea profesională cu durata minimă de trei ani².

În continuare, Curtea a amintit că, deși concluziile cuprinse în cererea introductivă nu pot fi extinse, în principiu, dincolo de neîndeplinirea obligațiilor invocată în dispozitivul avizului motivat și în scrisoarea de punere în întârziere a Comisiei, nu este mai puțin adevărat că aceasta poate solicita constatarea neîndeplinirii obligațiilor care provin din versiunea inițială a unui act al Uniunii, modificat sau abrogat ulterior, și care au fost menținute prin dispozițiile unui nou act al Uniunii. În schimb, obiectul litigiului nu poate fi extins la obligații care decurg din noi dispoziții, care nu au echivalent în versiunea inițială a actului în cauză, cu riscul unei încălcări a normelor fundamentale privind legalitatea procedurii de constatare a neîndeplinirii obligațiilor.

Apoi, pe fond, Curtea a apreciat că, atunci când, în cursul procesului legislativ, împrejurări speciale precum absența unei luări clare de poziție a legiuitorului sau lipsa de precizie în ceea ce privește determinarea domeniului de aplicare al unei dispoziții a dreptului Uniunii dau loc unei situații de incertitudine, nu este posibil să se constate că, la expirarea termenului acordat în avizul motivat, exista o obligație suficient de clară a statelor membre de a transpune o directivă. Prin urmare, Curtea a respins acțiunea Comisiei.

În cauza *Comisia/Italia* (Hotărârea din 17 noiembrie 2011, cauza C-496/09), Curtea era sesizată de Comisie cu o acțiune în neîndeplinirea obligațiilor îndreptată împotriva Republicii Italiene ca urmare a neexecutării unei hotărâri anterioare a Curții³ referitoare la recuperarea de la beneficiari a ajutoarelor de stat declarate ilegale și incompatibile cu piața comună printr-o decizie a Comisiei. Aceasta din urmă solicita și plata de către Republica Italiană a unei penalități cu titlu cominatoriu și a unei sume forfetare.

¹ Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 7 septembrie 2005 privind recunoașterea calificărilor profesionale (JO L 255, p. 22, Ediție specială, 05/vol. 8, p. 3).

² Directiva Consiliului din 21 decembrie 1988 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior acordate pentru formarea profesională cu durata minimă de trei ani (JO 1989, L 19, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 2, p. 76).

³ Hotărârea din 1 aprilie 2004, C-99/02.

Mai întâi, Curtea a amintit, referindu-se la hotărârea anterioară pronunțată împotriva Republicii Italiene în această cauză, că, din moment ce o decizie a Comisiei prin care se impunea eliminarea unui ajutor de stat incompatibil cu piața comună nu a făcut obiectul unei acțiuni directe sau din moment ce o astfel de acțiune a fost respinsă, singurul mijloc de apărare care poate fi invocat de un stat membru este acela întemeiat pe imposibilitatea absolută de a executa corect decizia respectivă. Nici teama de dificultăți interne, chiar insurmontabile, nici faptul că statul membru în cauză înțelege să verifice situația individuală a fiecărei întreprinderi vizate nu pot justifica nerespectarea de către acesta a obligațiilor care îi revin în temeiul dreptului Uniunii. Astfel, întârzierea statului membru în cauză în privința punerii în aplicare a deciziei Comisiei, în esență imputabilă tardivității intervenției acestuia pentru remedierea dificultăților de identificare și de recuperare a ajutoarelor ilegale, nu poate constitui o justificare valabilă. În această privință, Curtea a adăugat că este lipsit de relevanță faptul că statul membru în cauză a informat Comisia cu privire la dificultățile întâmpinate în recuperarea ajutoarelor respective și cu privire la soluțiile adoptate pentru remedierea acestora.

În continuare, în privința aplicării de sancțiuni pecuniare, Curtea a decis că, în cadrul procedurii prevăzute la articolul 228 alineatul (2) CE, îi revine competența ca, în fiecare cauză și în funcție de împrejurările speței cu care este sesizată, precum și de nivelul de persuasiune și de disuasiune care apare necesar, să adopte sancțiunile pecuniare corespunzătoare pentru a asigura executarea cât mai repede cu putință a hotărârii prin care a constatat anterior o neîndeplinire a obligațiilor și pentru a preveni repetarea unor încălcări analoage ale dreptului Uniunii. În plus, ea a adăugat că contextul juridic și factual al neîndeplinirii constatate poate constitui un indiciu în sensul că prevenirea efectivă a repetării în viitor a unor încălcări similare ale dreptului Uniunii este de natură să necesite adoptarea unei măsuri disuasive. În ceea ce privește cuantumul penalităților cu titlu cominatoriu, Curtea a precizat că îi incumbă, în exercitarea puterii sale de apreciere în materie, să stabilească penalitățile cu titlu cominatoriu astfel încât să fie, pe de o parte, adaptate împrejurărilor și, pe de altă parte, proporționale cu neîndeplinirea obligațiilor constatată, precum și cu capacitatea de plată a statului membru în cauză.

În sfârșit, Curtea a amintit că, având în vedere obiectivele procedurii prevăzute la articolul 228 alineatul (2) CE, ea este competentă, în exercitarea puterii de apreciere care îi este conferită în cadrul articolului menționat, să impună, cumulativ, penalități cu titlu cominatoriu și o sumă forfetară.

Vom menționa în continuare o cauză referitoare la acțiunea în anulare, cauza *Comisia/Kronoply și Kronotex* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-83/09 P).

În această cauză, Curtea trebuia să se pronunțe asupra admisibilității unei acțiuni în anulare formulată de terți împotriva unei decizii a Comisiei de a nu ridica obiecții împotriva unui ajutor de stat acordat unei societăți de către un stat membru. Potrivit Curții, legalitatea unei asemenea decizii, întemeiată pe articolul 4 alineatul (3) din Regulamentul nr. 659/1999⁴, depinde de aspectul dacă există îndoieli privind compatibilitatea ajutorului cu piața comună. Întrucât astfel de îndoieli trebuie să determine deschiderea procedurii oficiale de investigare, la care pot participa persoanele interesate menționate la articolul 1 litera (h) din regulamentul amintit, trebuie să se considere că orice persoană interesată în sensul acestei din urmă dispoziții este direct și individual vizată de o asemenea decizie. Astfel, beneficiarii garanțiilor procedurale prevăzute la articolul 88 alineatul (2) CE și la articolul 6 alineatul (1) din Regulamentul nr. 659/1999 nu pot obține respectarea acestora

⁴ Regulamentul (CE) nr. 659/1999 al Consiliului din 22 martie 1999 de stabilire a normelor de aplicare a articolului 93 din Tratatul CE (JO L 83, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 41).

decât dacă au posibilitatea de a contesta în fața instanței Uniunii decizia de a nu ridica obiecții. Prin urmare, Curtea a statuat că, în cadrul unei acțiuni în anulare, calitatea particulară de persoană interesată în sensul articolului 1 litera (h) din Regulamentul nr. 659/1999, legată de obiectul specific al acțiunii, este suficientă pentru a individualiza, potrivit articolului 230 al patrulea paragraf CE, reclamantul care contestă o decizie de a nu ridica obiecții.

Pe de altă parte, Curtea a precizat că articolul 1 litera (h) din Regulamentul nr. 659/1999 nu exclude posibilitatea ca o întreprindere care nu este o concurentă directă a beneficiarului ajutorului, dar care are nevoie de aceeași materie primă ca și acesta pentru procesul său de producție, să fie calificată drept persoană interesată, în măsura în care demonstrează că interesele sale ar putea fi afectate prin acordarea ajutorului. În sfârșit, Curtea a decis că cerința identificării obiectului acțiunii, care rezultă din articolul 44 alineatul (1) litera (c) din Regulamentul de procedură al Tribunalului, este îndeplinită la un standard juridic corespunzător atunci când reclamantul identifică decizia a cărei anulare o solicită. Prezintă o importanță redusă faptul că în cererea introductivă se menționează că are ca obiect anularea unei decizii de a nu ridica obiecții – expresie care figurează la articolul 4 alineatul (3) din Regulamentul nr. 659/1999 – sau a unei decizii de a nu deschide procedura oficială de investigare, de vreme ce Comisia se pronunță cu privire la cele două aspecte ale problemei printr-o decizie unică.

Merită, în sfârșit, să fie semnalate două cauze referitoare la exercitarea de către Curte a competenței sale preliminare.

În cauza *Miles și alții* (Hotărârea din 14 iunie 2011, cauza C-196/09), Curtea s-a aplecat asupra noțiunii „instanță națională” în sensul articolului 267 TFUE.

Curtea a considerat că nu este competentă să răspundă la o cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare care provine de la Camera de recurs a Școlilor Europene. Pentru a aprecia dacă organismul de trimitere are trăsăturile unei „instanțe” în sensul articolului 267 TFUE, aspect care ține doar de dreptul Uniunii, Curtea ia în considerare un ansamblu de elemente, precum originea legală a organului, caracterul său permanent, caracterul obligatoriu al competenței sale, natura contradictorie a procedurii, aplicarea de către organ a normelor de drept, precum și independența acestuia. Or, deși Camera de recurs în cauză îndeplinește toate aceste condiții și trebuie, în consecință, să fie calificată drept „instanță” în sensul articolului 267 TFUE, ea nu provine totuși, după cum arată acest articol, dintr-un stat membru, ci ține de Școlile Europene, care constituie, după cum arată primul și al treilea considerent ale Convenției Școlilor Europene, un sistem *sui generis*, care realizează prin intermediul unui acord internațional o formă de cooperare între statele membre și între acestea și Uniune. Ea constituie astfel un organ al unei organizații internaționale care, în pofida legăturilor funcționale pe care le are cu Uniunea, rămâne formal distinctă de aceasta și de statele membre. În aceste condiții, simplul fapt că este ținută să aplice principiile generale ale dreptului Uniunii în cazul în care este sesizată cu un litigiu nu este suficient pentru ca această cameră să se încadreze în noțiunea „instanță dintr-un stat membru” și, prin urmare, în domeniul de aplicare al articolului 267 TFUE.

Cauza *Lesoochránárske zoskupenie* (Hotărârea din 8 martie 2011, cauza C-240/09) a permis Curții să se pronunțe asupra competenței sale în ceea ce privește interpretarea unui acord internațional

(Convenția de la Aarhus⁵) încheiat de Comunitate, pe de o parte, și statele membre, pe de altă parte, în virtutea unei competențe partajate.

Sesizată în conformitate cu dispozițiile tratatului, în special articolul 267 TFUE, Curtea s-a declarat competentă pentru a stabili linia de demarcație dintre obligațiile pe care și le asumă Uniunea și cele care rămân numai în sarcina statelor membre și pentru a interpreta dispozițiile convenției amintite. În consecință, este necesar să se stabilească dacă, în domeniul acoperit de articolul 9 alineatul (3) din Convenția de la Aarhus, Uniunea și-a exercitat competențele și a adoptat dispoziții privind executarea obligațiilor care rezultă din acestea. În cazul unui răspuns negativ, obligațiile care decurg din articolul 9 alineatul (3) din Convenția de la Aarhus ar continua să intre în domeniul de aplicare al dreptului național al statelor membre. În acest caz, ar reveni instanțelor acestor state obligația să stabilească, pe baza dreptului național, dacă particularii se pot întemeia în mod direct pe normele acestui acord internațional care privesc domeniul menționat sau dacă aceste instanțe trebuie să le aplice din oficiu. Dreptul Uniunii nu impune, dar nici nu exclude ca ordinea juridică a unui stat membru să recunoască particularilor dreptul de a se întemeia în mod direct pe această normă sau să impună instanței obligația de a o aplica din oficiu. În schimb, dacă s-ar constata că Uniunea și-a exercitat competențele și a adoptat dispoziții în domeniul acoperit de articolul 9 alineatul (3) din Convenția de la Aarhus, dreptul Uniunii s-ar aplica și ar reveni Curții obligația să stabilească dacă dispoziția acordului internațional în cauză are un efect direct. În plus, o problemă specifică care nu a făcut încă obiectul unei legislații a Uniunii poate totuși să țină de dreptul Uniunii din moment ce această problemă este reglementată în acordurile încheiate de Uniune și de statele sale membre și privește un domeniu acoperit în mare parte de acesta.

Curtea a apreciat că este competentă pentru a interpreta dispozițiile articolului 9 alineatul (3) din Convenția de la Aarhus și, în special, pentru a se pronunța asupra problemei dacă acestea au sau nu au efect direct. Atunci când o dispoziție poate fi aplicată atât situațiilor care fac obiectul dreptului intern, cât și situațiilor care fac obiectul dreptului Uniunii, există un interes clar pentru ca această dispoziție să fie interpretată în mod uniform în scopul evitării unor divergențe de interpretare viitoare, indiferent de condițiile în care aceasta trebuie să fie aplicată.

Aceste cauze referitoare la contencios sunt totuși departe de a epuiza aportul jurisprudenței, pe parcursul anului 2011, la clarificarea problemelor de esență constituțională sau instituțională.

În cauza *Patriciello* (Hotărârea din 6 septembrie 2011, cauza C-163/10), Curtea a interpretat articolul 8 din Protocolul privind privilegiile și imunitățile Uniunii Europene, anexat la Tratatul UE, FUE și CEEA, precizând întinderea imunității acordate de dreptul Uniunii deputaților europeni pentru opiniile lor și voturile exprimate în cadrul exercitării funcțiilor lor.

Curtea a statuat că articolul 8 din Protocolul privind privilegiile și imunitățile Uniunii Europene trebuie interpretat în sensul că o declarație efectuată de un deputat european în afara incintei Parlamentului European și care a condus la declanșarea urmăririi penale în statul membru de origine sub aspectul infracțiunii de denunțare calomnioasă nu constituie o opinie exprimată în cadrul exercitării funcțiilor parlamentare care să fie apărută de imunitatea prevăzută la această dispoziție decât atunci când această declarație corespunde unei aprecieri subiective care prezintă

⁵ Convenția privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu, cunoscută drept „Convenția de la Aarhus”, a fost semnată la 25 iunie 1998 și aprobată în numele Comunității Europene prin Decizia 2005/370/CE a Consiliului din 17 februarie 2005 (JO L 124, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 14, p. 201).

o legătură directă și evidentă cu exercitarea unor asemenea funcții. Revine instanței de trimitere competența de a stabili dacă într-o cauză sunt întrunite aceste condiții.

În cadrul aderării unor noi state membre la Uniunea Europeană, la 1 mai 2004, Curtea s-a aplecat, în cauza *Vicoplus și alții* (Hotărârea din 10 februarie 2011, cauzele conexe C-307/09-C-309/09), asupra interpretării articolelor 56 TFUE și 57 TFUE, precum și a articolului 1 alineatul (3) litera (c) din Directiva 96/71⁶ privind detașarea lucrătorilor în cadrul prestării de servicii.

Astfel, Curtea a statuat că articolele 56 TFUE și 57 TFUE nu se opun ca un stat membru să subordoneze obținerii unei autorizații de muncă, pentru perioada tranzitorie prevăzută în capitolul 2 alineatul (2) din anexa XII la Actul de aderare din 2003⁷, detașarea, în sensul articolului 1 alineatul (3) litera (c) din directiva menționată, de lucrători resortisanți polonezi pe teritoriul său. Într-adevăr, o asemenea măsură națională trebuie considerată, deși văzută ca o restricție la libera prestare a serviciilor, ca fiind o măsură care reglementează accesul resortisanților polonezi pe piața forței de muncă din statul membru respectiv în sensul capitolului 2 alineatul (2) din anexa XII la Actul de aderare din 2003. O asemenea concluzie se impune de asemenea în lumina finalității acestui alineat, care vizează evitarea producerii de perturbări pe piața forței de muncă a vechilor state membre, ca urmare a aderării la Uniune a unor noi state membre, din cauza sosirii imediate a unui număr ridicat de lucrători resortisanți ai noilor state.

În domeniul dreptului de acces al publicului la documente, Curtea a fost sesizată, în cauza *Suedia/MyTravel și Comisia* (Hotărârea din 21 iulie 2011, cauza C-506/08 P), cu un recurs formulat împotriva unei hotărâri⁸ a Tribunalului de respingere a acțiunii introduse de My Travel în privința a două decizii⁹ ale Comisiei de refuz al accesului la anumite documente interne ale instituției în cadrul unei proceduri de concentrare deja închise.

Regulamentul nr. 1049/2001¹⁰ privind accesul public la documentele Parlamentului European, ale Consiliului și ale Comisiei prevede, la articolul 4, excepții care derogă de la principiul accesului cât mai larg posibil al publicului la documente și trebuie, în consecință, interpretate și aplicate în mod strict. Curtea a considerat că, în cazul în care o instituție decide să refuze accesul la un document a cărui comunicare îi este cerută, acesteia îi revine, în principiu, obligația de a furniza explicații cu privire la modul în care accesul la acest document ar putea să aducă atingere concret și efectiv interesului protejat – și anume protecția procesului decizional al instituției și protecția consultanței juridice, pe care această instituție le invocă.

Curtea a analizat ansamblul documentelor respective și a apreciat, în special, că Tribunalul ar fi trebuit să impună Comisiei să indice motivele specifice pentru care considera că divulgarea unora

⁶ Directiva 96/71/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 1996 privind detașarea lucrătorilor în cadrul prestării de servicii (JO 1997, L 18, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 4, p. 29).

⁷ Act privind condițiile de aderare a Republicii Cehe, a Republicii Estonia, a Republicii Cipru, a Republicii Letonia, a Republicii Lituania, a Republicii Ungare, a Republicii Malta, a Republicii Polone, a Republicii Slovenia și a Republicii Slovace și adaptările tratatelor pe care se întemeiază Uniunea Europeană (JO 2003, L 236, p. 33).

⁸ Hotărârea Tribunalului din 9 septembrie 2008, *My Travel/Comisia* (T-403/05).

⁹ Decizia D(2005) 8461 a Comisiei din 5 septembrie 2005 și Decizia D(2005) 9763 a Comisiei din 12 octombrie 2005.

¹⁰ Regulamentul (CE) nr. 1049/2001 al Parlamentului European și al Consiliului din 30 mai 2001 privind accesul public la documentele Parlamentului European, ale Consiliului și ale Comisiei (JO L 145, p. 43, Ediție specială, 01/vol. 3, p. 76).

dintre documentele în cauză ar fi adus o atingere gravă procesului decizional al acelei instituții, deși procedura la care se refereau aceste documente se terminase.

În consecință, Curtea a concluzionat că, în deciziile sale, Comisia nu a aplicat corect nici excepția privind protecția procesului decizional al acesteia, nici excepția privind protecția consultanței juridice. Ea a decis, în consecință, să anuleze hotărârea Tribunalului și cele două decizii ale Comisiei cu privire la aceste aspecte.

Dat fiind faptul că unele dintre argumentele invocate de Comisie pentru a refuza divulgarea unor alte documente interne – în special cele referitoare la alte excepții privind protecția obiectivelor activităților de inspecție, de anchetă și de audit – nu fuseseră examinate de Tribunal, Curtea a considerat că nu era în măsură să se pronunțe ea însăși asupra acestora din urmă și a decis să trimită cauza Tribunalului.

În ceea ce privește aplicarea dreptului Uniunii în ordinea juridică a statelor membre, două hotărâri merită o atenție specială.

În cauzele *Ze Fu Fleischhandel și Vion Trading* (Hotărârea din 5 mai 2011, cauzele conexe C-201/10 și C-202/10), Curtea a considerat că principiul securității juridice nu se opune, în principiu, ca, în contextul protecției intereselor financiare ale Uniunii Europene definite în Regulamentul nr. 2988/95¹¹ și în temeiul articolului 3 alineatul (3) din acest regulament, autoritățile și instanțele naționale ale unui stat membru să aplice „prin analogie” într-un litigiu referitor la rambursarea unei restituiri la export plătite nejustificat un termen de prescripție întemeiat pe o dispoziție națională de drept comun, cu condiția totuși ca o astfel de aplicare care rezultă dintr-o practică jurisprudențială să fi fost suficient de previzibilă, aspect care trebuie verificat de instanța de trimitere. Totuși, potrivit Curții, principiul proporționalității se opune, în cadrul punerii în aplicare de statele membre a posibilității care le este oferită de articolul 3 alineatul (3) din Regulamentul nr. 2988/95, aplicării unui termen de prescripție de 30 de ani într-un litigiu referitor la rambursarea restituirilor primite nejustificat. Astfel, din punctul de vedere al obiectivului de protecție a intereselor financiare ale Uniunii, pentru care legiuitorul Uniunii a considerat că o durată de prescripție de 4 ani, chiar de 3 ani, era deja o durată suficientă ca atare pentru a permite autorităților naționale să urmărească în justiție o abatere care aduce atingere acestor interese financiare și care poate duce la adoptarea unei măsuri precum recuperarea unui avantaj obținut nejustificat, rezultă că, dacă se acordă autorităților menționate o durată de 30 de ani, se depășește ceea ce este necesar pentru o administrație diligentă. În sfârșit, Curtea a apreciat că, într-o situație care ține de domeniul de aplicare al regulamentului menționat, principiul securității juridice se opune ca un termen de prescripție „mai lung” în sensul articolului 3 alineatul (3) din acest regulament să poată rezulta dintr-un termen de prescripție de drept comun redus pe cale jurisprudențială pentru ca acest din urmă termen să respecte în aplicarea sa principiul proporționalității, din moment ce, în orice caz, termenul de prescripție de 4 ani prevăzut la articolul 3 alineatul (1) primul paragraf din regulamentul amintit este aplicabil în astfel de împrejurări.

În cauza *Lady & Kid și alții* (Hotărârea din 6 septembrie 2011, cauza C-398/09), Curtea a statuat că normele dreptului Uniunii cu privire la restituirea plății nedatorate trebuie interpretate în sensul că restituirea plății nedatorate poate genera o îmbogățire fără justă cauză numai în cazul în care sumele plătite fără să fi fost datorate de o persoană impozabilă în temeiul unei taxe percepute într-un stat membru cu încălcarea dreptului Uniunii au fost repercutate în mod direct asupra

¹¹ Regulamentul (CE, Euratom) nr. 2988/95 al Consiliului din 18 decembrie 1995 privind protecția intereselor financiare ale Comunităților Europene (JO L 312, p. 1, Ediție specială, 01/vol. 1, p. 166).

cumpărătorului. Curtea a dedus din aceasta că dreptul Uniunii nu permite unui stat membru să refuze rambursarea unei taxe nelegale pentru motivul că sumele plătite fără să fi fost datorate de persoana impozabilă au fost compensate printr-o economie rezultată din eliminarea concomitentă a altor taxe, întrucât o astfel de compensare nu poate fi considerată, din punctul de vedere al dreptului Uniunii, o îmbogățire fără justă cauză în raport cu această taxă.

În ceea ce privește contribuția Curții la definirea efectelor acordurilor încheiate de Uniune cu state terțe, vom reține cauzele *Unal* (Hotărârea din 29 septembrie 2011, cauza C-187/10) și *Pehlivan* (Hotărârea din 16 iunie 2011, cauza C-484/07), în care se puneau probleme importante referitoare la interpretarea unor acorduri internaționale, în special Acordul de asociere CEE-Turcia¹².

Vom evidenția de asemenea în materie de acorduri internaționale o hotărâre a Curții privind interpretarea Convenției de la Aarhus¹³ (Hotărârea din 8 martie 2011, *Lesoochranárske zoskupenie*, C-240/09).

În cauza *Unal*, citată anterior, mai întâi, Curtea a considerat că articolul 6 alineatul (1) prima liniuță din Decizia nr. 1/80 a Consiliului de asociere CEE-Turcia (denumită în continuare „Decizia nr. 1/80”) trebuie interpretat în sensul că se opune ca autoritățile naționale competente să revoce permisul de ședere al unui lucrător turc cu efect retroactiv de la data la care nu mai există condiția pentru acordarea permisului de ședere prevăzută în dreptul național, în condițiile în care nu există niciun comportament fraudulos al respectivului lucrător, iar revocarea permisului intervine după expirarea termenului de un an de încadrare legală în muncă prevăzut la articolul 6 alineatul (1) prima liniuță din decizia menționată. Astfel, Curtea a apreciat că, pe de o parte, această dispoziție nu poate fi interpretată astfel încât să permită unui stat membru să modifice în mod unilateral întinderea sistemului de integrare progresivă a resortisanților turci pe piața muncii din statul membru gazdă. Pe de altă parte, a nu admite că un asemenea lucrător a fost încadrat în muncă în mod legal în statul membru gazdă timp de mai mult de un an ar încălca principiul general al respectării drepturilor dobândite, potrivit căruia, atunci când un resortisant turc poate în mod valabil să se prevaleze de drepturi în temeiul unei dispoziții a Deciziei nr. 1/80, aceste drepturi nu mai depind de menținerea împrejurărilor care le-au dat naștere, o condiție de această natură nefiind impusă prin această decizie.

În continuare, în cauza *Pehlivan*, citată anterior, Curtea a concluzionat că rezultă atât din supremația dreptului Uniunii, cât și din efectul direct al unei dispoziții precum articolul 7 primul paragraf din Decizia nr. 1/80 că statele membre nu pot modifica în mod unilateral întinderea sistemului de integrare progresivă a resortisanților turci în statul membru gazdă și nu dispun de posibilitatea de a adopta măsuri de natură să împiedice statutul juridic recunoscut în mod expres unor astfel de resortisanți de dreptul care guvernează asocierea CEE-Turcia. Astfel, un membru al familiei unui lucrător turc care îndeplinește condițiile prevăzute la articolul 7 primul paragraf nu poate pierde drepturile care îi sunt recunoscute prin această dispoziție decât în două situații, și anume fie în cazul în care prezența migrantului turc pe teritoriul statului membru gazdă constituie, din cauza comportamentului său personal, un pericol efectiv și grav pentru ordinea publică, pentru siguranța sau pentru sănătatea publică, în sensul articolului 14 alineatul (1) din aceeași decizie, fie în cazul în care persoana în cauză a părăsit teritoriul acestui stat pentru o perioadă semnificativă și fără motive legitime.

¹² Decizia 64/732/CEE a Consiliului din 23 decembrie 1963 (JO 1964, 217, p. 3685, Ediție specială, 11/vol. 1, p. 10).

¹³ A se vedea nota de subsol 5.

În sfârșit, în cauza *Lesoochránárske zoskupenie*, citată anterior, Curtea a decis că articolul 9 alineatul (3)¹⁴ din Convenția privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziei și accesul la justiție în probleme de mediu (Convenția de la Aarhus) este lipsit de efect direct în dreptul Uniunii. Cu toate acestea, revine instanței naționale sarcina de a interpreta, în cea mai mare măsură posibilă, normele de procedură referitoare la condițiile care trebuie întrunite pentru exercitarea unei acțiuni administrative sau jurisdicționale atât conform obiectivelor articolului 9 alineatul (3) din această convenție, cât și conform obiectivului protecției jurisdicționale efective a drepturilor conferite de dreptul Uniunii pentru a permite unei organizații de protecție a mediului să conteste în fața unei instanțe o decizie adoptată în urma unei proceduri administrative care poate fi contrară dreptului mediului al Uniunii. În lipsa unei reglementări a Uniunii în materie, revine ordinii juridice interne a fiecărui stat membru atribuția de a prevedea modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor în justiție destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii, statele membre având responsabilitatea de a asigura în fiecare caz o protecție efectivă a acestor drepturi. În acest sens, modalitățile procedurale aplicabile acțiunilor destinate să asigure protecția drepturilor conferite justițiabililor de dreptul Uniunii nu trebuie să fie mai puțin favorabile decât cele aplicabile unor acțiuni similare de drept intern (principiul echivalenței) și nu trebuie să facă practic imposibilă sau excesiv de dificilă exercitarea drepturilor conferite de ordinea juridică a Uniunii (principiul efectivității).

Cetățenia Uniunii și drepturile aferente acesteia sunt departe de a-și fi revelat întregul potențial.

În cauza *Ruiz Zambrano* (Hotărârea din 8 martie 2011, cauza C-34/09), Curtea s-a pronunțat asupra delicatei chestiuni dacă dispozițiile tratatului cu privire la cetățenia Uniunii conferă unui resortisant al unui stat terț, părinte care asigură întreținerea copiilor săi minori, cetățeni ai Uniunii, un drept de ședere și de muncă în statul membru a cărui cetățenie o au, în care au reședința și pe care nu l-au părăsit niciodată de la nașterea lor. Curtea a considerat că articolul 20 TFUE se opune ca un stat membru, pe de o parte, să refuze unui resortisant al unui stat terț, care asigură întreținerea copiilor săi minori, cetățeni ai Uniunii, șederea în statul membru de reședință al acestora din urmă și ai cărui cetățeni sunt și, pe de altă parte, să refuze respectivului resortisant al unui stat terț acordarea unui permis de muncă, în măsura în care astfel de decizii i-ar priva pe acei copii de beneficiul efectiv al esenței drepturilor corespunzătoare statutului de cetățean al Uniunii (a se vedea în special Hotărârea *Ruiz Zambrano*, punctul 45). Astfel, statutul de cetățean al Uniunii are vocația de a fi statutul fundamental al resortisanților statelor membre. Or, un astfel de refuz de acordare a dreptului de ședere ar avea drept consecință faptul că respectivii copii, cetățeni ai Uniunii, vor fi obligați să părăsească teritoriul Uniunii pentru a-și însoți părinții. În același mod, dacă nu se acordă un permis de muncă unei astfel de persoane, aceasta ar risca să nu dispună de resursele necesare pentru a face față propriilor sale nevoi și celor ale familiei sale, ceea ce ar avea de asemenea drept consecință obligarea copiilor săi, cetățeni ai Uniunii, să părăsească teritoriul acesteia. În asemenea condiții, respectivii cetățeni ai Uniunii ar fi, în fapt, în imposibilitatea de a exercita esența drepturilor conferite de statutul lor de cetățean al Uniunii.

Cauza *McCarthy* (Hotărârea din 5 mai 2011, cauza C-434/09) a permis Curții să aprecieze dacă dispozițiile referitoare la cetățenia Uniunii sunt aplicabile situației unui cetățean al Uniunii care nu și-a exercitat niciodată dreptul de liberă circulație, care a avut întotdeauna reședința într-un stat membru a cărui cetățenie o are și care, pe de altă parte, beneficiază și de cetățenia unui alt stat

¹⁴ „În plus față de căile de atac prevăzute la alineatele (1) și (2) și fără a le aduce atingere, fiecare parte se asigură că, în cazul în care îndeplinesc criteriile prevăzute de legislația internă proprie, în cazul în care acestea există, membrii publicului au acces la proceduri administrative sau judiciare pentru a contesta acțiuni și omiteri ale persoanelor fizice și ale autorităților publice care contravin dispozițiilor legislației interne proprii privind mediul.”

membru. Într-o primă fază, Curtea a apreciat că articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2004/38 privind dreptul la liberă circulație și ședere¹⁵ nu este aplicabilă unui astfel de cetățean al Uniunii. Această constatare nu poate fi influențată de faptul că cetățeanul respectiv are și cetățenia unui alt stat membru decât cel în care are reședința. Astfel, simplul fapt că un cetățean al Uniunii beneficiază de cetățenia mai multor state membre nu înseamnă că acesta și-a exercitat dreptul de liberă circulație. Într-o a doua fază, Curtea a considerat că articolul 21 TFUE nu este aplicabil unui cetățean al Uniunii care nu și-a exercitat niciodată dreptul de liberă circulație, care a avut întotdeauna reședința într-un stat membru a cărui cetățenie o are și care, pe de altă parte, beneficiază și de cetățenia unui alt stat membru, în măsura în care situația acestui cetățean nu presupune aplicarea unor măsuri dintr-un stat membru care ar avea drept efect să îl priveze de beneficiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii sau să împiedice exercitarea dreptului său de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre. Împrejurarea că un resortisant are, pe lângă cetățenia statului membru în care își are reședința, și cetățenia unui alt stat membru nu poate fi suficientă, singură, pentru a considera că situația persoanei interesate intră sub incidența articolului 21 TFUE, întrucât situația respectivă nu prezintă niciun element de legătură cu vreuna dintre situațiile prevăzute de dreptul Uniunii, iar totalitatea elementelor componente relevante ale acestei situații se limitează la interiorul unui singur stat membru.

Cauza *Dereci și alții* (Hotărârea din 15 noiembrie 2011, cauza C-256/11) ridică problema dacă dispozițiile referitoare la cetățenia Uniunii permit unui resortisant al unui stat terț să beneficieze de dreptul de ședere pe teritoriul unui stat membru atunci când acest resortisant dorește să locuiască cu un membru al familiei sale, cetățean al Uniunii, care are domiciliul în acest stat membru, a cărui cetățenie o deține, care nu și-a exercitat niciodată dreptul la libera circulație și care nu depinde de resortisantul respectiv pentru a se întreține. Curtea a considerat că dreptul Uniunii, și în special dispozițiile acestuia referitoare la cetățenia Uniunii, nu se opune ca un stat membru să refuze unui resortisant al unui stat terț șederea pe teritoriul său atunci când acest resortisant urmărește să locuiască cu un membru al familiei sale care este cetățean al Uniunii care are domiciliul în acest stat membru, a cărui cetățenie o deține, și care nu și-a exercitat niciodată dreptul la liberă circulație, în măsura în care un astfel de refuz nu implică, pentru cetățeanul Uniunii în cauză, privarea de beneficiul efectiv al esenței drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii, aspecte care trebuie verificate de instanța națională. În această privință, criteriul referitor la privarea de esența drepturilor conferite de statutul de cetățean al Uniunii privește situații caracterizate de împrejurarea că cetățeanul Uniunii este obligat, în fapt, să părăsească nu numai teritoriul statului membru al cărui resortisant este, ci și teritoriul Uniunii considerat în ansamblu. În consecință, numai faptul că un resortisant al unui stat membru ar putea dori, pentru motive de natură economică sau pentru a menține unitatea familială pe teritoriul Uniunii, ca membri ai familiei sale, care nu dispun de cetățenia unui stat membru, să poată locui cu acesta pe teritoriul Uniunii nu este suficient în sine pentru a considera că cetățeanul Uniunii este obligat să părăsească teritoriul Uniunii dacă un astfel de drept nu este acordat.

În cauza *Aladzhev* (Hotărârea din 17 noiembrie 2011, cauza C-434/10), Curtea a interpretat articolul 27 alineatele (1) și (2) din Directiva 2004/38¹⁶. Astfel, Curtea a statuat că dreptul Uniunii nu se opune unui act cu putere de lege al unui stat membru care permite unei autorități administrative să interzică unui resortisant al aceluși stat părăsirea statului respectiv pentru motivul neachitării

¹⁵ Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE (JO L 158, p. 77, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56).

¹⁶ A se vedea nota de subsol 15.

unei datorii fiscale a societății printre ai cărei administratori se numără acest resortisant, însă cu dubla condiție ca obiectivul măsurii în cauză să fie acela de a răspunde, în anumite împrejurări excepționale care pot rezulta în special din natura sau din importanța acestei datorii, unei amenințări reale, prezente și suficient de grave la adresa unui interes fundamental al societății și ca obiectivul urmărit în acest mod să nu răspundă numai unor scopuri economice. Instanței naționale îi revine sarcina de a verifica dacă această dublă condiție este îndeplinită. Astfel, pe de o parte, nu se poate exclude, în principiu, împrejurarea ca nerecuperarea creanțelor fiscale să poată fi încadrată în sfera cerințelor de ordine publică. Pe de altă parte, din moment ce recuperarea creanțelor publice, în special a impozitelor, urmărește asigurarea finanțării intervențiilor statului membru în cauză în funcție de alegeri care exprimă, printre altele, politica sa generală în domeniul economic și social, cu atât mai mult măsurile adoptate de autoritățile publice în vederea asigurării acestei recuperări nu pot fi considerate, în principiu, că au fost adoptate numai în scopuri economice, în sensul prevederilor articolului 27 alineatul (1) din Directiva 2004/38. Tot în opinia Curții, chiar dacă se presupune că o măsură de interdicție de a ieși de pe teritoriul național a fost adoptată în condițiile prevăzute la articolul 27 alineatul (1) din Directiva 2004/38, condițiile prevăzute la alineatul (2) al aceluiași articol se opun unei astfel de măsuri în cazul în care aceasta are ca unic temei existența datoriei fiscale a societății printre ai cărei administratori se numără reclamantul și dacă are în vedere numai această calitate, lipsind orice apreciere concretă a conduitei persoanei în cauză și orice referire la vreo amenințare pe care aceasta ar constitui-o pentru ordinea publică, și în cazul în care interdicția de a ieși de pe teritoriul național nu este aptă să garanteze realizarea obiectivului pe care îl urmărește și depășește cadrul a ceea ce este necesar pentru atingerea acestuia. Instanței de trimitere îi revine de asemenea sarcina de a verifica dacă această situație se regăsește în cauza cu care este sesizată.

Cauza *Runevič-Vardyn și Wardyn* (Hotărârea din 12 mai 2011, cauza C-391/09) a dat Curții ocazia să se pronunțe asupra regulilor de transcriere, în actele de stare civilă ale unui stat membru, ale prenumelor și numelor de familie ale cetățenilor Uniunii. Astfel, Curtea a statuat mai întâi că articolul 21 TFUE nu se opune ca autoritățile competente ale unui stat membru să refuze, în temeiul unei reglementări naționale care prevede că numele de familie și prenumele unei persoane pot fi transcrise în actele de stare civilă din acest stat numai sub o formă care să respecte normele de grafie ale limbii oficiale naționale, să modifice, în certificatele de naștere și de căsătorie ale unuia dintre resortisanții săi, numele de familie și prenumele acestuia potrivit normelor de grafie ale unui alt stat membru. Faptul că numele de familie și prenumele persoanei pot fi modificate și transcrise în actele de stare civilă din statul său membru de origine numai cu caracterele limbii acestui din urmă stat membru nu poate constitui un tratament mai puțin favorabil decât cel de care beneficiază înainte de a exercita facilitățile acordate de tratat în materie de liberă circulație a persoanelor și, prin urmare, nu îl poate descuraja de la exercitarea drepturilor de circulație recunoscute la articolul 21 TFUE. Apoi, potrivit Curții, articolul 21 TFUE nu se opune ca, în aplicarea reglementării naționale descrise mai sus, autoritățile competente ale unui stat membru să refuze să modifice numele de familie comun unui cuplu căsătorit de cetățeni ai Uniunii, astfel cum figurează acesta în actele de stare civilă eliberate de statul membru de origine al unuia dintre acești cetățeni, sub o formă care să respecte normele de grafie ale acestui din urmă stat, cu condiția ca acest refuz să nu provoace cetățenilor Uniunii menționați inconveniente majore de ordin administrativ, profesional și privat, ceea ce revine instanței naționale să determine. Dacă situația se dovedește a fi astfel, revine de asemenea instanței naționale să verifice dacă refuzul de modificare este necesar protecției intereselor pe care reglementarea națională urmărește să le garanteze și este proporțional cu obiectivul legitim urmărit. În sfârșit, tot în opinia Curții, articolul 21 TFUE nu se opune ca aceleași autorități să refuze, în temeiul aceleiași reglementări, să modifice certificatul de căsătorie al unui cetățean al Uniunii resortisant al unui alt stat membru, pentru ca prenumele cetățeanului menționat să fie transcrise în acest certificat cu semne diacritice, astfel cum au fost

transcrise în actele de stare civilă eliberate de statul său membru de origine și sub o formă care să respecte normele de grafie ale limbii oficiale naționale a acestui din urmă stat.

În urma Hotărârii Lassal¹⁷, Curtea a interpretat articolul 16 din Directiva 2004/38¹⁸ în cauza *Dias* (Hotărârea din 21 iulie 2011, cauza C-325/09), provenind de la aceeași instanță de trimitere. Astfel, Curtea a decis că articolul 16 alineatele (1) și (4) din Directiva 2004/38 trebuie interpretat în sensul că perioadele de ședere care s-au încheiat înainte de data de transpunere a acesteia din urmă, respectiv 30 aprilie 2006, numai pe baza unui permis de ședere eliberat în mod legal în temeiul Directivei 68/360¹⁹ și fără a fi îndeplinite condițiile pentru a beneficia de vreun drept de ședere, nu pot fi considerate încheiate în mod legal în scopul dobândirii dreptului de ședere permanentă în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva 2004/38 și că perioadele de ședere mai scurte de doi ani consecutivi, care s-au încheiat numai pe baza unui permis de ședere eliberat în mod valabil în temeiul Directivei 68/360 și fără a fi îndeplinite condițiile pentru a beneficia de un drept de ședere, intervenite înainte de 30 aprilie 2006 și ulterior unei șederi legale neîntrerupte de cinci ani care s-a încheiat înainte de această dată, nu sunt de natură să afecteze dobândirea dreptului de ședere permanentă în temeiul articolului 16 alineatul (1) din Directiva 2004/38. Astfel, chiar dacă articolul 16 alineatul (4) din aceeași Directivă 2004/38 nu se referă decât la absențele din statul membru gazdă, legătura de integrare dintre persoana în cauză și statul membru respectiv este de asemenea pusă sub semnul întrebării în cazul unui cetățean care, deși a locuit legal acolo pentru o perioadă neîntreruptă de cinci ani, decide ulterior să rămână în acest stat membru fără a dispune de un drept de ședere. În această privință, integrarea, care stă la baza dobândirii dreptului de ședere permanentă prevăzut la articolul 16 alineatul (1) din Directiva 2004/38, nu se întemeiază doar pe factori spațiali și temporali, ci și pe factori calitativi, referitori la gradul de integrare în statul membru gazdă.

În sfârșit, în cauza *Stewart* (Hotărârea din 21 iulie 2011, cauza C-503/09), privind natura unei prestații de incapacitate pe termen scurt pentru tineri cu handicap, Curtea a statuat cu privire la condițiile de acordare a prestației respective care constau nu numai în prezența solicitantului pe teritoriul statului membru la momentul depunerii cererii, ci și în prezența sa anterioară pe teritoriul aceluși stat. Potrivit Curții, articolul 21 alineatul (1) TFUE se opune ca un stat membru să condiționeze acordarea unei prestații de incapacitate pe termen scurt pentru tineri cu handicap de prezența anterioară a solicitantului pe teritoriul său, cu excluderea oricărui alt element care să permită să se dovedească existența unei legături reale între solicitant și acest stat membru, și de prezența solicitantului pe teritoriul său la momentul depunerii cererii.

Libera circulație a mărfurilor

Deși, în această materie, jurisprudența este net mai puțin abundentă decât a fost timp de mai multe decenii, numărul de cauze introduse rămâne important.

Astfel, în cauza *Francesco Guarnieri & Cie* (Hotărârea din 7 aprilie 2011, cauza C-291/09), care privea un litigiu comercial între o societate monegască și o societate belgiană, Curtea a constatat, într-o primă fază, că mărfurile originare din Monaco beneficiază de normele tratatului în materie de liberă circulație a mărfurilor. Astfel, în temeiul articolului 3 alineatul (2) litera (b) din Regulamentul

¹⁷ Hotărârea din 7 octombrie 2010, C-162/09. A se vedea Raportul anual 2010, p. 17.

¹⁸ A se vedea nota de subsol 15.

¹⁹ Directiva 68/360/CEE a Consiliului din 15 octombrie 1968 privind eliminarea restricțiilor de circulație și de ședere în cadrul Comunității pentru lucrătorii din statele membre și familiile acestora (JO L 257, p. 13).

nr. 2913/92²⁰ de instituire a Codului vamal comunitar, teritoriul Principatului Monaco este considerat ca făcând parte din teritoriul vamal al Uniunii. Întrucât nicio taxă vamală și nicio taxă cu efect echivalent nu poate, prin urmare, să fie aplicată schimburilor dintre Monaco și statele membre, mărfurile originare din Monaco, exportate direct către un stat membru, trebuie tratate ca și când ar fi originare din statele menționate. Într-o a doua fază, Curtea s-a pronunțat cu privire la aspectul dacă o dispoziție a unui stat membru care impune oricărui resortisant străin, precum resortisanții monegasci, obligația de a constitui o *cautio iudicatum solvi* atunci când intenționează să acționeze în justiție împotriva unui resortisant al acestui stat membru, deși o astfel de cerință nu este impusă resortisanților acestuia din urmă, constituie un obstacol în calea liberei circulații a mărfurilor, în temeiul articolului 34 TFUE. Curtea a răspuns în sens negativ. În opinia sa, desigur, consecința unei măsuri de acest tip constă în a supune operatorii economici care doresc să intenteze o acțiune în justiție unui regim procedural diferit după cum au sau nu au cetățenia sau naționalitatea statului membru în cauză. Cu toate acestea, împrejurarea că resortisanții altor state membre ar ezita din acest motiv să vândă mărfuri unor cumpărători stabiliți în acel stat membru care au cetățenia sau naționalitatea statului respectiv este prea aleatorie și indirectă pentru ca o astfel de măsură națională să poată fi privită ca un obstacol în calea comerțului intracomunitar, legătura de cauzalitate dintre modificarea eventuală a comerțului intracomunitar și diferența de tratament în cauză neputând astfel să fie considerată ca fiind stabilită.

O a doua hotărâre referitoare la libera circulație a mărfurilor trebuie să fie menționată. Este vorba despre cauza *Comisia/Austria* (Hotărârea din 21 decembrie 2011, cauza C-28/09), în care se pune în discuție o reglementare națională care impunea camioanelor de peste 7,5 tone care transportă anumite mărfuri o interdicție de circulație pe un tronson rutier de primă importanță și care constituie una dintre principalele căi de comunicație terestre între unele dintre statele membre. Potrivit Curții, un stat membru care prevede o asemenea reglementare, în scopul garantării calității aerului înconjurător în zona în cauză, în conformitate cu articolul 8 alineatul (3) din Directiva 96/62 privind evaluarea și gestionarea calității aerului înconjurător²¹, coroborat cu Directiva 1999/30/CE privind valorile limită pentru dioxidul de sulf, dioxidul de azot și oxizii de azot²², nu își îndeplinește obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 28 CE și 29 CE. Astfel, Curtea constată că, în măsura în care obligă întreprinderile în cauză să caute soluții de înlocuire rentabile pentru transportul mărfurilor vizate, o asemenea interdicție afectează libera circulație a mărfurilor și trebuie considerată o măsură cu efect echivalent unor restricții cantitative, incompatibilă cu obligațiile care decurg din articolele 28 CE și 29 CE, cu excepția cazului în care această măsură poate fi justificată. Or, pentru Curte, deși cerințe imperative legate de protecția mediului, care înglobează, în principiu, și protecția sănătății, pot justifica măsuri naționale susceptibile să afecteze comerțul intracomunitar, cu condiția ca aceste măsuri să fie de natură să garanteze realizarea acestui obiectiv și să nu depășească ceea ce este necesar pentru ca acesta să fie atins, interdicția amintită nu poate fi justificată în acest temei, din moment ce nu s-a demonstrat că obiectivul urmărit nu putea fi atins prin alte măsuri mai puțin restrictive pentru libertatea de circulație, cum ar fi extinderea interdicției de circulație aplicabile autocamioanelor care se încadrează în anumite clase la cele care se încadrează în alte clase sau înlocuirea limitării variabile a vitezei cu o limitare permanentă a vitezei la 100 km/h.

²⁰ Regulamentul (CEE) nr. 2913/92 al Consiliului din 12 octombrie 1992 de instituire a Codului vamal comunitar (JO L 302, p. 1, Ediție specială, 02/vol. 5, p. 58).

²¹ Directiva 96/62/CE a Consiliului din 27 septembrie 1996 privind evaluarea și gestionarea calității aerului înconjurător (JO L 296, p. 55, Ediție specială, 15/vol. 3, p. 198).

²² Directiva 1999/30/CE a Consiliului din 22 aprilie 1999 privind valorile limită pentru dioxidul de sulf, dioxidul de azot și oxizii de azot, pulberile în suspensie și plumbul din aerul înconjurător (JO L 163, p. 41, Ediție specială, 15/vol. 5, p. 46).

Libera circulație a persoanelor, serviciilor și capitalurilor

Și în acest an, Curtea a pronunțat un număr important de hotărâri în materia libertății de stabilire, a libertății de a presta servicii, a liberei circulații a lucrătorilor și a liberei circulații a capitalurilor. Din preocuparea pentru claritate, hotărârile selectate vor fi prezentate în mod grupat în funcție de libertatea la care se referă, apoi, după caz, în funcție de domeniile de activitate vizate.

În materia libertății de stabilire, Curtea s-a pronunțat, în mai multe cauze conexe, asupra noțiunii de activități care sunt asociate exercitării autorității publice și excluderii profesiei de notar de la aplicarea dispozițiilor articolului 49 TFUE (fostul articol 43 CE). Sesizată cu acțiuni în neîndeplinirea obligațiilor împotriva a șase state membre, a căror reglementare națională limita accesul la profesia de notar doar la resortisanții naționali, Curtea a statuat, în Hotărârile *Comisia/Belgia* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-47/08), *Comisia/Franța* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-50/08), *Comisia/Luxemburg* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-51/08), *Comisia/Austria* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-53/08), *Comisia/Germania* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-54/08) și *Comisia/Grecia* (Hotărârea din 24 mai 2011, cauza C-61/08), că articolul 45 primul paragraf CE constituie o derogare de la regula fundamentală a libertății de stabilire, care trebuie să primească o interpretare care limitează sfera acesteia la ceea ce este strict necesar pentru ocrotirea intereselor pe care statele membre le pot proteja în temeiul acestei prevederi. În plus, această derogare trebuie restrânsă numai la activitățile care reprezintă în sine o participare directă și specifică la exercitarea autorității publice. În ceea ce privește activitățile încredințate notarilor, Curtea a precizat apoi că, pentru a aprecia dacă aceste activități presupun o participare directă și specifică la exercitarea autorității publice, trebuie să se ia în considerare natura activităților exercitate de aceștia. În această privință, Curtea a constatat că o participare directă și specifică la exercitarea autorității publice în sensul articolului 45 primul paragraf CE (devenit articolul 51 primul paragraf TFUE) nu se regăsește în cazul diferitor activități exercitate de notari în statele membre în cauză, în pofida importantelor efecte juridice conferite actelor lor, în măsura în care fie voința părților, fie supravegherea sau decizia instanței prezintă o importanță deosebită. Curtea a arătat de asemenea că, în limitele competenței lor teritoriale, notarii își exercită profesia în condiții de concurență, ceea ce nu este caracteristic exercitării autorității publice. De asemenea, ei răspund direct și personal, față de clienții lor, pentru prejudiciile rezultate din orice greșeală săvârșită în exercitarea activității lor, spre deosebire de autoritățile publice, în cazul cărora responsabilitatea pentru erorile comise este asumată de stat. Prin urmare, Curtea a concluzionat că niciunul dintre statele în discuție în cauzele menționate nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 43 CE (devenit articolul 49 TFUE), din moment ce activitățile încredințate notarilor în ordinea juridică a fiecăruia dintre statele membre respective nu sunt asociate exercitării autorității publice în sensul articolului 45 primul paragraf CE (devenit articolul 51 primul paragraf TFUE).

Tot în materia libertății de stabilire, Curtea și-a precizat de asemenea jurisprudența referitoare la transferul sediului unei societăți într-un alt stat membru decât cel în care a fost constituită.

Astfel, în cauza *National Grid Indus* (Hotărârea din 29 noiembrie 2011, cauza C-371/10), Curtea a decis că articolul 49 TFUE nu se opune unei reglementări a unui stat membru potrivit căreia cuantumul impozitului pe plusvalorile latente aferente unor elemente ale patrimoniului unei societăți este definitiv stabilit – fără luarea în considerare a pierderilor și a câștigurilor care pot fi realizate ulterior – la momentul la care societatea, ca urmare a transferului sediului său administrativ efectiv într-un alt stat membru, încetează să încaseze beneficii impozabile în primul stat membru. În această privință, este irelevant faptul că plusvalorile latente impozabile se raportează la câștiguri din cursul de schimb valutar care nu pot fi recunoscute în statul membru gazdă având în vedere regimul fiscal în vigoare pe teritoriul acestuia. Potrivit Curții, o asemenea reglementare respectă principiul proporționalității ținând cont de obiectivul de a supune la plata impozitului în statul

membru de origine plusvalorile create în cadrul competenței fiscale a acestui stat membru. Este astfel proporțional ca statul membru de origine, în scopul de a asigura exercitarea competenței sale fiscale, să determine impozitul datorat pe plusvalorile latente create pe teritoriul său la data la care competența sa de impozitare cu privire la societatea în discuție încetează, în cazul de față, la momentul transferului sediului administrativ efectiv al acesteia într-un alt stat membru. În schimb, potrivit Curții, articolul 49 TFUE se opune unei reglementări a unui stat membru care impune plata imediată a impozitului pe plusvalorile latente aferente elementelor de patrimoniu ale unei societăți care își transferă sediul administrativ efectiv într-un alt stat membru chiar în momentul transferului respectiv. Curtea a considerat, astfel, că o reglementare care oferă societății care își transferă sediul administrativ efectiv într-un alt stat membru posibilitatea de a opta între, pe de o parte, plata imediată a impozitului, care generează un dezavantaj în materie de trezorerie pentru această societate, dar o dispensează de sarcini administrative ulterioare și, pe de altă parte, plata amânată a impozitului respectiv, însoțită, după caz, de dobânzi potrivit reglementării naționale aplicabile, care este în mod necesar însoțită de o sarcină administrativă pentru societatea în discuție, legată de monitorizarea activelor transferate, ar constitui o măsură care, fiind aptă să garanteze în același timp repartizarea echilibrată a competenței de impozitare între statele membre, ar aduce o atingere mai redusă libertății de stabilire decât plata imediată a impozitului menționat.

Normele tratatului referitoare la libertatea de stabilire și la libera prestare a serviciilor au făcut la rândul lor obiectul unei interpretări de către Curte în domeniul stabilirii cuantumului onorariului de avocat.

În cauza *Comisia/Italia* (Hotărârea din 29 martie 2011, cauza C-565/08), Comisia reproșa Republicii Italiene că a prevăzut, cu încălcarea articolelor 43 CE și 49 CE (devenite articolele 49 TFUE și 56 TFUE), dispoziții care impun avocaților obligația de a respecta tarife maxime pentru determinarea onorariilor lor. Curtea a respins argumentele Comisiei și a concluzionat că statul italian nu a încălcat obligațiile care îi revin în temeiul articolelor 43 CE (devenit articolul 49 TFUE) și 49 CE (devenit articolul 56 TFUE), din moment ce reglementarea în cauză nu era concepută într-un mod care ar aduce atingere accesului, în condiții de concurență normale și eficace, pe piața italiană a serviciilor furnizate de avocați. Potrivit Curții, această situație se regăsește în cazul unui regim care se caracterizează printr-o flexibilitate care permite o remunerare corectă a oricărui tip de prestații furnizate de avocați, dat fiind faptul că este posibilă depășirea, în anumite condiții, a limitelor maxime ale cuantumului onorariilor până la de două ori sau până la de patru ori sau chiar peste acest nivel, precum și atunci când, în mai multe situații, avocații pot încheia în mod legal un acord special cu clientul lor în vederea stabilirii valorii onorariilor. Curtea a precizat că existența unei restricții în sensul tratatului nu poate fi dedusă din simplul fapt că avocații stabiliți în alte state membre decât statul membru gazdă trebuie, pentru calculul onorariilor lor pentru prestațiile furnizate în statul membru gazdă, să se obișnuiască cu normele aplicabile în acest din urmă stat membru, ci trebuie întemeiată pe faptul că un asemenea regim împiedică accesul avocaților care provin din alte state membre pe piața statului membru gazdă.

În ceea ce privește libera prestare a serviciilor, Curtea a pronunțat mai multe hotărâri importante în domenii foarte diverse, precum, printre altele, serviciile de radiodifuziune, jocurile de noroc, activitățile exercitate de experții judiciari, sănătatea publică și comunicarea comercială. În aceste hotărâri, Curtea a aplicat fie principiul liberei prestări a serviciilor astfel cum este consacrat de tratat, fie a interpretat o directivă de punere în aplicare a principiului amintit într-un domeniu particular.

În cadrul jurisprudenței referitoare la articolul 56 TFUE vom reține, în primul rând, Hotărârea *Football Association Premier League și alții* (Hotărârea din 4 octombrie 2011, cauzele conexe C-403/08 și C-429/08), care privește dreptul exclusiv, acordat anumitor posturi de emisie pe o bază teritorială, de a difuza în direct meciuri de fotbal, și practica anumitor administratori de baruri

vizând ocolirea acestei exclusivități prin utilizarea unor cartele de decodare străine. Potrivit Curții, articolul 56 TFUE se opune unei reglementări prin care sunt declarate ilicite importul, vânzarea și utilizarea în acest stat a unor dispozitive de decodare străine care permit accesul la un serviciu codificat de difuzare prin satelit care provine dintr-un alt stat membru și care cuprinde obiecte protejate prin legislația acestui prim stat. În special, o asemenea restricție nu poate fi justificată în raport cu obiectivul de protecție a drepturilor de proprietate intelectuală. Curtea a recunoscut că, desigur, evenimentele sportive ca atare prezintă un caracter unic și, în această măsură, original, care le poate transforma în obiecte demne de o protecție comparabilă cu protecția operelor. Totuși, în măsura în care protecția acestor drepturi care constituie obiectul specific al proprietății intelectuale în cauză nu garantează titularilor de drepturi în cauză decât o remunerație adecvată, iar nu cea mai ridicată remunerație posibilă pentru utilizarea comercială a obiectelor protejate, această protecție este asigurată din moment ce recepționarea unei transmisii prin satelit este condiționată de deținerea unui dispozitiv de decodare și că, în consecință, este posibil să se stabilească cu un grad de exactitate foarte ridicat totalitatea telespectatorilor care fac parte din audiența efectivă și potențială a emisiunii în cauză, respectiv telespectatori care au reședința atât în interiorul, cât și în afara statului membru de emisie. Pe de altă parte, suplimentul plătit de organismele de radiodifuziune pentru acordarea unei exclusivități teritoriale este de natură să conducă la diferențe de preț artificiale între piețele naționale împărțite. Or, potrivit Curții, o astfel de împărțire și o astfel de diferență de preț artificială nu pot fi conciliate cu obiectivul esențial al tratatului care constă în realizarea pieței interne.

Vom evidenția în continuare Hotărârea *Dickinger și Ömer* (Hotărârea din 15 septembrie 2011, cauza C-347/09), care confirmă și precizează jurisprudența Curții în materie de monopol de exploatare a jocurilor de noroc. Curtea a amintit astfel că, deși un monopol asupra jocurilor de noroc constituie o restricție privind libera prestare a serviciilor, o asemenea restricție poate totuși să fie justificată prin motive imperative de interes general precum obiectivul de a asigura un nivel de protecție extrem de ridicat al consumatorilor, ceea ce trebuie să verifice instanța națională. În ceea ce privește, în special, posibilitatea titularului monopolului de a duce o politică expansionistă, Curtea a precizat că, pentru a fi compatibilă cu obiectivul combaterii criminalității, precum și cu cel privind reducerea ocaziilor de joc, o reglementare națională care instituie un monopol în materie de jocuri de noroc trebuie, pe de o parte, să se bazeze pe constatarea potrivit căreia activitățile criminale și frauduloase legate de jocuri și dependența de joc constituie o problemă pe teritoriul statului membru respectiv care ar putea fi rezolvată prin extinderea activităților autorizate și reglementate și, pe de altă parte, să permită punerea în aplicare numai a unei politici ponderate și strict limitate la ceea ce este necesar pentru a direcționa consumatorii către rețelele de joc controlate. Pentru a se atinge acest obiectiv de canalizare în circuite controlate, operatorii autorizați trebuie să constituie o alternativă fiabilă, dar în același timp atractivă, la activitățile nereglementate, ceea ce poate implica, în sine, oferirea unei game vaste de jocuri, publicitate de o anumită anvergură și recurgerea la noi tehnici de distribuție. În această privință, Curtea a arătat totuși că o publicitate trebuie să rămână moderată și să fie strict limitată la ceea ce este necesar și nu poate viza să încurajeze propensiunea naturală către joc a consumatorilor prin stimularea participării lor active la acesta, mai ales prin banalizarea jocului ori dând o imagine pozitivă prin faptul că încasările obținute sunt afectate unor activități de interes general ori chiar prin creșterea forței atractive a jocului prin intermediul unor mesaje publicitare atrăgătoare care seduc prin câștiguri importante.

Curtea a avut de asemenea ocazia, în Hotărârea *Peñarroja Fa* (Hotărârea din 17 martie 2011, cauzele conexe C-372/09 și C-373/09), să se aplece asupra condițiilor de calificare care pot fi impuse experților judiciari care doresc să își exercite activitatea în domeniul traducerii. În răspuns la mai multe întrebări preliminare adresate de Curtea de Casație franceză, Curtea a constatat mai întâi că activitățile experților judiciari în domeniul traducerii nu constituie activități care sunt asociate exercitării autorității publice în sensul articolului 45 primul paragraf CE (devenit articolul 51 primul

paragraf TFUE), din moment ce traduceri realizate de un asemenea expert nu au decât un caracter auxiliar și lasă intacte puterea de apreciere a autorității judiciare și libera exercitare a competenței jurisdicționale. Curtea a statuat apoi că articolul 49 CE (devenit articolul 56 TFUE) se opune unei reglementări naționale în temeiul căreia înscrierea pe o listă de experți judiciari traducători este supusă unor condiții de calificare fără ca persoanele interesate să poată lua cunoștință de motivele deciziei adoptate în privința lor și fără ca aceasta să poată face obiectul unei căi de atac de natură jurisdicțională efective care să permită verificarea legalității sale, mai ales în ceea ce privește respectarea cerinței, care rezultă din dreptul Uniunii, a luării în considerare în mod corespunzător a calificării acestora, obținută și recunoscută în alte state membre. De asemenea, potrivit Curții, articolul 49 CE (devenit articolul 56 TFUE) se opune unei cerințe din care rezultă că nicio persoană nu poate figura pe lista națională a experților judiciari în calitate de traducător dacă nu dovedește înscrierea sa, timp de trei ani consecutivi, pe o listă de experți judiciari întocmită de o curte de apel, în condițiile în care rezultă că o asemenea cerință împiedică, în cadrul examinării unei cereri a unei persoane stabilite în alt stat membru și care nu poate dovedi o asemenea înscriere, luarea în considerare în mod corespunzător a calificării obținute de această persoană și recunoscute în acest alt stat membru, în scopul de a stabili dacă și în ce măsură aceasta poate echivala cu competențele așteptate în mod normal de la o persoană care a fost înscrisă timp de trei ani consecutivi pe o listă de experți judiciari întocmită de o curte de apel. În această privință, Curtea a amintit că autoritățile naționale au obligația de a se asigura ca, în special, calificarea obținută în alte state membre să fie recunoscută la adevărata sa valoare și să fie luată în considerare în mod corespunzător.

În sfârșit, vom reține Hotărârea *Comisia/Luxemburg* (Hotărârea din 27 ianuarie 2011, cauza C-490/09), în care era în discuție o reglementare luxemburgheză care exclude rambursarea cheltuielilor aferente analizelor și examenelor de laborator efectuate în alte state membre. În cuprinsul acestei hotărâri, Curtea a decis că, prin faptul că nu a prevăzut, în cadrul reglementării privind securitatea socială, posibilitatea de a acoperi aceste cheltuieli, sub forma rambursării cheltuielilor efectuate pentru aceste analize și examene, ci a prevăzut doar un sistem de acoperire directă de către casele de asigurări de sănătate, statul luxemburghez nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 49 CE (devenit articolul 56 TFUE). Potrivit Curții, în realitate, în măsura în care aplicarea unei asemenea reglementări echivalează cu excluderea, de fapt, a posibilității de a acoperi analizele și examenele de laborator efectuate de majoritatea sau chiar de totalitatea furnizorilor de servicii medicale stabiliți în alte state membre, aceasta descurajează sau chiar împiedică persoanele afiliate la sistemul de securitate socială al statului membru menționat să se adreseze unor astfel de furnizori și constituie, atât pentru aceștia, cât și pentru furnizori, un obstacol în calea liberei prestări a serviciilor.

Printre cauzele privind interpretarea unei anumite directive, vom semnală, mai întâi, Hotărârea *Société fiduciaire nationale d'expertise comptable* (Hotărârea din 5 aprilie 2011, cauza C-119/09), care privește interpretarea Directivei 2006/123²³. În această cauză, Conseil d'État francez ridică problema posibilității statelor membre de a interzice în general membrilor unei profesii reglementate – precum cea de expert contabil – să efectueze acte de atragere a clientelei prin abordare directă. Mai întâi, Curtea a decis că noțiunea de comunicare comercială, astfel cum este definită la articolul 4 punctul 12 din Directiva 2006/123, cuprinde nu numai publicitatea clasică, ci și alte forme de publicitate și de comunicare de informații destinate să obțină noi clienți și că, prin urmare, actele de atragere a clientelei prin abordare directă țin de noțiunea de comunicare comercială. În continuare, Curtea a constatat că o interdicție de atragere a clientelei prin abordare directă, indiferent de forma, de conținutul și de metodele folosite, și care cuprinde interzicerea tuturor mijloacelor de

²³ Directiva 2006/123/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 decembrie 2006 privind serviciile în cadrul pieței interne (JO L 376, p. 36, Ediție specială, 13/vol. 58, p. 50).

comunicare care permit punerea în aplicare a acestei forme de comunicare comercială trebuie considerată o interdicție totală a comunicărilor comerciale, prohibită de articolul 24 alineatul (1) din Directiva 2006/123. Curtea a concluzionat că, din moment ce interzice total o formă de comunicare comercială și intră, din acest motiv, în domeniul de aplicare al articolului 24 alineatul (1) din Directiva 2006/123, o reglementare este incompatibilă cu această directivă și nu poate fi justificată în temeiul articolului 24 alineatul (2) din directiva menționată, chiar dacă este nediscriminatorie, întemeiată pe un motiv imperativ de interes general și proporțională.

În materia difuzării de programe de televiziune, vom reține, apoi, Hotărârea *Mesopotamia Broadcast și Roj TV* (Hotărârea din 22 septembrie 2011, cauzele conexe C-244/10 și C-245/10). În cuprinsul acestei hotărâri, Curtea a decis că articolul 22a din Directiva 89/552²⁴, astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/36, care prevede că statele membre trebuie să garanteze că emisiunile difuzate „nu incită la ură pe motive de rasă, sex, religie sau naționalitate”, trebuie interpretat în sensul că fapte legate de o normă de drept național care interzice atingerile aduse înțelegerii dintre popoare sunt incluse în noțiunea citată anterior. Potrivit Curții, acest articol nu se opune ca, în aplicarea unei legislații cu caracter general precum o lege privind asociațiile, un stat membru să ia măsuri cu privire la un emițător stabilit într-un alt stat membru pentru motivul că activitățile și obiectivele acestui emițător încalcă interdicția de a aduce atingere înțelegerii dintre popoare, cu condiția ca măsurile respective să nu restricționeze retransmisiiile propriu-zise pe teritoriul statului membru receptor ale emisiunilor de televiziune realizate de emițătorul respectiv din celălalt stat membru, ceea ce trebuie verificat de instanța națională.

În materia liberei circulații a lucrătorilor, două cauze merită să fie subliniate. În primul rând, trebuie citată Hotărârea *Toki* (Hotărârea din 5 aprilie 2011, cauza C-424/09), care privește interpretarea Directivei 89/48²⁵. În această cauză, unui resortisant grec, care a obținut diploma în Regatul Unit în domeniul ingineriei mediului, i s-a refuzat accesul la profesia reglementată de inginer în Grecia pentru motivul că nu este membru cu drepturi depline al Engineering Council, o organizație privată britanică menționată în mod expres de Directiva 89/48, dar a cărei calitate de membru nu este obligatorie pentru exercitarea profesiei reglementate de inginer în Regatul Unit. Curtea a precizat mai întâi că mecanismul de recunoaștere prevăzut la articolul 3 primul paragraf litera (b) din Directiva 89/48 este aplicabil indiferent dacă persoana interesată este sau nu este membră cu drepturi depline a asociației sau a organizației în cauză. Curtea a statuat apoi că experiența profesională pe care o justifică autorul unei cereri de autorizare a exercitării unei profesii reglementate în statul membru gazdă trebuie să îndeplinească următoarele trei condiții: 1. experiența invocată trebuie să constea într-o muncă cu normă întreagă timp de cel puțin doi ani pe parcursul ultimilor zece ani; 2. această muncă trebuie să fi constat în exercitarea constantă și regulată a unui ansamblu de activități profesionale care caracterizează profesia în cauză în statul membru de origine, fără a fi necesar ca această muncă să fi inclus toate aceste activități, și 3., astfel cum este exercitată în mod obișnuit în statul membru de origine, profesia trebuie să fie echivalentă, în ceea ce privește activitățile pe care aceasta le cuprinde, cu cea pentru exercitarea căreia s-a solicitat o autorizație în statul membru gazdă.

²⁴ Directiva 89/552/CEE a Consiliului din 3 octombrie 1989 privind coordonarea anumitor acte cu putere de lege și acte administrative ale statelor membre cu privire la desfășurarea activităților de difuzare a programelor de televiziune (JO L 298, p. 23, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 215), astfel cum a fost modificată prin Directiva 97/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 30 iunie 1997 (JO L 202, p. 60, Ediție specială, 06/vol. 2, p. 232).

²⁵ Directiva 89/48/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 privind sistemul general de recunoaștere a diplomelor de învățământ superior acordate pentru formarea profesională cu durată minimă de trei ani (JO 1989, L 19, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 2, p. 76), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2001/19/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 14 mai 2001 (JO L 206, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 60).

În al doilea rând, vom reține Hotărârea *Casteels* (Hotărârea din 10 martie 2011, cauza C-379/09), care privește protecția dreptului la pensie suplimentară al unui lucrător migrant. În această hotărâre, Curtea a statuat că articolul 45 TFUE se opune, în cadrul aplicării obligatorii a unei convenții colective de muncă, neluării în considerare, în vederea stabilirii stagiului de cotizare pentru drepturile definitive la pensie suplimentară într-un stat membru, a anilor de muncă pe care lucrătorul i-a prestat deja pentru același angajator în cadrul unor sedii de activitate ale acestuia din urmă situate în diferite state membre și în temeiul aceluiași contract de muncă global. Acest articol se opune de asemenea calificării unui lucrător care a fost transferat de la un sediu de activitate al angajatorului său situat într-un stat membru la un sediu de activitate al aceluiași angajator situat într-un alt stat membru drept lucrător care și-a încetat voluntar activitatea la acest angajator. Curtea a precizat și că articolul 48 TFUE nu are un efect direct care poate fi invocat de un particular împotriva unui angajator din sectorul privat în cadrul unui litigiu cu care sunt sesizate instanțele naționale.

Principiul liberei circulații a capitalurilor a făcut obiectul mai multor hotărâri în materie fiscală. Printre acestea, vom reține, în primul rând, Hotărârea *Comisia/Austria* (Hotărârea din 16 iunie 2011, cauza C-10/10), în care Curtea a statuat că un stat membru care autorizează deducerea fiscală a donațiilor efectuate în favoarea unor instituții care desfășoară activități de cercetare și de învățământ numai în cazul instituțiilor stabilite pe teritoriul său încalcă obligațiile care îi revin în temeiul articolului 56 CE (devenit articolul 63 TFUE) și al articolului 40 din Acordul privind Spațiul Economic European. Potrivit Curții, un criteriu de distincție între contribuabili întemeiat exclusiv pe locul de stabilire al beneficiarului donației nu poate constitui, prin definiție, un criteriu valabil pentru a aprecia dacă situațiile pot fi în mod obiectiv comparabile și, în consecință, pentru a stabili o diferență obiectivă între acestea. În plus, deși este adevărat că promovarea cercetării și a dezvoltării poate constitui o rațiune imperioasă de interes general, o reglementare națională care prevede beneficiul unui credit fiscal doar pentru activitățile de cercetare realizate în statul membru interesat contravine direct obiectivului politicii Uniunii în domeniul cercetării și al dezvoltării tehnologice. Astfel, această politică vizează, potrivit articolului 163 alineatul (2) CE, în special eliminarea obstacolelor fiscale din calea cooperării în domeniul cercetării și, prin urmare, nu poate fi pusă în aplicare prin promovarea cercetării și a dezvoltării la scară națională.

În al doilea rând, vom evidenția cauza *Schröder* (Hotărârea din 31 martie 2011, cauza C-450/09), în care Curtea a statuat că articolul 63 TFUE se opune unei reglementări a unui stat membru care, deși permite unui contribuabil rezident să deducă rentele plătite unui membru al familiei care i-a transmis bunuri imobile situate pe teritoriul acestui stat din veniturile din chirii produse de aceste bunuri, nu acordă o astfel de deducere unui contribuabil nerezident, în măsura în care angajamentul de a plăti aceste rente rezultă din transmiterea bunurilor menționate. Curtea a subliniat în această privință că, în măsura în care angajamentul unui contribuabil nerezident de a plăti renta membrului familiei sale rezultă din transmiterea către acesta din urmă a unor bunuri imobile situate în statul membru în cauză, această rentă constituie o cheltuială direct legată de exploatarea acestor bunuri, astfel încât contribuabilul respectiv se află în această privință într-o situație comparabilă cu cea a unui contribuabil rezident. În aceste condiții, o reglementare națională care, în materia impozitului pe venit, refuză nerezidenților dreptul la deducerea unei astfel de cheltuieli, acordată, în schimb, rezidenților, este, în lipsa unei justificări valabile, contrară articolului 63 TFUE.

Vom arăta, în cele din urmă, că cauza *Stewart* (Hotărârea din 21 iulie 2011, cauza C-503/09) a permis Curții să se pronunțe, în materia securității sociale a lucrătorilor migranți, cu privire la natura unei prestații de incapacitate pe termen scurt pentru tineri cu handicap și să examineze condiția reședinței obișnuite pe teritoriul statului membru impusă pentru acordarea prestației respective. Din hotărârea Curții rezultă, pe de o parte, că o prestație de incapacitate pe termen scurt pentru

tineri cu handicap constituie o prestație de invaliditate în sensul articolului 4 alineatul (1) litera (b) din Regulamentul (CEE) nr. 1408/71²⁶ dacă este cert că, la data formulării cererii, solicitantul are un handicap permanent sau durabil, această prestație raportându-se direct, într-o asemenea situație, la riscul de invaliditate prevăzut de dispoziția amintită, și, pe de altă parte, că articolul 10 alineatul (1) primul paragraf din Regulamentul nr. 1408/71 se opune ca un stat membru să condiționeze acordarea unei prestații de incapacitate pe termen scurt pentru tineri cu handicap, considerată drept o prestație de invaliditate, de reședința obișnuită a solicitantului pe teritoriul său.

Apropierea legislațiilor

Jurisprudența în materie de apropiere a legislațiilor, o dată în plus abundentă, se dovedește multidirecțională, în oglindă cu acțiunea legislativă care o generează.

În domeniul protecției consumatorilor, Curtea s-a pronunțat, în Hotărârea *Gebr. Weber și Putz* (Hotărârea din 16 iunie 2011, cauzele conexe C-65/09 și C-87/09), asupra interpretării articolului 3 alineatele (2) și (3) din Directiva 1999/44 privind anumite aspecte ale vânzării de bunuri de consum și garanțiile conexe²⁷, care prevede, în caz de neconformitate a bunului livrat, că consumatorul are dreptul de a pretinde de la vânzător repararea sau înlocuirea bunului, gratuit. Mai precis, Curtea trebuia să răspundă, în primul rând, la întrebările dacă înlocuirea gratuită acoperă ridicarea bunului cu defecte și instalarea bunului de înlocuire și, în al doilea rând, dacă vânzătorul poate refuza să suporte cheltuieli disproporționate de înlocuire în cazul în care este vorba de singurul mod de despăgubire posibil.

În răspunsul său la prima întrebare, Curtea a amintit că gratuitatea repunerii în conformitate a bunurilor de către vânzător este un element esențial al protecției pe care această directivă o garantează consumatorilor. Astfel, întemeindu-se pe finalitatea aceleiași directive, care este de a garanta un nivel ridicat de protecție a consumatorilor, Curtea a decis că articolul 3 alineatele (2) și (3) din Directiva 1999/44 trebuie interpretat în sensul că, în cazul în care un bun de consum neconform care, anterior apariției defectului, a fost instalat cu bună-credință de consumator, în conformitate cu natura sa și cu scopul pentru care a fost solicitat, este repus în conformitate prin înlocuire, vânzătorul are fie obligația de a ridica el însuși bunul din locul unde a fost instalat și de a instala în locul respectiv bunul de înlocuire, fie obligația de a suporta cheltuielile necesare aferente acestei ridicări și instalării bunului de înlocuire. Curtea a precizat, în plus, că această obligație a vânzătorului există independent de aspectul dacă, în temeiul contractului de vânzare-cumpărare, acesta avea obligația de a instala bunul de consum cumpărat inițial.

În ceea ce privește a doua întrebare, Curtea a statuat că articolul 3 alineatul (3) din directiva amintită se opune ca o legislație națională să acorde vânzătorului dreptul de a refuza înlocuirea unui bun neconform, atunci când este unica despăgubire posibilă, pentru motivul că, în considerarea obligației de a ridica acest bun din locul în care a fost instalat și de a instala bunul de înlocuire în locul respectiv, înlocuirea menționată presupune costuri disproporționate în raport cu valoarea bunului în cazul în care ar fi fost conform și cu însemnătatea neconformității. Cu toate acestea,

²⁶ Regulamentul (CEE) nr. 1408/71 al Consiliului din 14 iunie 1971 privind aplicarea regimurilor de securitate socială în raport cu lucrătorii salariați, cu lucrătorii care desfășoară o activitate independentă și cu familiile acestora care se deplasează în cadrul Comunității (JO L 149, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 26), în versiunea sa modificată și actualizată prin Regulamentul (CE) nr. 118/97 al Consiliului din 2 decembrie 1996 (JO 1997, L 28, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 4, p. 35), astfel cum a fost modificat prin Regulamentul (CE) nr. 647/2005 al Parlamentului European și al Consiliului din 13 aprilie 2005 (JO L 117, p. 1, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 211).

²⁷ Directiva 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 mai 1999 privind anumite aspecte ale vânzării de bunuri de consum și garanțiile conexe (JO L 171, p. 12, Ediție specială, 15/vol. 5, p. 89).

Curtea a admis și că dispoziția în cauză, din preocuparea de a asigura un just echilibru între interesele consumatorului și cele ale vânzătorului, nu se opune totuși ca, într-un astfel de caz, dreptul consumatorului la restituirea cheltuielilor de ridicare a bunului cu defect și de instalare a bunului de înlocuire să fie limitat la suportarea de către vânzător a unei sume proporționale, stabilită potrivit criteriilor definite în hotărâre.

În materia răspunderii pentru produsele cu defect, vom menționa cauza *Dutruieux* (Hotărârea din 21 decembrie 2011, cauza C-495/10), în care Curții, sesizată cu o întrebare preliminară în interpretare, i s-a solicitat să precizeze, încă o dată²⁸, întinderea armonizării operate de Directiva 85/374²⁹. În speță, întrebarea adresată era, în esență, dacă directiva amintită se opune menținerii regimului francez de răspundere obiectivă a instituțiilor publice de sănătate în privința pacienților lor ca urmare a prejudiciilor cauzate de funcționarea defectuoasă a unui echipament sau a unui produs utilizat în cadrul îngrijirilor acordate.

Într-o primă fază, Curtea a amintit jurisprudența sa privind întinderea și gradul de intensitate al armonizării operate de Directiva 85/374, afirmând că aceasta urmărește, cu privire la toate aspectele pe care le reglementează, o armonizare totală³⁰ și exhaustivă³¹. Acestea fiind precizate, pentru a ști dacă, în aplicarea acestei jurisprudențe, directiva menționată se opune unui regim național de răspundere dat, se impune mai întâi să se stabilească dacă acest regim intră în domeniul de aplicare al acestei directive. Instanța a examinat, așadar, imediat după această precizare, limitele domeniului aceleiași directive cu privire la cercul persoanelor a căror răspundere poate fi angajată în temeiul regimului de răspundere pe care îl instituie. Potrivit Curții, acest cerc, care cuprinde, astfel cum prevede articolul 3 din directivă, producătorul, importatorul de produse în Comunitate și furnizorul în cazul în care producătorul nu poate fi identificat, este definit în mod exhaustiv. Prin urmare, Curtea a decis că răspunderea unui prestator de servicii care utilizează, în cadrul unei prestări de servicii precum îngrijirile acordate în cadrul unui spital, echipamente sau produse cu defect al căror producător, în sensul dispozițiilor articolului 3 din Directiva 85/374, nu este identificabil și cauzează, prin aceasta, prejudicii beneficiarului prestației nu intră în domeniul de aplicare al directivei menționate. Instanța a concluzionat că directiva menționată nu se opune ca un stat membru să instituie un regim, precum cel în discuție în acțiunea principală, care prevede răspunderea unui asemenea prestator pentru prejudiciile astfel cauzate, chiar în absența oricărei culpe imputabile acestuia, cu condiția totuși să i se garanteze persoanei prejudiciate și/sau prestatorului menționat posibilitatea de a pune în discuție răspunderea producătorului în temeiul directivei menționate atunci când condițiile prevăzute de aceasta sunt întrunite.

În materia medicamentelor de uz uman, vom menționa două decizii pronunțate în aceeași zi (Hotărârile din 5 mai 2011, *Novo Nordisk*, C-249/09, și *MSD Sharp & Dohme*, C-316/09), în care Curtea a făcut importante precizări asupra sensului anumitor dispoziții din Directiva 2001/83 de instituire

²⁸ A se vedea Hotărârea din 4 iunie 2009, *Moteurs Leroy Somer*, C-285/08, Rep., p. I-4733.

²⁹ Directiva 85/374/CEE a Consiliului din 25 iulie 1985 de apropiere a actelor cu putere de lege și a actelor administrative ale statelor membre cu privire la răspunderea pentru produsele cu defect (JO L 210, p. 29, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 183), astfel cum a fost modificată prin Directiva 1999/34/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 10 mai 1999 (JO L 141, p. 20, Ediție specială, 15/vol. 5, p. 34).

³⁰ A se vedea printre altele Hotărârea din 25 aprilie 2002, *Comisia/Franța*, C-52/00, Rec., p. I-3827, punctul 24, Hotărârea din 25 aprilie 2002, *Comisia/Grecia*, C-154/00, Rec., p. I-3879, punctul 20, și Hotărârea din 10 ianuarie 2006, *Skovt și Bilka*, C-402/03, Rec., p. I-199, punctul 23.

³¹ Hotărârea *Moteurs Leroy Somer*, citată anterior, punctele 24 și 25.

a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman³², care încadrează publicitatea acestor medicamente.

În prima cauză, *Novo Nordisk*, citată anterior, litigiul principal privea o întreprindere din domeniul sănătății specializată în tratamentul diabetului, căreia i s-a interzis, printr-o decizie a Oficiului pentru Medicamente al Republicii Estonia, publicarea într-o revistă medicală a unei publicități pentru un remediu pe bază de insulină destinate persoanelor care prescriu rețete, pentru motivul că aceasta contravenea dispozițiilor dreptului național, care prevăd că publicitatea pentru un medicament nu trebuie să cuprindă informații care nu se găsesc în rezumatul caracteristicilor produsului. Sesizată cu o acțiune în anularea acestei decizii, instanța de trimitere a adresat Curții două întrebări preliminare referitoare la interpretarea articolului 87 alineatul (2) din Directiva 2001/83, potrivit căruia „toate elementele care compun publicitatea unui medicament trebuie să fie conforme cu informațiile enumerate în rezumatul caracteristicilor produsului”.

În cuprinsul primei întrebări, instanța de trimitere urmărea să se stabilească dacă articolul 87 alineatul (2) din Directiva 2001/83 trebuie interpretat în sensul că se referă și la citate din publicații medicale sau din lucrări științifice care figurează într-o publicitate pentru un medicament adresată persoanelor calificate să prescrie medicamente. Curtea a răspuns afirmativ, apreciind că, într-adevăr, atât din situarea articolului 87 din Directiva 2001/83 în structura acesteia, cât și din modul de redactare și din cuprinsul acestui articol în ansamblu rezultă că alineatul (2) constituie o normă generală care privește totalitatea publicității pentru medicamente, inclusiv cea destinată persoanelor calificate să le prescrie sau să le elibereze.

În cuprinsul celei de a doua întrebări, instanța națională a solicitat Curții să se stabilească întinderea interdicției consacrate de articolul 87 alineatul (2) din Directiva 2001/83. Curtea a răspuns că această dispoziție trebuie interpretată în sensul că interzice publicarea, într-o publicitate pentru un medicament adresată persoanelor calificate să le prescrie sau să le elibereze, a unor afirmații care contrazic rezumatul caracteristicilor produsului, însă nu impune ca toate afirmațiile conținute de publicitate să se găsească în rezumatul în cauză sau să poată fi deduse din acesta. În plus, ea a precizat că o astfel de publicitate poate include afirmații care completează informațiile prevăzute la articolul 11 din directiva menționată, cu condiția ca aceste afirmații să confirme sau să precizeze, într-un sens compatibil, informațiile în cauză fără a le denatura și să fie în conformitate cu cerințele prevăzute la articolul 87 alineatul (3) și la articolul 92 alineatele (2) și (3) din această directivă.

În cea de a doua cauză, *MSD Sharp & Dohme*, citată anterior, Curtea trebuia să se pronunțe asupra interpretării articolului 88 alineatul (1) litera (a) din aceeași Directivă 2001/83, care interzice publicitatea destinată publicului larg pentru medicamentele care se eliberează numai pe bază de prescripție medicală. În speță, o întreprindere producătoare de medicamente pretindea că una dintre concurențele sale încălcăse dispozițiile dreptului național de transpunere a acestei norme, publicând pe site-ul său internet informații accesibile tuturor privind trei medicamente produse de aceasta care se eliberează pe bază de prescripție medicală. Reclamanta a obținut din partea instanțelor naționale o dispoziție de interzicere a publicării în cauză. Sesizată cu recursul pârâtei, instanța de trimitere a solicitat, în esență, Curții să se stabilească dacă publicarea în litigiu constituie într-adevăr o publicitate în sensul articolului 88 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2001/83. Curtea a răspuns că această dispoziție trebuie interpretată în sensul că nu interzice

³² Directiva 2001/83/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 noiembrie 2001 de instituire a unui cod comunitar cu privire la medicamentele de uz uman (JO L 311, p. 67, Ediție specială, 13/vol. 33, p. 3), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2004/27/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 31 martie 2004 (JO L 136, p. 34, Ediție specială, 13/vol. 44, p. 116).

difuzarea pe un site internet de către o întreprindere producătoare de medicamente a unor informații privind medicamente care se eliberează pe bază de prescripție medicală în cazul în care aceste informații sunt accesibile pe acest site numai persoanei care încearcă să le obțină, iar această difuzare constă numai în reproducerea fidelă a ambalajului medicamentului, potrivit articolului 62 din directiva menționată, precum și în reproducerea literală și integrală a prospectului sau a rezumatului caracteristicilor produsului aprobate de autoritățile competente în materie de medicamente. Dimpotrivă, este interzisă difuzarea, pe un astfel de site, a unor informații referitoare la un medicament care au făcut obiectul unei selecții sau al unei schimbări de către producător, din moment ce aceste modificări de informații nu pot să fie explicate decât printr-un scop publicitar.

Tot în materie de medicamente de uz uman, dar de această dată în ceea ce privește Regulamentul nr. 469/2009 privind certificatul suplimentar de protecție pentru medicamente³³, vom reține cauza *Medeva* (Hotărârea din 24 noiembrie 2011, cauza C-322/10), în care Curtea a răspuns unei cereri de pronunțare a unei hotărâri preliminare care viza precizarea condițiilor de obținere a unui certificat suplimentar de protecție (denumit în continuare „CSP”).

Pentru a atenua insuficiența protecției conferite de brevet, articolul 3 din Regulamentul nr. 469/2009 prevede posibilitatea titularului unui brevet național de a obține un CSP, cu condiția, între altele, ca produsul să fie deja protejat de un brevet de bază în vigoare și ca, în calitate de medicament, să fi obținut deja o autorizație de introducere pe piață (denumită în continuare „AIP”) încă în curs de validitate. Curtea a precizat mai întâi, în ceea ce privește criteriile care permit a se stabili dacă „produsul este protejat de un brevet de bază în vigoare”, că articolul 3 litera (a) din regulamentul menționat trebuie să fie interpretat în sensul că se opune acordării de către serviciile competente în domeniul proprietății industriale ale unui stat membru a unui CSP care privește principii active care nu sunt menționate în cuprinsul revendicărilor brevetului de bază invocat în susținerea unei astfel de cereri. În continuare, în ceea ce privește a doua condiție, consacrată la articolul 3 litera (b) din Regulamentul nr. 469/2009, potrivit căreia produsul trebuie acoperit, ca medicament, de o AIP, și în măsura în care privește compoziția acestui medicament, Curtea a arătat că, sub rezerva îndeplinirii și a celorlalte condiții prevăzute la articolul 3, articolul 3 litera (b) din același regulament nu se opune acordării de către serviciile competente în domeniul proprietății industriale ale unui stat membru a unui CSP pentru o compoziție de două principii active, corespunzătoare celei care figurează în cuprinsul revendicărilor brevetului de bază invocat, atât timp cât medicamentul a cărui AIP se prezintă în susținerea cererii de CSP cuprinde nu numai această compoziție de două principii active, ci și alte principii active.

În materia protecției invențiilor biotehnologice, Curtea a pronunțat o importantă decizie preliminară, în cauza *Brüstle* (Hotărârea din 18 octombrie 2011, cauza C-34/10), în care s-a preocupat de definirea noțiunii „embrion uman”. Cererea de pronunțare a unei hotărâri preliminare a fost formulată în cadrul unei acțiuni intentate de Greenpeace, în constatarea nulității unui brevet pentru celule precursorale neurale, produse pornind de la celule stem embrionare, utilizate pentru tratarea bolilor neurologice. În această cauză, Curții i s-a solicitat să stabilească interpretarea noțiunii „embrion uman”, care nu este definită de Directiva 98/44 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice³⁴, și întinderea excluderii de la brevetare a invențiilor având ca obiect utilizarea embrionilor umani în scopuri industriale sau comerciale, prevăzută la articolul 6 alineatul (2) litera (b) din directiva menționată.

³³ Regulamentul (CE) nr. 469/2009 al Parlamentului European și al Consiliului din 6 mai 2009 privind certificatul suplimentar de protecție pentru medicamente (JO L 152, p. 1).

³⁴ Directiva 98/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 6 iulie 1998 privind protecția juridică a invențiilor biotehnologice (JO L 213, p. 13, Ediție specială, 13/vol. 23, p. 268).

Într-o primă fază, Curtea a precizat că termenii „embrion uman” care apar în articolul 6 alineatul (2) din Directiva 98/44 trebuie considerați că reprezintă o noțiune autonomă de drept al Uniunii, care trebuie interpretată uniform pe teritoriul acesteia din urmă. Arătând în continuare că contextul și obiectivul acestei directive arată că legiuitorul Uniunii a intenționat să excludă orice posibilitate de brevetare, în măsura în care respectul datorat demnității umane ar putea fi afectat prin aceasta, Curtea a apreciat că noțiunea „embrion uman” trebuie interpretată larg și că, în acest context, constituie un „embrion uman”, în sensul dispoziției sus-menționate, orice ovul uman nefecundat în care a fost implantat nucleul unei celule umane mature și orice ovul uman nefecundat care, prin partenogeneză, a fost stimulat să se dividă și să se dezvolte. În schimb, Curtea a statuat că revine instanței naționale competența de a determina, în lumina progreselor științei, dacă o celulă stem obținută pornind de la un embrion uman în stadiul de blastocist constituie un „embrion uman” în sensul acestei dispoziții.

Într-o a doua fază, Curtea a decis că excluderea de la brevetare a utilizării embrionilor umani în scopuri industriale sau comerciale vizează și utilizarea în scopuri de cercetare științifică. Astfel, potrivit Curții, acordarea unui brevet pentru o invenție implică, în principiu, o exploatare industrială și comercială și, deși trebuie să se facă distincție între scopul cercetării științifice și scopurile industriale sau comerciale, utilizarea embrionilor umani în scopuri de cercetare care ar constitui obiectul cererii de brevet nu poate fi separată de brevetul propriu-zis și de drepturile aferente acestuia.

În sfârșit, Curtea s-a pronunțat asupra caracterului brevetabil al unei invenții privind producerea de celule precursore neurale. Ea a decis că este exclus caracterul brevetabil al unei invenții din moment ce, precum în speță, punerea în aplicare a acestei invenții presupune distrugerea prealabilă a unor embrioni umani sau utilizarea acestora drept material de pornire, indiferent de stadiul în care intervin acestea și chiar dacă descrierea contribuției la progresul tehnic revendicat nu menționează utilizarea de embrioni umani.

În cauzele *Monsanto și alții* (Hotărârea din 8 septembrie 2011, cauzele conexe C-58/10-C-68/10), Curtea s-a pronunțat asupra condițiilor în care autoritățile naționale pot adopta măsuri de urgență care vizează suspendarea sau interzicerea temporară a utilizării sau a introducerii pe piață de organisme modificate genetic (denumite în continuare „OMG”) care au primit deja o autorizație de introducere pe piață în temeiul Directivei 90/220 privind OMG-urile³⁵ (abrogată prin Directiva 2001/18³⁶).

Curtea a arătat că, în speță, porumbul MON 810, autorizat printre altele ca semințe de cultură, în temeiul Directivei 90/220, a fost notificat ca „produs existent”, în conformitate cu Regulamentul nr. 1829/2003 privind produsele alimentare modificate genetic³⁷, apoi a făcut obiectul unei cereri de reînnoire a autorizației în curs de examinare în temeiul acestui regulament. Ea a considerat că, în asemenea împrejurări, un stat membru nu poate recurge la clauza de protecție prevăzută de Directiva 2001/18 pentru adoptarea unor măsuri de suspendare, apoi de interzicere temporară

³⁵ Directiva 90/220/CEE a Consiliului din 23 aprilie 1990 privind diseminarea deliberată în mediu a organismelor modificate genetic (JO L 117, p. 15).

³⁶ Directiva 2001/18/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 martie 2001 privind diseminarea deliberată în mediu a organismelor modificate genetic și de abrogare a Directivei 90/220/CEE a Consiliului (JO L 106, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 7, p. 75).

³⁷ Regulamentul (CE) nr. 1829/2003 al Parlamentului European și al Consiliului din 22 septembrie 2003 privind produsele alimentare și furajele modificate genetic (JO L 268, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 41, p. 3).

a utilizării sau a introducerii pe piață a unui OMG precum porumbul MON 810. Ea a precizat că, în schimb, asemenea măsuri de urgență pot fi adoptate în temeiul Regulamentului nr. 1829/2003.

În această privință, ea a subliniat că, atunci când un stat membru înțelege să adopte măsuri de urgență în temeiul acestui din urmă regulament, trebuie să respecte atât condițiile de fond prevăzute de acesta, precum și pe cele de procedură prevăzute de Regulamentul nr. 178/2002³⁸, la care face trimitere sub acest aspect primul regulament. Statul membru trebuie, așadar, să informeze în mod „oficial” Comisia în privința necesității de a se lua măsuri de urgență. În cazul în care Comisia nu ia măsuri, trebuie să informeze „de îndată” Comisia, precum și celelalte state membre, cu privire la conținutul măsurilor de protecție interimare adoptate.

Curtea a statuat, pe de altă parte, în ceea ce privește condițiile de fond ale măsurilor de urgență adoptate în temeiul Regulamentului nr. 1829/2003, că acesta din urmă obligă statele membre să stabilească, pe lângă urgență, existența unei situații care poate prezenta un risc important de natură să pună în pericol în mod vădit sănătatea umană, sănătatea animală sau mediul. În pofida caracterului lor provizoriu și chiar dacă prezintă un caracter preventiv, aceste măsuri pot fi adoptate numai dacă sunt întemeiate pe o evaluare a riscurilor cât mai completă posibil ținând cont de împrejurările speciale ale cazului în speță, care să demonstreze că se impun aceste măsuri.

În sfârșit, Curtea a subliniat că, în lumina economiei sistemului prevăzut de Regulamentul nr. 1829/2003 și a obiectivului său de a evita neconcordanțele artificiale, evaluarea și gestionarea unui risc grav și evident ține, în ultimă instanță, de competența exclusivă a Comisiei și a Consiliului, sub controlul instanțelor Uniunii.

Deopotrivă în ceea ce privește interpretarea Regulamentului nr. 1829/2003 privind produsele alimentare modificate genetic³⁹, cauza *Bablok și alții* (Hotărârea din 6 septembrie 2011, cauza C-442/09) merită de asemenea a fi menționată. Litigiul principal opunea un apicultor Freistaat Bayern (Germania), proprietar de terenuri pe care s-a cultivat porumb MON 810 (OMG). Apicultorul pretindea că prezența de ADN de porumb MON 810 în polenul de porumb și în câteva eșantioane de miere din producția sa era susceptibilă să facă produsele apicole improprii pentru comercializare și pentru consum. Arătând că, la momentul la care polenul în litigiu este încorporat în miere sau în suplimente alimentare pe bază de polen, acesta își pierde capacitatea de fecundare, instanța de trimitere a sesizat Curtea cu titlu preliminar, pentru a o întreba în principal dacă simpla prezență, în produsele apicole în cauză, a polenului de porumb modificat genetic care și-a pierdut capacitatea de reproducere are drept consecință că introducerea pe piață a acestor produse este supusă autorizării.

Curtea a fost astfel determinată să precizeze noțiunea de organism modificat genetic în sensul articolului 2 punctul 5 din Regulamentul nr. 1829/2003. Ea a considerat că o substanță precum polenul derivat dintr-un soi de porumb modificat genetic, care și-a pierdut capacitatea de reproducere și care este lipsită de orice capacitate de transferare a materialului genetic pe care îl conține, nu mai intră sub incidența acestei noțiuni. Cu toate acestea, Curtea a decis că produse precum mierea și suplimentele alimentare care conțin un astfel de polen constituie produse alimentare care conțin ingrediente produse din OMG-uri în sensul regulamentului menționat. În

³⁸ Regulamentul (CE) nr. 178/2002 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 ianuarie 2002 de stabilire a principiilor și a cerințelor generale ale legislației alimentare, de instituire a Autorității Europene pentru Siguranța Alimentară și de stabilire a procedurilor în domeniul siguranței produselor alimentare (JO L 31, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 08, p. 68).

³⁹ A se vedea nota de subsol 37.

această privință, ea constată că polenul în litigiu este „produs din OMG-uri” și că reprezintă un „ingredient” al mierii și al suplimentelor alimentare pe bază de polen. În ceea ce privește mierea, ea subliniază că polenul nu este un corp străin și nici o impuritate, ci o componentă normală a acestui produs, astfel încât trebuie calificat drept „ingredient”. În consecință, polenul în cauză ține de domeniul de aplicare al regulamentului și trebuie supus regimului de autorizare prevăzut de acesta înainte de introducerea sa pe piață. Pe de altă parte, Curtea a observat că caracterul intenționat sau fortuit al introducerii acestui polen în miere nu poate exonera produsul alimentar care conține ingrediente produse din OMG-uri de aplicarea acestui regim de autorizare. Curtea a precizat, în sfârșit, că obligația de autorizare și de supraveghere a unui produs alimentar consacrată de articolul 3 alineatul (1) și de articolul 4 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1829/2003 există, oricare ar fi proporția de material modificat genetic conținută în produsul în cauză, și că nu se poate aplica prin analogie acestei obligații un prag de toleranță precum cel prevăzut în domeniul etichetării la articolul 12 alineatul (2) din același regulament.

În domeniul protecției dreptului de autor în societatea informațională, două decizii rețin în mod special atenția.

Prima privește măsurile naționale destinate combaterii descărcării ilegale de pe internet (Hotărârea din 24 noiembrie 2011, *Scarlet Extended*, C-70/10). Cauza a fost generată de un litigiu între Scarlet Extended SA, furnizor de acces la internet (denumit în continuare „FAI”), pe de o parte, și SABAM, societate de gestiune belgiană însărcinată să autorizeze utilizarea de către terți a operelor muzicale ale autorilor, compozitorilor și editorilor, pe de altă parte. SABAM a constatat că utilizatorii de internet folosesc serviciile Scarlet pentru a descărca de pe internet, fără autorizație și fără plata drepturilor, opere cuprinse în catalogul său prin intermediul rețelelor *peer to peer*. SABAM a sesizat instanța națională și a obținut, în primă instanță, în contradictoriu cu FAI, pronunțarea unei somații de încetare a acestor atingeri aduse dreptului de autor, făcând imposibilă orice formă de transmitere sau de primire de către clienții săi, prin intermediul unui program informatic *peer to peer*, a unor fișiere electronice care conțin o operă muzicală din repertoriul SABAM. Sesizată de FAI, instanța de apel a suspendat judecata pentru a solicita, în esență, Curții, cu titlu preliminar, un răspuns la întrebarea dacă o asemenea somație era compatibilă cu dreptul Uniunii.

Curtea a răspuns că Directivele 2000/31⁴⁰, 2001/29⁴¹, 2004/48⁴², 95/46⁴³ și 2002/58⁴⁴, coroborate și interpretate în raport cu cerințele care rezultă din protecția drepturilor fundamentale aplicabile, trebuie interpretate în sensul că se opun unei somații adresate unui FAI de a institui un sistem de filtrare a tuturor comunicațiilor electronice care circulă prin intermediul serviciilor sale, în special prin folosirea programelor informatice *peer to peer*, care se aplică, fără deosebire, întregii

⁴⁰ Directiva 2000/31/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 8 iunie 2000 privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă (JO L 178, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 29, p. 257).

⁴¹ Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională (JO L 167, p. 10, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 230).

⁴² Directiva 2004/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală (JO L 157, p. 45, Ediție specială, 17/vol. 2, p. 56, rectificare în JO L 195, p. 16).

⁴³ Directiva 95/46/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 24 octombrie 1995 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și libera circulație a acestor date (JO L 281, p. 31, Ediție specială, 13/vol. 17, p. 10).

⁴⁴ Directiva 2002/58/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 12 iulie 2002 privind prelucrarea datelor personale și protejarea confidențialității în sectorul comunicațiilor publice (JO L 201, p. 37, Ediție specială, 13/vol. 36, p. 63).

sale clientele, cu titlu preventiv, pe cheltuiala sa exclusivă și pentru o perioadă nelimitată, apt să identifice în cadrul rețelei acestui furnizor circulația de fișiere electronice care conțin o operă muzicală, cinematografică sau audiovizuală cu privire la care solicitantul pretinde că deține drepturi de proprietate intelectuală, în vederea blocării transferului de fișiere al căror schimb aduce atingere dreptului de autor.

Curtea și-a motivat decizia arătând că, într-adevăr, o asemenea somație nu respectă interdicția, consacrată prin articolul 15 alineatul (1) din Directiva 2000/31, de a impune unui asemenea prestator o obligație generală de supraveghere, nici cerința de a asigura un just echilibru între, pe de o parte, dreptul de proprietate intelectuală și libertatea de a desfășura o activitate comercială, dreptul la protecția datelor cu caracter personal și libertatea de a primi și de a transmite informații, pe de altă parte.

În cea de a doua cauză (Hotărârea din 16 iunie 2011, *Stichting de ThuisKopie*, C-462/09), Curtea s-a pronunțat asupra modalităților de executare și a întinderii obligației care incumbă statelor membre care admit excepția privind copia pentru uz personal de a garanta plata unei compensații echitabile titularilor dreptului de autor, conform articolului 5 alineatul (2) litera (b) din Directiva 2001/29 privind dreptul de autor și drepturile conexe în societatea informațională⁴⁵. Cazul în speță privea ipoteza particulară în care vânzătorul profesionist al suportului de reproducere este stabilit într-un alt stat membru decât cel căruia îi incumbă obligația sus-menționată și își îndreaptă activitățile către acest stat.

În primul rând, Curtea a admis că, chiar dacă, în principiu, utilizatorul final care realizează în scop personal reproducerea unei opere protejate trebuie să fie considerat debitorul compensației echitabile, ținând cont de dificultățile practice de identificare a utilizatorilor privați, precum și de obligare a acestora să îi despăgubească pe titularii de drepturi pentru prejudiciul cauzat, statele membre pot institui o redevență pentru copia privată în sarcina persoanelor care pun la dispoziția aceluși utilizator final echipamente, aparate sau suporturi de reproducere, din moment ce aceste persoane au posibilitatea de a repercuta cuantumul redevenței menționate asupra prețului de punere la dispoziție achitat de utilizatorul final. Apoi, în al doilea rând, Curtea a interpretat dispozițiile aceleiași directive în sensul că impun statului membru care a instituit excepția privind copia privată în dreptul intern o obligație de rezultat, în sensul că acest stat este ținut să asigure, în cadrul competențelor sale, perceperea efectivă a compensației echitabile destinate despăgubirii autorilor afectați ca urmare a prejudiciului suferit, în special dacă acesta s-a produs pe teritoriul statului membru menționat. În această privință, simpla împrejurare că vânzătorul profesionist de echipamente, de aparate sau de suporturi de reproducere este stabilit în alt stat membru decât cel în care au reședința cumpărătorii nu are nicio incidență asupra acestei obligații de rezultat. Revine instanței naționale, în cazul în care nu este posibilă asigurarea percepției compensației echitabile de la cumpărători, obligația de a interpreta dreptul intern astfel încât să permită perceperea acestei compensații de la un debitor care acționează în calitate de comerciant.

Mai pe larg în domeniul protecției drepturilor de proprietate intelectuală, Curtea s-a pronunțat, în cauza *Realchemie Nederland* (Hotărârea din 18 octombrie 2011, cauza C-406/09), asupra întinderii regulii consacrate de articolul 14 din Directiva 2004/48 privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală⁴⁶, potrivit căreia statele membre trebuie să garanteze că cheltuielile de judecată efectuate de partea care a obținut câștig de cauză într-un litigiu privind o atingere adusă unui drept de proprietate intelectuală sunt în principiu suportate de partea care a pierdut.

⁴⁵ A se vedea nota de subsol 41.

⁴⁶ A se vedea nota de subsol 42.

În această cauză, Curtea a statuat că cheltuielile de judecată legate de o procedură de *exequatur* inițiată într-un stat membru, în cadrul căreia se solicită recunoașterea și executarea unei hotărâri pronunțate în alt stat membru într-un litigiu prin care se urmărește asigurarea respectării unui drept de proprietate intelectuală, intră în sfera articolului 14 din Directiva 2004/48. Potrivit Curții, într-adevăr, această interpretare este conformă atât cu obiectivul general al Directivei 2004/48, care urmărește apropierea legislațiilor statelor membre pentru a asigura un nivel de protecție ridicat, echivalent și omogen al proprietății intelectuale, cât și cu obiectivul specific al articolului 14, care urmărește evitarea descurajării unei persoane prejudiciate de a iniția o procedură judiciară în vederea protejării drepturilor sale de proprietate intelectuală. Conform acestor obiective, în general, persoana care aduce atingere drepturilor de proprietate intelectuală trebuie să suporte în totalitate consecințele financiare ale conduitei sale.

În cauza *Association Belge des Consommateurs Test-Achats și alții* (Hotărârea din 1 martie 2011, cauza C-236/09), Curtea a fost întrebată de Curtea Constituțională a Regatului Belgiei cu privire la validitatea articolului 5 alineatul (2) din Directiva 2004/113⁴⁷, care prevede că, „[s]ub rezerva alineatului (1), statele membre pot decide, înainte de 21 decembrie 2007, să autorizeze diferențe proporționale în materie de prime și prestații pentru cei asigurați, în cazul în care sexul reprezintă un factor determinant în evaluarea riscurilor, pe baza datelor actuariale și statistice pertinente și precise”. Curtea a amintit că este cert că scopul urmărit de Directiva 2004/113 în sectorul serviciilor de asigurări este, astfel cum îl reflectă articolul 5 alineatul (1), aplicarea regulii primelor și prestațiilor unisex. Considerentul (18) al acestei directive prevede în mod explicit că, în vederea garantării egalității de tratament între bărbați și femei, utilizarea sexului ca factor actuarial nu ar trebui să creeze, pentru cei asigurați, diferențe în materie de prime și prestații. Considerentul (19) al directivei menționate prevede, ca o „derogare”, posibilitatea acordată statelor membre de a nu aplica regula primelor și prestațiilor unisex. Astfel, Directiva 2004/113 se bazează pe premisa potrivit căreia, pentru aplicarea principiului egalității de tratament între femei și bărbați consacrat la articolele 21 și 23 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, situația femeilor și, respectiv, a bărbaților în ceea ce privește primele și prestațiile de asigurări contractate de aceștia este comparabilă. Curtea a statuat apoi că articolul 5 alineatul (2) din Directiva 2004/113, care permite statelor membre în cauză să mențină, nelimitat în timp, o derogare de la regula primelor și prestațiilor unisex, este contrar realizării obiectivului egalității de tratament între femei și bărbați, obiectiv pe care îl urmărește directiva menționată, și incompatibil cu articolele 21 și 23 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene. Prin urmare, Curtea a concluzionat că această dispoziție trebuie considerată nevalidă cu începere de la 21 decembrie 2012.

În cauza *Churchill Insurance Company și Evans* (Hotărârea din 1 decembrie 2011, cauza C-442/10), privind Prima directivă, A doua directivă și A treia directivă, 72/166⁴⁸, 84/5⁴⁹ și, respectiv, 90/232⁵⁰, referitoare la asigurarea de răspundere civilă auto, de acum înainte codificate de Directiva

⁴⁷ Directiva 2004/113/CE a Consiliului din 13 decembrie 2004 de aplicare a principiului egalității de tratament între femei și bărbați privind accesul la bunuri și servicii și furnizarea de bunuri și servicii (JO L 373, p. 37, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 135).

⁴⁸ Directiva 72/166/CEE a Consiliului din 24 aprilie 1972 privind apropierea legislațiilor statelor membre cu privire la asigurarea de răspundere civilă auto și introducerea obligației de asigurare a acestei răspunderi (JO L 103, p. 1, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 10).

⁴⁹ A doua directivă 84/5/CEE a Consiliului din 30 decembrie 1983 privind apropierea legislațiilor statelor membre privind asigurarea de răspundere civilă pentru pagubele produse de autovehicule (JO 1984, L 8, p. 17, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 104).

⁵⁰ A treia directivă 90/232/CEE a Consiliului din 14 mai 1990 privind armonizarea legislației statelor membre referitoare la asigurarea de răspundere civilă pentru pagubele produse de autovehicule (JO L 129, p. 33, Ediție specială, 06/vol. 1, p. 240).

2009/103⁵¹, Curtea, sesizată cu o cerere preliminară, a trebuit să se pronunțe asupra întinderii acoperirii oferite de asigurarea obligatorie în privința terților victime ale unui accident.

În hotărârea sa, Curtea a decis că articolul 1 primul paragraf din A treia directivă 90/232 și articolul 2 alineatul (1) din A doua directivă 84/5 se opun unei reglementări naționale al cărei efect ar fi să excludă în mod automat obligația asigurătorului de a despăgubi o victimă a unui accident rutier în cazul în care acest accident a fost cauzat de un conducător neasigurat prin polița de asigurare, iar această victimă, pasager al vehiculului la momentul accidentului, era asigurată pentru conducerea acestui vehicul și îi permisesse acestui conducător auto să îl conducă. Curtea a precizat, în plus, că această interpretare nu este diferită în funcție de împrejurarea dacă asiguratul victimă avea cunoștință de faptul că persoana pe care a autorizat-o să conducă vehiculul nu era asigurată în acest sens sau dacă acesta credea că persoana respectivă are asigurare ori dacă s-a întrebat sau nu s-a întrebat în legătură cu acest aspect. Curtea a admis totuși că aceasta nu exclude posibilitatea pentru statele membre de a lua în considerare acest element în cadrul normelor referitoare la răspunderea civilă, cu condiția ca atribuțiile lor în acest domeniu să fie totuși exercitate cu respectarea dreptului Uniunii și în special a articolului 3 alineatul (1) din Prima directivă, a articolului 2 alineatul (1) din A doua directivă și a articolului 1 din A treia directivă și ca respectivele norme naționale să nu conducă la lipsirea acestor directive de efectul lor util. Astfel, potrivit Curții, o reglementare națională, definită în funcție de criterii generale și abstracte, nu poate refuza sau limita în mod disproporționat dreptul pasagerului de a fi despăgubit prin intermediul asigurării obligatorii de răspundere civilă auto pentru simplul motiv legat de contribuția sa la producerea prejudiciului. Numai în împrejurări excepționale, pe baza unei aprecieri individuale, poate fi limitată întinderea despăgubirii.

Transporturi

În cauza *Luxemburg/Parlamentul European și Consiliul* (Hotărârea din 12 mai 2011, cauza C-176/09), Curtea s-a pronunțat asupra validității Directivei 2009/12 privind tarifele de aeroport⁵². Singurul aeroport al acestui stat membru, deși nu îndeplinește criteriul cantitativ impus de directiva menționată (un trafic anual de cinci milioane de pasageri) și deși apropiat de alte aeroporturi situate în statele membre vecine, este supus obligațiilor administrative și financiare din aceeași directivă, deoarece este considerat, potrivit termenilor acestei directive, că se bucură de o poziție privilegiată, în calitatea sa de punct de intrare în statul membru respectiv. Marele Ducat al Luxemburgului invoca, împotriva validității directivei menționate, încălcarea principiului egalității de tratament, pe de o parte, din cauza existenței altor aeroporturi regionale care înregistrează un trafic de pasageri mai important și, pe de altă parte, din cauză că singurul său aeroport era tratat ca un aeroport care înregistrează un flux de pasageri anual superior cifrei de cinci milioane.

Curtea a amintit mai întâi că legiuitorul Uniunii a operat o distincție între două categorii de aeroporturi și că aeroportul cu cel mai mare trafic anual de pasageri într-un stat membru în care niciun aeroport nu atinge pragul de cinci milioane de utilizatori trebuie considerat drept punctul de intrare în statul membru în cauză, deoarece se bucură de o poziție privilegiată. Curtea a statuat apoi că legiuitorul Uniunii nu a comis o eroare și nici un exces de putere stabilind o distincție între aeroporturile secundare și aeroporturile principale, independent de numărul anual de

⁵¹ Directiva 2009/103/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 septembrie 2009 privind asigurarea de răspundere civilă auto și controlul obligației de asigurare a acestei răspunderi (JO L 261, p. 11). Această directivă nu intrase încă în vigoare la momentul faptelor.

⁵² Directiva 2009/12/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 11 martie 2009 privind tarifele de aeroport (JO L 70, p. 11).

utilizatori: aeroporturile secundare nu pot astfel să fie considerate drept punctul de intrare în statul membru în sensul directivei. În sfârșit, Curtea a decis că simplul fapt că un aeroport beneficiază de o poziție privilegiată este suficient pentru a justifica aplicarea aceleiași directive. Curtea a subliniat de asemenea că sarcinile care rezultă din sistemul instituit de această directivă nu sunt disproporționate în raport cu avantajele care decurg din acesta și că legiuitorul Uniunii a considerat în mod întemeiat că nu era necesar ca aeroporturi cu un trafic anual mai mic de 5 milioane de pasageri să fie incluse în domeniul de aplicare al directivei menționate atunci când nu constituie aeroportul principal din statul membru în care se află.

Concurență

Fie cu ocazia examinării recursurilor împotriva hotărârilor Tribunalului, fie cu ocazia unor trimiteri preliminare, Curtea a avut ocazia de a clarifica diferite aspecte ale dreptului concurenței, atât la nivelul normelor substanțiale ale tratatului, cât și la cel al procedurilor care asigură aplicarea lor, în special la nivelul repartizării competențelor între autoritățile Uniunii și cele ale statelor membre.

În cauza *Paint Graphos și alții* (Hotărârea din 8 septembrie 2011, cauzele conexe C-78/08-C-80/08), Curții i s-au adresat mai multe întrebări preliminare referitoare la avantajele fiscale acordate de legislația italiană societăților cooperative. Curtea a trebuit să se pronunțe asupra aplicării dispozițiilor referitoare la ajutoare de stat⁵³ diferitor scutiri de impozit acordate de reglementarea italiană societăților cooperative amintite. Instanța de trimitere considera, astfel, că era important să se stabilească în prealabil dacă și, eventual, în ce condiții faptul că societățile cooperative în cauză realizează astfel economii de impozit, adesea semnificative, constituie un ajutor incompatibil cu piața comună în sensul articolului 87 alineatul (1) CE. Astfel, o asemenea incompatibilitate ar determina, ca urmare a efectului direct al articolului 88 alineatul (3) CE, obligația autorităților naționale, inclusiv jurisdicționale, de a nu aplica decretul italian care prevede aceste avantaje fiscale.

Curtea a explicat, așadar, cum trebuie interpretate condițiile pe care articolul 87 alineatul (1) CE le impune pentru calificarea unei măsuri naționale ca ajutor de stat, și anume, în primul rând, finanțarea acestei măsuri de către stat sau prin intermediul resurselor de stat, în al doilea rând, selectivitatea unei astfel de măsuri, precum și, în al treilea rând, incidența acesteia asupra schimburilor comerciale dintre statele membre și denaturarea concurenței care rezultă din această măsură. Ea a amintit că o scutire fiscală constituie un ajutor de stat și că sunt interzise ajutoarele care favorizează anumite întreprinderi sau producerea anumitor bunuri. Curtea a amintit de asemenea că o măsură care constituie o excepție de la aplicarea sistemului fiscal general se poate totuși justifica în cazul în care statul membru în cauză poate demonstra că această măsură rezultă direct din principiile fondatoare sau directe ale sistemului său fiscal, precizând totodată că finalitatea urmărită de intervențiile statului nu este suficientă pentru a le sustrage de la bun început de la calificarea drept ajutoare de stat. În orice caz, pentru ca scutiri fiscale precum cele ale cooperativelor italiene să poată fi justificate prin natura sau economia generală a sistemului fiscal al statului membru în cauză, ar mai fi necesar să se asigure ca acestea să fie conforme cu principiul proporționalității și să nu depășească limitele a ceea ce este necesar, în sensul că obiectivul legitim urmărit nu ar putea fi atins prin măsuri de amploare mai mică. În sfârșit, Curtea a examinat problema incidenței asupra schimburilor comerciale dintre statele membre și cea a denaturării concurenței, în conformitate cu dispozițiile articolului 87 alineatul (1) CE. Curtea a amintit că, atunci când un ajutor acordat de un stat membru consolidează poziția unei întreprinderi în raport cu alte întreprinderi concurente în schimburile intracomunitare, acestea din urmă trebuie considerate ca

⁵³ Articolele 87 și 88 din Tratatul CE (JO 2002, C 325, p. 67).

fiind influențate de ajutor. În această privință, a precizat Curtea, nu este necesar ca întreprinderea beneficiară să participe ea însăși la schimburile comerciale intracomunitare. Astfel, atunci când un stat membru acordă un ajutor unei întreprinderi, activitatea internă poate fi menținută sau intensificată, cu consecința că șansele întreprinderilor stabilite în alte state membre de a intra pe piața acestui stat membru sunt astfel diminuate. În plus, o consolidare a unei întreprinderi care până în acel moment nu participa la schimburi intracomunitare o poate plasa într-o situație care să îi permită intrarea pe piața unui alt stat membru. De aceea a concluzionat Curtea că avantajul fiscal acordat societăților cooperative italiene era susceptibil să afecteze schimburile comerciale dintre statele membre și să denatureze concurența și constituia un ajutor de stat, cu condiția totuși ca toate condițiile de aplicare a articolului 87 alineatul (1) CE să fie întrunite. Curtea a subliniat că este de competența instanței de trimitere să aprecieze caracterul selectiv al scutiilor fiscale acordate societăților cooperative, precum și eventuala justificare a acestora prin natura sau economia generală a sistemului fiscal național din care fac parte. Pentru aceasta, Curtea a recomandat instanței italiene să stabilească în special dacă societățile cooperative se află în realitate într-o situație comparabilă cu aceea a altor operatori constituiți sub forma unor entități juridice cu scop lucrativ și, în caz afirmativ, dacă tratamentul fiscal mai favorabil rezervat societăților cooperative menționate este, pe de o parte, inerent principiilor esențiale ale sistemului de impozitare aplicabil în statul membru în cauză și, pe de altă parte, conform cu principiile coerenței și proporționalității.

În cauza *Comisia și Spania/Government of Gibraltar și Regatul Unit* (Hotărârea din 15 noiembrie 2011, cauzele conexe C-106/09 P și C-107/09 P), Curtea a anulat Hotărârea Tribunalului de Primă Instanță din 18 decembrie 2008 prin care acesta din urmă a anulat o decizie a Comisiei privind schema de ajutoare pe care Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord intenționa să o pună în aplicare cu privire la reforma impozitului pe profit în Gibraltar. Ea a apreciat că Tribunalul a comis o eroare de drept considerând că proiectul de reformă fiscală nu conferea avantaje selective societăților *offshore*. Astfel, Curtea a considerat că, deși o sarcină fiscală diferită care rezultă din aplicarea unui regim fiscal „general” nu poate fi suficientă, în sine, pentru a dovedi selectivitatea unei impozitări, această selectivitate există totuși, atunci când, precum în speță, criteriile de impozitare reținute de un regim fiscal sunt de natură să caracterizeze întreprinderile beneficiare pe baza caracteristicilor care le sunt specifice în calitate de categorie de întreprinderi privilegiate. În special, Curtea a amintit că calificarea unui sistem fiscal drept „selectiv” nu este condiționată de faptul ca acesta să fie conceput astfel încât toate întreprinderile să fie supuse acelorași sarcini fiscale și ca unele dintre acestea să profite de norme derogatorii care le acordă un avantaj selectiv. O asemenea concepție privind criteriul selectivității ar presupune că, pentru a putea fi considerat selectiv, un regim fiscal trebuie să fie conceput potrivit unei anumite tehnici de reglementare. Or, o asemenea abordare ar avea drept consecință că normele fiscale naționale nu ar intra, de la bun început, în sfera controlului în materie de ajutoare de stat din simplul motiv că acestea țin de o altă tehnică de reglementare, deși produc aceleași efecte.

În cauza *TeliaSonera Sverige* (Hotărârea din 17 februarie 2011, cauza C-52/09), Curtea a examinat o practică anticoncurențială, în sectorul telecomunicațiilor, pe piața cu ridicata a produselor privind liniile de abonat digitale asimetrice, utilizate pentru conexiunile în bandă largă. O instanță suedeză întreba Curtea care sunt criteriile în funcție de care o practică tarifară de micșorare a marjei trebuie considerată abuz de poziție dominantă. Această practică, numită „efect de foarfecă tarifară”, constă în fixarea de către un operator, în general integrat vertical, atât a tarifelor cu amănuntul pe o piață, cât și a tarifului unui produs destinat revânzării necesar pentru accesul pe piața cu amănuntul, fără a lăsa între cele două un spațiu suficient pentru acoperirea altor costuri efectuate pentru furnizarea prestației cu amănuntul. O asemenea practică poate constitui, în sensul articolului 102 TFUE, un abuz de poziția dominantă pe care o deține întreprinderea de telecomunicații integrată vertical.

Curtea a amintit că articolul 102 al doilea paragraf litera (a) TFUE interzice în mod expres ca o întreprindere dominantă să impună, direct sau indirect, prețuri inechitabile. Ea a precizat apoi că lista practicilor abuzive care figurează la articolul 102 TFUE nu este limitativă, astfel încât enumerarea practicilor abuzive conținută în această dispoziție nu epuizează modurile de exploatare abuzivă a poziției dominante interzise de dreptul Uniunii. Astfel, exploatarea abuzivă a unei poziții dominante interzisă de această dispoziție este o noțiune obiectivă ce vizează comportamentele unei întreprinderi în poziție dominantă care, pe o piață unde gradul de concurență este deja redus tocmai din cauza prezenței întreprinderii în cauză, au ca efect să împiedice menținerea gradului de concurență existent încă pe piață sau dezvoltarea acestei concurențe prin recurgerea la mijloace diferite de cele care guvernează o concurență normală între produse sau servicii pe baza prestațiilor operatorilor economici. Astfel, potrivit Curții, pentru a determina dacă întreprinderea care deține o poziție dominantă a exploatat în mod abuziv această poziție prin aplicarea practicilor sale tarifare, trebuie să fie apreciate toate împrejurările și să se examineze dacă această practică urmărește să priveze cumpărătorul de posibilitățile de a-și alege sursele de aprovizionare sau să restrângă această posibilitate, să blocheze accesul concurenților pe piață, să aplice partenerilor comerciali condiții inegale la prestații echivalente sau să întărească poziția dominantă printr-o concurență denaturată.

Curtea a statuat, așadar, că, în lipsa oricărei justificări obiective, poate constitui un abuz în sensul articolului 102 TFUE faptul că o întreprindere integrată vertical care deține o poziție dominantă pe piața cu ridicata a produselor privind liniile de abonat digitale asimetrice destinate revânzării aplică o practică tarifară în virtutea căreia diferența dintre prețurile practicate pe această piață și cele aplicate pe piața cu amănuntul a serviciilor de conexiune în bandă largă către clienții finali nu este suficientă pentru a acoperi costurile specifice pe care această întreprindere trebuie să le suporte pentru a avea acces la această din urmă piață.

Curtea a precizat, în cadrul aprecierii caracterului abuziv al unei asemenea practici, împrejurările speței care nu erau pertinente pentru aprecierea existenței abuzului de poziție dominantă. Este vorba despre următoarele împrejurări: lipsa oricărei obligații legale a întreprinderii în cauză de a furniza pe piața cu ridicata pe care aceasta deține o poziție dominantă produsele privind liniile de abonat digitale asimetrice destinate revânzării; nivelul de dominare pe care această întreprindere îl deține pe piața menționată; împrejurarea că respectiva întreprindere nu deține o poziție dominantă și pe piața cu amănuntul a serviciilor de conexiune în bandă largă către clienții finali; împrejurarea că o asemenea practică tarifară se aplică unor clienți noi sau unor clienți existenți ai întreprinderii în cauză; imposibilitatea întreprinderii dominante de a recupera eventualele pierderi pe care le-ar putea determina punerea în aplicare a unei asemenea practici tarifare și nici gradul de dezvoltare a piețelor vizate și introducerea pe acestea a unei noi tehnologii care necesită investiții foarte importante.

Curtea a statuat că este necesar în principiu să se ia în considerare cu prioritate prețurile și costurile întreprinderii în cauză pe piața serviciilor cu amănuntul. Astfel, numai în cazul în care, ținând seama de împrejurări, nu este posibil să se facă referire la aceste prețuri și costuri, trebuie să se examineze cele ale concurenților pe aceeași piață. Curtea a statuat de asemenea că este necesar să se demonstreze că, ținând seama în special de caracterul indispensabil al produsului cu ridicata, această practică produce un efect anticoncurențial cel puțin potențial pe piața cu amănuntul, fără ca acest lucru să se justifice în vreun fel din punct de vedere economic.

În cauza *General Química și alții/Comisia* (Hotărârea din 20 ianuarie 2011, cauza C-90/09), Curtea s-a pronunțat asupra regimului prezumției de exercitare efectivă a unei influențe decisive a societății-mamă asupra comportamentului filialei sale, în cadrul unei înțelegeri în sectorul produselor chimice pentru tratarea cauciucului. Această cauză privea o societate holding care

deținea 100 % din capitalul unei societăți interpuse, care deținea la rândul său totalitatea capitalului unei filiale. Potrivit Curții, nu este exclus ca o societate holding să poată fi considerată răspunzătoare în solidar pentru încălcările dreptului concurenței al Uniunii săvârșite de o filială a grupului său al cărei capital social nu este deținut în mod direct de aceasta, în măsura în care această societate holding exercită o influență decisivă asupra filialei respective, iar aceasta chiar în mod indirect, prin intermediul unei societăți interpuse. Aceasta este situația în special atunci când filiala nu își stabilește în mod autonom comportamentul pe piață în raport cu această societate interpusă, care nici aceasta nu acționează în mod autonom pe piață, ci aplică, în esență, instrucțiunile care îi sunt date de societatea holding. Astfel, într-o asemenea situație, societatea holding, societatea interpusă și ultima filială a grupului fac parte din aceeași unitate economică și, în consecință, constituie o singură întreprindere în sensul dreptului concurenței al Uniunii. Curtea a confirmat, așadar, că Comisia este îndrituită să oblige societatea holding în solidar la plata amenzii aplicate ultimei filiale a grupului, fără să fie necesară dovedirea implicării sale directe în această încălcare, cu excepția cazului în care această societate holding răstoarnă prezumția menționată, demonstrând că fie societatea interpusă, fie filiala respectivă se comportă în mod autonom pe piață. Cu toate acestea, Curtea a anulat hotărârea Tribunalului, care confirmase decizia Comisiei, pentru motivul că Tribunalul era obligat să ia în considerare și să examineze în mod concret elementele care erau prezentate de societatea-mamă pentru a demonstra autonomia filialei în punerea în aplicare a politicii sale comerciale pentru a verifica dacă Comisia săvârșise o eroare de apreciere prin faptul că aceasta considerase că probele respective nu puteau demonstra în speță că această filială nu constituia o singură entitate economică împreună cu societatea-mamă. Tribunalul a comis o eroare de drept afirmând că argumentele prezentate în scopul dovedirii existenței unei astfel de autonomii nu puteau fi primite, fără a efectua o examinare concretă a elementelor invocate de societatea-mamă, ci referindu-se doar la jurisprudență.

Într-o cauză referitoare la o înțelegere în sectorul produselor chimice, Curtea s-a pronunțat, din nou, asupra regimului prezumției exercitării efective a unei influențe decisive a unei societăți-mamă asupra comportamentului filialei sale (Hotărârea din 29 septembrie 2011, *Elf Aquitaine/Comisia*, C-521/09 P).

Printr-o decizie din 2005, Comisia a aplicat amenzi mai multor societăți, printre care Elf Aquitaine S.A. și filiala sa Arkema S.A., pe care le considera autoare ale unei înțelegeri privind piața unei substanțe utilizate ca intermediar chimic.

Aceste două societăți au formulat două acțiuni distincte în fața Tribunalului, vizând anularea deciziei Comisiei sau reducerea amenzilor care le fuseseră aplicate.

Tribunalul a respins ansamblul argumentelor invocate de cele două societăți. El a statuat, clasic, că, atunci când societatea-mamă deține totalitatea sau cvasitotalitatea capitalului unei filiale, Comisia poate prezuma că societatea-mamă exercită o influență decisivă asupra politicii comerciale a filialei sale.

Curtea a început prin a aminti că, atunci când o decizie în materia dreptului concurenței privește o pluralitate de destinatari și se referă la imputabilitatea încălcării, ea trebuie să cuprindă o motivare suficientă în raport cu fiecare dintre destinatari. Astfel, în privința unei societăți-mamă considerate responsabilă pentru comportamentul ilicit al filialei sale, o asemenea decizie trebuie, în principiu, să conțină o prezentare detaliată a motivelor de natură să justifice imputabilitatea încălcării societății respective.

Or, Curtea a subliniat că, dat fiind faptul că decizia Comisiei se baza, în mod exclusiv, pe prezumția exercitării efective a unei influențe decisive a societății Elf Aquitaine S.A. asupra comportamentului

filiile sale, Comisia era ținută să le prezinte în mod adecvat motivele pentru care elementele de fapt sau de drept invocate de societatea Elf Aquitaine S.A. nu au fost suficiente pentru a răsturna respectiva prezumție, sub sancțiunea ca această prezumție să devină irefragabilă. Astfel, caracterul refragabil al prezumției impune ca, pentru răsturnarea acesteia, persoanele interesate să prezinte o probă referitoare la legăturile economice, organizatorice și juridice dintre societățile în cauză.

Potrivit Curții, incumba, așadar, Tribunalului să dea o atenție deosebită aspectului dacă decizia Comisiei conținea o prezentare detaliată a motivelor pentru care elementele prezentate de societatea Elf Aquitaine S.A. nu erau suficiente pentru răsturnarea prezumției de răspundere aplicate în această decizie.

Curtea a constatat apoi că motivarea deciziei Comisiei cu privire la argumentele invocate de societatea Elf Aquitaine S.A. nu consta decât într-o serie de simple afirmații și negații, repetitive și nicidecum detaliate, și, în lipsa unor precizări suplimentare, această serie de afirmații și de negații nu era, așadar, de natură să permită societății Elf Aquitaine S.A. să ia cunoștință de temeiurile măsurii luate sau să dea posibilitatea instanței competente să își exercite controlul.

În consecință, Curtea a anulat hotărârea Tribunalului, precum și decizia Comisiei în măsura în care imputa societății Elf Aquitaine S.A. încălcarea în cauză și i se aplica o amendă.

Într-o cauză referitoare la o înțelegere în sectorul tuburilor industriale din cupru, privind trei societăți din același grup, Comisia a adoptat o decizie referitoare la o procedură de aplicare a articolului 81 CE și a articolului 53 din Acordul privind Spațiul Economic European⁵⁴. Cele trei societăți formulară o acțiune în fața Tribunalului invocând motive referitoare la quantumul amenzii aplicate de Comisie. Tribunalul a respins toate motivele, iar societățile au formulat recurs în fața Curții (Hotărârea din 8 decembrie 2011, *KME Germany și alții/Comisia*, C-272/09 P).

Pe lângă controlul aplicării criteriilor, care fac obiectul unei jurisprudențe constante și consacrate a instanțelor europene, care intervin în fixarea quantumului amenzilor în caz de practică anticoncurențială, cu alte cuvinte, durata încălcării, gravitatea acesteia și cooperarea eventuală a societăților implicate, Curtea s-a pronunțat asupra motivului întemeiat pe încălcarea dreptului la o cale de atac judiciară efectivă. Societățile susțineau că Tribunalul a încălcat dreptul Uniunii și dreptul lor fundamental la o cale de atac efectivă și fără obstacole, întrucât nu a efectuat o examinare completă și aprofundată a argumentelor lor și a arătat o deferență excesivă și nerezonabilă față de puterea de apreciere a Comisiei. Ele invocau articolul 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene⁵⁵.

Curtea a amintit că principiul protecției jurisdicționale efective reprezintă un principiu general al dreptului Uniunii care este exprimat în prezent la articolul 47 din cartă și că controlul jurisdicțional al deciziilor adoptate de instituții a fost organizat prin tratatele fondatoare, precizându-se că, pe lângă controlul legalității, prevăzut la articolul 263 TFUE, s-a avut în vedere un control de fond în ceea ce privește sancțiunile prevăzute.

În ceea ce privește controlul de legalitate, Curtea, pe linia jurisprudenței sale anterioare, a considerat că, chiar dacă Comisia dispune de o marjă de apreciere în domenii în care sunt necesare aprecieri economice complexe, aceasta nu înseamnă că instanța Uniunii trebuie să se

⁵⁴ Acordul privind Spațiul Economic European (JO 1994, L 1, p. 181).

⁵⁵ Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (JO 2010, C 83, p. 401).

abțină de la a controla interpretarea dată de Comisia datelor de natură economică. Revine instanței Uniunii sarcina efectuării acestui control pe baza elementelor prezentate de reclamant.

Curtea a considerat, așadar, că instanța Uniunii nu se poate întemeia pe puterea de apreciere de care dispune Comisia, nici în ceea ce privește alegerea elementelor luate în considerare pentru stabilirea cuantumului amenzilor, nici în ceea ce privește aprecierea acestor elemente, pentru a renunța la exercitarea unui control aprofundat atât în drept, cât și în fapt.

În ceea ce privește competența de fond referitoare la cuantumul amenzilor, Curtea a precizat că această competență autorizează instanța, dincolo de simplul control al legalității sancțiunii, să substituie aprecierea Comisiei cu propria apreciere și, în consecință, să anuleze, să reducă sau să majoreze amenda aplicată. Cu toate acestea, Curtea a subliniat că exercitarea competenței de fond nu înseamnă că instanța este ținută să procedeze la un control din oficiu al ansamblului deciziei atacate; aceasta ar presupune, într-adevăr, o nouă instrumentare completă a dosarului.

Curtea a concluzionat, așadar, mai întâi că instanța Uniunii trebuie să exercite un control atât de drept, cât și de fapt, că are competența de a aprecia probele, de a anula decizia Comisiei și de a modifica cuantumul amenzilor. Prin urmare, Curtea a subliniat că nu reiese că controlul jurisdicțional, astfel cum este prevăzut de dreptul Uniunii, ar fi contrar cerințelor principiului protecției jurisdicționale efective enunțat de Carta drepturilor fundamentale. Curtea a statuat apoi că Tribunalul, în cauza dedusă judecătii acestuia, a exercitat controlul deplin și total, în drept și în fapt, de care este ținut.

Cauzele *Solvay/Comisia* (Hotărârea din 25 octombrie 2011, cauzele conexe C-109/10 P și C-110/10 P) au permis Curții să precizeze cadrul obligației de respectare a dreptului la apărare. Comisia a sancționat prima dată societatea Solvay, în 1990, pentru abuz de poziție dominantă pe piața carbonatului de sodiu și acord privind prețurile cu un concurent. Deciziile prin care Comisia a sancționat societatea belgiană au fost anulate. Comisia a adoptat, așadar, noi decizii, în 2000, aplicând noi amenzi societății Solvay pentru aceleași fapte. Aceasta din urmă a sesizat Tribunalul, reproșând Comisiei încălcarea dreptului de acces la documentele deținute de aceasta, printre altele ca urmare a pierderii unora dintre aceste documente. Ea susține și că Comisia, înainte de a adopta noi decizii, ar fi trebuit să procedeze la audierea sa. Întrucât Tribunalul a respins acțiunile societății Solvay, Curtea a fost sesizată cu un recurs formulat de aceasta și a trebuit să examineze aceleași critici.

Curtea a amintit mai întâi că dreptul de acces la dosar presupune ca întreprinderii în cauză să i se acorde de către Comisie posibilitatea de a proceda la o examinare a tuturor documentelor care figurează în dosarul de investigare și care sunt susceptibile să fie pertinente pentru apărarea sa. Încălcarea dreptului de acces la dosar în cursul procedurii prealabile adoptării deciziei este susceptibilă, în principiu, să determine anularea acestei decizii atunci când a adus atingere dreptului la apărare.

Curtea a precizat că, în această cauză, nu era vorba de câteva documente lipsă al căror conținut ar fi putut fi reconstituit din alte surse, ci despre dosare componente întregi care ar fi putut să conțină înscrisuri esențiale ale procedurii desfășurate în fața Comisiei care ar fi putut fi pertinente și pentru apărarea Solvay.

În consecință, Curtea a decis că Tribunalul a comis o eroare de drept considerând că faptul că Solvay nu a avut acces la ansamblul documentelor din dosar nu constituia o încălcare a dreptului la apărare.

În ceea ce privește audierea întreprinderii înainte de adoptarea unei decizii a Comisiei, Curtea a amintit că audierea face parte din dreptul la apărare și că trebuie, așadar, să fie examinată în funcție de împrejurări specifice fiecărui caz în speță. În cazul în care, după anularea unei decizii ca urmare a unui viciu de procedură care privește numai cerințele referitoare la adoptarea sa definitivă de către colegiul comisarilor, Comisia adoptă o nouă decizie cu un conținut substanțial identic și întemeiată pe aceleași obiecțiuni, aceasta nu are obligația să efectueze o nouă audiere a întreprinderilor în cauză. Cu toate acestea, Curtea a considerat că aspectul audierii Solvay nu putea fi dissociat de accesul la dosar, din moment ce, cu ocazia procedurii administrative care a precedat adoptarea primelor decizii din 1990, Comisia nu furnizase Solvay integralitatea documentelor care apăreau în dosarul său. Or, în pofida acestui element și a importanței pe care o acordă jurisprudența Curții și a Tribunalului accesului la dosar, Comisia a procedat la adoptarea aceluiași decizii precum cele anulate pentru lipsa autentificării corespunzătoare fără a deschide o nouă procedură administrativă, în cadrul căreia ar fi trebuit să audieze societatea Solvay, după ce i-ar fi dat acces la dosar.

Curtea a concluzionat, așadar, că Tribunalul a comis o eroare de drept considerând că audierea Solvay nu era necesară în vederea adoptării noilor decizii și a anulat hotărârile Tribunalului și, pronunțându-se pe fond, deciziile Comisiei.

În cauzele referitoare la acorduri și practici concertate care implică producători europeni de bare, Comisia Europeană a adoptat, în 1994, o decizie împotriva societății ARBED (devenită Arcelor Mittal) și, în 1998, o decizie împotriva societății Thyssen Stahl (devenită ThyssenKrupp), prin care le-a aplicat amenzi ambelor. Aceste două decizii au fost anulate de Curte pentru încălcarea dreptului la apărare. Cu toate acestea, Comisia a adoptat două noi decizii, în 2006, pentru aceleași fapte, datând din anii 1988-1991, întemeindu-se, printre altele, pe dispozițiile tratatului CECO, care a expirat la 23 iulie 2002. Aceste două ultime decizii au fost atacate într-o primă fază la Tribunal (care le-a confirmat), apoi la Curte. Curtea, prin hotărârile sale (Hotărârea din 29 martie 2011, *ArcelorMittal Luxemburg/Comisia și Comisia/ArcelorMittal Luxemburg și alții*, C-201/09 P, și Hotărârea din 29 martie 2011, *ThyssenKrupp Nirosta/Comisia*, C-352/09 P), a confirmat hotărârea Tribunalului, pronunțându-se printre altele asupra posibilității de a aplica norme procedurale, adoptate în temeiul Tratatului CE, unor încălcări ale Tratatului CECO după expirarea acestuia. Curtea a considerat, astfel, că este necesar să se asigure continuitatea structurilor juridice în caz de modificare a legislației și în afară de cazul în care legiuitorul își exprimă voința în sens contrar. În absența unui indiciu al intenției legiuitorului Uniunii ca comportamentele coluzive interzise sub imperiul Tratatului CECO să nu mai facă obiectul aplicării niciunei sancțiuni după expirarea acestuia din urmă, Curtea a statuat că ar fi contrar finalității și coerenței tratatelor și incompatibil cu continuitatea ordinii juridice a Uniunii să nu fie recunoscută competența Comisiei în asigurarea unei aplicări uniforme a normelor care decurg din Tratatul CECO și care continuă să producă efecte chiar după expirarea acestuia din urmă. Curtea a precizat apoi că principiul securității juridice și cel al protecției încrederii legitime impun aplicarea, în speță, a normelor substanțiale prevăzute de Tratatul CECO, subliniind că o întreprindere diligentă nu putea să nu cunoască consecințele comportamentului său și nici să se bazeze pe faptul că succedarea cadrului juridic al Tratatului CECO de către cel al Tratatului CE ar avea drept consecință neaplicarea în cazul său a niciunei sancțiuni. Astfel, Curtea a concluzionat, pe de o parte, că competența Comisiei de a aplica amenzi societăților în cauză rezultă din normele adoptate pe baza Tratatului CE și că procedura trebuia desfășurată în conformitate cu aceste norme și, pe de altă parte, că dreptul material care prevede sancțiunea aplicabilă era cel al Tratatului CECO.

Într-o cauză referitoare la o decizie a unei autorități de concurență naționale, în care aceasta decisese că, în temeiul dreptului național, întreprinderea nu săvârșise niciun abuz de poziție dominantă și pronunțase încetarea instrumentării privind încălcarea Tratatului CE, Curții i s-au

adresat întrebări preliminare cu privire la întinderea competenței autorităților de concurență naționale (Hotărârea din 3 mai 2011, *Tele2 Polska*, C-375/09).

Curtea a amintit mai întâi că, în cadrul principiului general al cooperării loiale, prin Regulamentul (CE) nr. 1/2003⁵⁶ a fost instituit un mecanism de cooperare între Comisie și autoritățile naționale de concurență.

În continuare, Curtea a observat că, atunci când autoritatea de concurență națională consideră că, pe baza informațiilor de care dispune, condițiile de interdicție nu sunt îndeplinite, regulamentul arată în mod clar că competența acestei autorități este limitată la adoptarea unei decizii privind inexistența motivelor pentru a interveni.

Astfel, potrivit Curții, faptul de a autoriza autoritățile naționale de concurență să adopte decizii prin care să se constate absența unei încălcări a dispozițiilor tratatului referitoare la abuzul de poziție dominantă ar repune în discuție sistemul de cooperare instituit de Regulamentul nr. 1/2003 și ar aduce atingere competenței Comisiei. Curtea a statuat că o asemenea decizie negativă privind fondul ar risca să aducă atingere aplicării uniforme a normelor de concurență instituite de tratat⁵⁷, care este unul dintre obiectivele regulamentului amintit, din moment ce decizia ar putea să împiedice Comisia să constate ulterior că practica în discuție constituie o încălcare a acestor norme.

Curtea a considerat, așadar, că este doar de competența Comisiei să constate inexistența încălcării interdicției abuzului de poziție dominantă prevăzute la articolul 102 TFUE, chiar dacă acest articol este aplicat într-o procedură desfășurată de o autoritate națională de concurență. Curtea a concluzionat că o autoritate națională de concurență nu poate adopta o decizie prin care să se constate neîncălcarea interdicției abuzului de poziție dominantă atunci când examinează dacă sunt îndeplinite condițiile de aplicare a articolului 102 TFUE și când consideră că nu a avut loc o practică abuzivă.

Curtea a statuat de asemenea că dreptul Uniunii se opune aplicării unei norme de drept național care ar impune încetarea unei proceduri privind aplicarea articolului 102 TFUE prin adoptarea unei decizii prin care să se constate că articolul menționat nu a fost încălcat. Astfel, a precizat Curtea, doar în cazul în care dreptul Uniunii nu prevede norme specifice, o autoritate națională de concurență poate aplica normele sale naționale.

În cauza *Pfleiderer* (Hotărârea din 14 iunie 2011, cauza C-360/09), sesizată cu titlu preliminar de o instanță germană, Curții i s-a solicitat să se pronunțe asupra posibilității terților, în cadrul unor proceduri de aplicare a unor amenzi în materie de înțelegeri, inclusiv a persoanelor prejudiciate prin înțelegere, de a avea acces la cererile de clemență și la informațiile și la documente transmise voluntar de solicitanții de clemență unei autorități naționale de concurență.

Curtea a amintit mai întâi că nici dispozițiile Tratatului CE în materie de concurență, nici Regulamentul nr. 1/2003⁵⁸ nu conțin norme comune de clemență sau norme comune cu privire la dreptul de acces la documentele referitoare la o procedură de clemență comunicate în mod voluntar unei autorități naționale de concurență în aplicarea unui program național de clemență. Ea

⁵⁶ Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167, rectificare în Ediție specială, 08/vol. 4, p. 269).

⁵⁷ Articolele 101 și 102 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (JO 2010, C 83, p. 47).

⁵⁸ A se vedea nota de subsol 56.

a precizat în continuare că Comunicarea Comisiei privind cooperarea în cadrul rețelei autorităților de concurență⁵⁹ și cea privind imunitatea la amenzi și reducerea cuantumului amenzilor în cauzele referitoare la înțelegeri⁶⁰ nu au caracter obligatoriu în privința statelor membre, nu mai mult decât modelul de program în materie de clemență elaborat în cadrul Rețelei europene de concurență.

Curtea a statuat apoi că dispozițiile dreptului Uniunii în materie de înțelegeri și în special Regulamentul nr. 1/2003 nu se opun ca o persoană prejudiciată printr-o încălcare a normelor de concurență ale Uniunii și care urmărește să obțină daune interese să aibă acces la documentele referitoare la o procedură de clemență care îl privește pe autorul acelei încălcări. Curtea a precizat totuși că revine instanțelor statelor membre, în temeiul dreptului lor național, sarcina de a determina condițiile în care acest acces trebuie acordat sau refuzat, prin evaluarea comparativă a intereselor protejate de dreptul Uniunii.

Dispoziții fiscale

În materia taxei pe valoarea adăugată, Hotărârea *Comisia/Germania* (Hotărârea din 15 noiembrie 2011, C-539/09) va reține în mod deosebit atenția. În această cauză, Comisia reproșă Republicii Federale Germania că s-ar fi opus ca Curtea de Conturi a Uniunii Europene să efectueze, pe teritoriul său, controale având ca obiect cooperarea administrativă în temeiul Regulamentului nr. 1798/2003⁶¹. Curtea a statuat că, acționând astfel, Republica Federală Germania nu și-a îndeplinit obligațiile care îi revin în temeiul articolului 248 alineatele (1)-(3) CE, care prevăd că Curtea de Conturi examinează totalitatea conturilor de venituri și cheltuieli ale Comunității, legalitatea acestor venituri și cheltuieli, precum și buna gestiune financiară, și care o abilitază pe aceasta să efectueze controale ale actelor justificative și, în caz de nevoie, la fața locului, în special în statele membre.

Astfel, potrivit Curții, sistemul de resurse proprii instituit în executarea tratatului are ca obiectiv, în ceea ce privește resursele TVA, să creeze, în sarcina statelor membre, o obligație de a pune la dispoziția Comunității, ca resurse proprii, o parte din cuantumurile pe care le încasează cu titlu de TVA. De vreme ce acesta urmărește să combată fraudă și evaziunea în materie de TVA, mecanismele de cooperare impuse statelor membre în temeiul Regulamentului nr. 1798/2003 sunt ele însele de natură să exercite o influență directă și esențială asupra colectării efective a veniturilor din taxa menționată și, prin urmare, în ceea ce privește punerea la dispoziția bugetului comunitar a resurselor TVA. Astfel, aplicarea efectivă de către un stat membru a normelor de cooperare instituite de Regulamentul nr. 1798/2003 poate condiționa nu numai capacitatea respectivului stat membru de a combate în mod eficient fraudă și evaziunea fiscală pe propriul teritoriu, ci și pe cea a celorlalte state membre de a asigura o astfel de combatere pe teritoriile lor, în special în cazul în care aplicarea corectă a TVA-ului în aceste alte state membre depinde de informații care sunt deținute de respectivul stat membru. Controlul, de către Curtea de Conturi, având ca obiect cooperarea administrativă în temeiul Regulamentului nr. 1798/2003 se referă, așadar, la veniturile Comunității privite din perspectiva legalității lor și a bunei gestiuni financiare aferente acestora și prezintă astfel o legătură directă cu atribuțiile conferite instituției respective prin articolul 248 CE.

⁵⁹ Comunicarea Comisiei privind cooperarea în cadrul rețelei autorităților de concurență (JO C 101, p. 43, Ediție specială, 08/vol. 4, p. 111).

⁶⁰ Comunicarea Comisiei privind imunitatea la amenzi și reducerea cuantumului amenzilor în cauzele referitoare la înțelegeri (JO C 298, p. 17, Ediție specială, 08/vol. 5, p. 3).

⁶¹ Regulamentul (CE) nr. 1798/2003 al Consiliului din 7 octombrie 2003 privind cooperarea administrativă în domeniul taxei pe valoarea adăugată (JO L 264, p. 1, Ediție specială, 09/vol. 2, p. 85).

Mărcile

Dreptul mărcilor, privit fie prin intermediul mărcii comunitare⁶², fie prin intermediul apropierii legislațiilor statelor membre în domeniu⁶³, a necesitat atenția Curții în diferite rânduri.

Curtea s-a pronunțat, în cauza referitoare la validitatea mărcii constituite din numele de familie al stilistului italian Elio Fiorucci (Hotărârea din 5 iulie 2011, *Edwin/OHMI*, C-263/09 P), asupra cazurilor de nulitate ale unei mărci comunitare, în cadrul unui recurs formulat împotriva unei hotărâri a Tribunalului (Hotărârea din 14 mai 2009, cauza T-165/06). Curtea a statuat astfel că, potrivit dispozițiilor articolului 52 alineatul (2) din Regulamentul nr. 40/94⁶⁴, nulitatea unei mărci comunitare poate fi pronunțată la cererea unei persoane interesate care invocă un alt drept anterior. Lista drepturilor conținute în acest articol nu constituie o enumerare limitativă a drepturilor, care să vizeze protejarea unor interese de natură diferită, precum dreptul la nume, dreptul la imagine, dreptul de autor și dreptul de proprietate industrială. Astfel, Curtea a decis că textul și structura articolului supus interpretării sale nu permit, în cazul în care este invocat un drept la nume, să se limiteze aplicarea acestei dispoziții numai la ipotezele în care înregistrarea unei mărci comunitare se află în conflict cu un drept care vizează în mod exclusiv protecția numelui ca atribut al personalității: ca și alte drepturi, dreptul la nume este, așadar, protejat și în aspectele sale economice. Curtea a afirmat în plus competența Tribunalului de a controla legalitatea aprecierii efectuate de Oficiul pentru Armonizare în cadrul Pieței Interne cu privire la legislația națională invocată. Ea a aprobat apoi Tribunalul în ceea ce privește faptul că acesta a dedus din constatările efectuate cu privire la conținutul legislației naționale la care se referă cauza că titularul unui nume notoriu are dreptul de a se opune utilizării acestui nume ca marcă atunci când nu și-a dat consimțământul la înregistrarea mărcii respective.

În cauza *DHL Express France* (Hotărârea din 12 aprilie 2011, cauza C-235/09), sesizată cu o întrebare preliminară, Curtea a statuat că o interdicție de a continua actele de contrafacere sau actele care prezintă riscul de contrafacere, pronunțată de o instanță competentă în domeniul mărcilor comunitare, se întinde, în principiu, la întregul teritoriu al Uniunii Europene. Astfel, atât obiectivul protecției uniforme a mărcii comunitare urmărit de Regulamentul nr. 40/94⁶⁵, cât și caracterul unitar al mărcii comunitare justifică un asemenea domeniu de aplicare. Totuși, a precizat Curtea, domeniul de aplicare teritorial al interdicției poate fi restrâns, în special în condițiile în care nu există, pe o parte a teritoriului Uniunii Europene, o atingere sau o posibilitate de atingere a funcțiilor proprii mărcii. Domeniul de aplicare teritorial al dreptului exclusiv al titularului unei mărci comunitare nu poate astfel depăși ceea ce acesta permite titularului său pentru a proteja marca pe care o deține. Curtea a adăugat că celelalte state membre sunt, în principiu, obligate să recunoască și să execute hotărârea judecătorească, conferindu-i astfel un caracter transfrontalier. Referindu-se la principiul cooperării loiale prevăzut la articolul 4 alineatul (3) al doilea paragraf din Tratatul privind Uniunea Europeană, Curtea a statuat apoi că statele membre sunt obligate să prevadă măsurile, procedurile și mijloacele de reparație necesare pentru a asigura respectarea drepturilor de proprietate intelectuală care intră sub incidența Directivei nr. 2004/48⁶⁶. În consecință, Curtea a decis că măsura coercitivă dispusă de o instanță competentă în domeniul mărcilor comunitare în temeiul

⁶² Regulamentul (CE) nr. 40/94 al Consiliului din 20 decembrie 1993 privind marca comunitară (JO 1994, L 11, p. 1, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 146).

⁶³ Directiva 2004/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală (JO L 157, p. 45, Ediție specială, 17/vol. 2, p. 56, rectificare în JO L 195, p. 16).

⁶⁴ A se vedea nota de subsol 62.

⁶⁵ A se vedea nota de subsol 64.

⁶⁶ A se vedea nota de subsol 63.

dreptului său intern, precum plata unei penalități cu titlu cominatoriu, produce de asemenea efecte în alte state membre decât cel căruia îi aparține această instanță. Asemenea măsuri nu pot fi eficiente decât dacă produc efecte pe același teritoriu pe care însăși hotărârea judecătorească produce efecte. Totuși, în cazul în care în dreptul statului membru în care se încearcă executarea nu există măsuri coercitive analoage celor pronunțate de instanța competentă în domeniul mărcilor comunitare, instanța sesizată trebuie să realizeze obiectivul represiv recurgând la dispozițiile relevante din dreptul său intern astfel încât să garanteze în mod echivalent respectarea măsurii coercitive pronunțate inițial.

În cauza dintre societatea L'Oréal și unele dintre filialele sale, pe de o parte, și societatea eBay International și unele dintre filialele sale, precum și revânzatori particulari, pe de altă parte, (Hotărârea din 12 iulie 2011, *L'Oréal și alții*, C-324/09), sesizată de o instanță britanică cu mai multe întrebări preliminare în materie de servicii plătite de referențiere de cuvinte-cheie corespunzătoare unor mărci înregistrate, Curtea s-a pronunțat asupra mai multor aspecte care interesează dreptul mărcilor comunitare. Ea a statuat astfel că, din moment ce ofertele de vânzare sau publicitatea unor produse cu mărci comunitare, a căror utilizare nu a fost autorizată de titularul lor, sunt destinate consumatorilor aflați pe teritoriul Uniunii Europene, normele dreptului Uniunii au vocația de a se aplica. Pentru a aprecia dacă asemenea oferte sau publicități sunt într-adevăr destinate consumatorilor Uniunii, Curtea a invitat instanțele naționale să verifice existența indicilor relevante, în special zonele geografice în care vânzătorul acceptă să expedieze produsul în cauză. Curtea a precizat de asemenea că articole cu mărci destinate a fi oferite ca mostre gratuite, furnizate de titularul acestora distribuitorilor autorizați, nu fac obiectul unei introduceri pe piață în sensul Directivei 89/104⁶⁷ sau al Regulamentului nr. 40/94⁶⁸. Curtea a făcut precizări în ceea ce privește răspunderea operatorului unei piețe pe internet care, deși nu este cel care utilizează mărcile când se mulțumește să permită clienților săi să reproducă semnele corespunzătoare mărcilor, nu este totuși mai puțin responsabil în cazul în care joacă un rol activ, de natură să îi confere o cunoaștere sau un control al datelor referitoare la aceste oferte. Operatorul nu poate fi astfel exonerat de orice răspundere atunci când își asistă clienții la optimizarea prezentării ofertelor sau la promovarea lor. Cu atât mai mult nu poate fi exonerat dacă a avut cunoștință de fapte sau de împrejurări care demonstrează că un operator economic diligent ar fi constatat nelegalitatea ofertelor de vânzare online și că nu a acționat prompt pentru a elimina informațiile sau pentru a bloca accesul la acestea. Curtea a statuat că, în acest din urmă caz, somații judiciare pot fi adoptate împotriva operatorului implicat, printre care transmiterea de informații care să permită identificarea clienților vânzatori, cu respectarea normelor de protecție a datelor cu caracter personal. Astfel, potrivit Curții, dreptul Uniunii impune statelor membre să asigure că instanțele naționale competente în materie de protecție a drepturilor de proprietate intelectuală pot dispune printr-un ordin judecătorec ca operatorul unei piețe online să adopte măsuri care să contribuie nu numai la încetarea încălcărilor acestor drepturi de către utilizatori ai acestei piețe, ci și la prevenirea unor noi încălcări de această natură. Somațiile astfel încuviințate trebuie, cu toate acestea, să fie efective, proporționale, disuasive și nu trebuie să creeze obstacole în calea comerțului legal.

Cu ocazia unui recurs formulat împotriva unei hotărâri a Tribunalului (Hotărârea din 16 decembrie 2008, cauzele conexe T-225/06, T-255/06, T-257/06 și T-309/06), Curtea a avut de judecat un litigiu între societățile Anheuser-Busch și Budějovický Budvar referitor la utilizarea mărcii BUD pentru desemnarea anumitor produse, printre care berea. Primul motiv al recursului privea domeniul de aplicare al drepturilor anterioare (marca națională și denumirile de origine protejate în anumite

⁶⁷ Prima directivă 89/104/CEE a Consiliului din 21 decembrie 1988 de apropiere a legislațiilor statelor membre cu privire la mărci (JO 1989, L 40, p. 1, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 92).

⁶⁸ A se vedea nota de subsol 62.

state membre) invocate în susținerea opozițiilor formulate împotriva înregistrării mărcilor în cauză⁶⁹: în Hotărârea *Anheuser-Busch/Budějovický Budvar* (Hotărârea din 29 martie 2011, cauza C-96/09 P), Curtea a statuat că nu era suficient ca drepturile anterioare să fi fost protejate în mai multe state membre pentru a deduce din aceasta că aceste drepturi nu aveau un domeniu de aplicare pur local. Astfel, chiar dacă întinderea geografică a protecției este mai mult decât locală, drepturile trebuie să fi fost utilizate într-un mod suficient de semnificativ în comerț pe o parte importantă a teritoriului pe care fac obiectul unei protecții. Ea a precizat în plus că utilizarea în comerț trebuie să fie apreciată în mod separat pentru fiecare dintre teritoriile respective. Curtea a statuat de asemenea că numai pe teritoriul de protecție a drepturilor anterioare, în ansamblul său sau doar pe o parte a acestuia, drepturile exclusive legate de semn pot intra în conflict cu o marcă comunitară. În sfârșit, Curtea a statuat că Tribunalul a comis o eroare de drept afirmând că utilizarea unui semn în comerț trebuia demonstrată numai anterior publicării cererii de înregistrare a mărcii, iar nu, cel mai târziu, la data de depunere a acestei cereri. Astfel, a precizat Curtea, având în vedere, în special, termenul semnificativ care poate să curgă între depunerea cererii de înregistrare și publicarea acesteia, aplicarea criteriului temporal utilizat pentru dobândirea dreptului asupra unei mărci, respectiv data de depunere a cererii de înregistrare a mărcii comunitare, este de natură să ofere garanții superioare că utilizarea invocată a semnelui în cauză este o utilizare reală, iar nu o practică care nu ar fi avut ca obiect decât împiedicarea înregistrării unei mărci noi. Hotărârea a fost, așadar, anulată în parte, iar cauza a fost trimisă Tribunalului.

Curtea s-a aplecat, din nou, asupra drepturilor societăților Anheuser-Busch și Budějovický Budvar în Hotărârea *Budějovický Budvar* (Hotărârea din 22 septembrie 2011, cauza C-482/09). Întrebările preliminare, adresate de instanța britanică, își găseau originea în fapte specifice de care Curtea a ținut cont la pronunțarea hotărârii. Astfel, cele două societăți utilizaseră de bună-credință, timp de aproape treizeci de ani, termenul „Budweiser” cu titlu de marcă pentru a identifica berea, înainte de a înregistra acest semn ca marcă. În răspuns la primele două întrebări adresate de instanța britanică, Curtea a statuat mai întâi că noțiunea de toleranță, în sensul articolului 9 alineatul (1) din Directiva 89/104⁷⁰, constituie o noțiune a dreptului Uniunii și că nu se poate considera că titularul unei mărci anterioare a tolerat utilizarea îndelungată, bine stabilită și cu bună-credință a unei mărci ulterioare identice cu a sa de către un terț în cazul în care a avut cunoștința de multă vreme de această utilizare, dar a fost lipsit de orice posibilitate de a se opune acestei utilizări. Ea a subliniat apoi că termenul de limitare a drepturilor ca urmare a toleranței nu poate să înceapă să curgă prin simpla utilizare a unei mărci ulterioare, chiar dacă titularul acesteia realizează ulterior înregistrarea sa, deoarece, a precizat Curtea, înregistrarea mărcii anterioare în statul membru în discuție nu constituie o condiție necesară pentru ca termenul de limitare a drepturilor ca urmare a toleranței să înceapă să curgă. Astfel, condițiile necesare pentru ca acest termen de limitare a drepturilor ca urmare a toleranței să înceapă să curgă, a căror verificare revine instanței naționale, sunt înregistrarea mărcii ulterioare în statul membru în discuție, faptul că depunerea acestei mărci a fost efectuată cu bună-credință, dar și utilizarea mărcii ulterioare de către titular în statul membru în care a fost înregistrată și, în sfârșit, cunoașterea de către titularul mărcii anterioare a înregistrării mărcii ulterioare și a utilizării acesteia după înregistrare. Curtea, în răspuns la a treia întrebare preliminară, a amintit că o marcă ulterioară înregistrată poate fi declarată nulă doar atunci când aduce atingere sau este susceptibilă să aducă atingere funcției esențiale a mărcii anterioare, în conformitate cu dispozițiile articolului 4 alineatul (1) din Directiva 89/104, care constă în a garanta consumatorilor proveniența produselor sau a serviciilor desemnate de aceasta. Curtea, referindu-se în mod expres la buna-credință, a statuat apoi că utilizarea îndelungată, cu bună-credință și simultană a două mărci identice care desemnează produse identice nu aduce atingere sau nu

⁶⁹ A se vedea nota de subsol 62.

⁷⁰ A se vedea nota de subsol 67.

este susceptibilă să aducă atingere funcției esențiale a mărcii anterioare și că, în consecință, marca ulterioară nu trebuia să fie anulată. Curtea a limitat, cu toate acestea, ea însăși domeniul de aplicare al hotărârii, amintind în mai multe rânduri împrejurările speciale ale cauzei, mergând până la a preciza că împrejurările care au stat la baza acțiunii principale prezintă „un caracter excepțional”.

Politica socială

Deși în materie problemele privind egalitatea de tratament sunt recurente, ele nu sunt singurele care au fost abordate în pretoriul Curții.

Două cauze au dat Curții ocazia de a interpreta principiul nediscriminării pe motive de vârstă.

În cauzele *Hennigs și Mai* (Hotărârea din 8 septembrie 2011, cauzele conexate C-297/10 și C-298/10), Curtea a considerat, într-o primă fază, că principiul nediscriminării pe motive de vârstă, consacrat la articolul 21 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și concretizat prin Directiva 2000/78 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă⁷¹, și, mai specific, articolele 2 și 6 alineatul (1) din această directivă se opun unei măsuri prevăzute de un contract colectiv care prevede că, în cadrul fiecărui grad, treapta remunerației de bază a unui salariat din sectorul public este determinată, la momentul angajării acestuia, în funcție de vârsta sa. În acest sens, faptul că dreptul Uniunii se opune măsurii respective și că aceasta figurează într-un contract colectiv nu aduce atingere dreptului de a negocia și de a încheia convenții colective recunoscut la articolul 28 din cartă. Deși criteriul întemeiat pe vechimea în muncă este, ca regulă generală, corespunzător pentru realizarea obiectivului legitim care constă în luarea în considerare a experienței profesionale dobândite de salariat anterior angajării sale, stabilirea în funcție de vârstă a treptei remunerației de bază la angajarea unui salariat din sectorul public depășește ceea ce este necesar și adecvat în acest scop. Un criteriu care are la bază și vechimea în muncă sau experiența profesională dobândită, fără să facă apel la vârstă, ar apărea, din perspectiva Directivei 2000/78, mai bine adaptat pentru realizarea obiectivului legitim menționat mai sus. Într-o a doua fază, Curtea a apreciat că articolul 2 și articolul 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78, precum și articolul 28 din cartă nu se opun unei măsuri prevăzute de un contract colectiv care înlocuiește un sistem de salarizare a personalului contractual din sectorul public ce creează o discriminare pe motive de vârstă cu un sistem de salarizare bazat pe criterii obiective și care păstrează, pentru o perioadă tranzitorie și limitată în timp, unele dintre efectele discriminatorii ale primului dintre aceste sisteme pentru a asigura salariaților existenți trecerea la noul sistem fără ca aceștia să suporte o pierdere a veniturilor. Astfel, un regim cu caracter tranzitoriu prin care se urmărește protecția avantajelor dobândite trebuie considerat ca vizând un obiectiv legitim în sensul articolului 6 alineatul (1) din Directiva 2000/78. Pe de altă parte, având în vedere marja largă de apreciere recunoscută partenerilor sociali în domeniul stabilirii remunerațiilor, nu este nerezonabil ca partenerii sociali să adopte măsurile tranzitorii corespunzătoare și necesare pentru a evita o pierdere a veniturilor salariaților în cauză.

În cauza *Prigge și alții* (Hotărârea din 13 septembrie 2011, cauza C-447/09), Curtea a considerat, mai întâi, că articolul 2 alineatul (5) din Directiva 2000/78⁷² trebuie interpretat în sensul că statele membre pot autoriza, prin norme de abilitare, partenerii sociali să adopte măsuri, în sensul dispoziției amintite, în domenii vizate prin această dispoziție și care intră în sfera acordurilor

⁷¹ Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă (JO L 303, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 7).

⁷² A se vedea nota de subsol 71.

colective, cu condiția ca aceste norme de abilitare să fie suficient de precise pentru a garanta că măsurile menționate respectă cerințele prevăzute la articolul 2 alineatul (5) din aceeași directivă. O măsură care stabilește la 60 de ani vârsta limită de la care piloții nu își mai pot exercita activitatea profesională, deși reglementarea națională și cea internațională stabilesc această vârstă la 65 de ani, nu este o măsură necesară pentru securitatea publică și pentru protecția sănătății în sensul aceluiași articol 2 alineatul (5). În continuare, Curtea a statuat că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 2000/78 se opune ca o clauză cuprinsă într-o convenție colectivă să stabilească la 60 de ani vârsta limită de la care se consideră că piloții nu mai au capacitățile fizice pentru a-și exercita activitatea profesională, deși reglementarea națională și cea internațională stabilesc această vârstă la 65 de ani. Astfel, în măsura în care permite să se deroge de la principiul nediscriminării, articolul 4 alineatul (1) din directiva menționată este de strictă interpretare. Or, deși faptul de a poseda capacități fizice speciale poate fi considerat o cerință profesională esențială și determinantă, în sensul dispoziției amintite, pentru exercitarea profesiei de pilot de linie și deși obiectivul garantării securității traficului aerian urmărit prin această măsură constituie un obiectiv legitim în sensul aceluiași articol 4 alineatul (1) din Directiva 2000/78, stabilirea la 60 de ani a limitei de la care se consideră că piloții de linie nu mai dețin capacitățile fizice necesare pentru a-și exercita activitatea profesională constituie, în asemenea împrejurări și având în vedere reglementarea națională și cea internațională, o cerință disproporționată în sensul articolului menționat. În sfârșit, Curtea a apreciat că articolul 6 alineatul (1) primul paragraf din Directiva 2000/78 trebuie interpretat în sensul că securitatea aeriană nu constituie un obiectiv legitim în sensul acestei dispoziții. Astfel, deși lista obiectivelor legitime enumerate la articolul 6 alineatul (1) primul paragraf nu este exhaustivă, obiectivele care pot fi considerate „legitime” în sensul acestei dispoziții și, în consecință, de natură să justifice o derogare de la principiul interzicerii discriminărilor pe motive de vârstă sunt obiective care se încadrează în politica socială, precum cele de politică a ocupării forței de muncă, a pieței muncii sau a formării profesionale.

Aceeași directivă 2000/78⁷³, dar cu referire la o discriminare diferită, a fost interpretată de Curte în cauza *Römer* (Hotărârea din 10 mai 2011, cauza C-147/08). În această cauză era în discuție o situație de discriminare pe baza orientării sexuale, referitoare la cuantumul unei pensii complementare pentru limită de vârstă. Astfel, în ceea ce privește domeniul de aplicare material al directivei amintite, Curtea a apreciat, mai întâi, că Directiva 2000/78 trebuie interpretată în sensul că nu sunt excluse din domeniul său de aplicare material, nici în temeiul articolului 3 alineatul (3) din aceasta, nici în temeiul considerentului (22) al acesteia, pensiile complementare pentru limită de vârstă precum cele plătite de un angajator public foștilor angajați și urmașilor acestora în temeiul legislației naționale, care constituie remunerații în sensul articolului 157 TFUE. În continuare, potrivit Curții, dispozițiile coroborate ale articolelor 1 și 2 și ale articolului 3 alineatul (1) litera (c) din Directiva 2000/78 se opun unei dispoziții naționale în temeiul căreia o persoană legată printr-un parteneriat înregistrat între două persoane de același sex încasează o pensie complementară pentru limită de vârstă cu un quantum inferior celei acordate unui beneficiar căsătorit care nu este separat în mod permanent, în cazul în care, în statul membru în cauză, căsătoria este rezervată unor persoane de sexe diferite și coexistă cu un parteneriat înregistrat, care este rezervat persoanelor de același sex, și în cazul în care există o discriminare directă pe baza orientării sexuale, întrucât, în dreptul național, acest partener de viață se găsește într-o situație juridică și de fapt comparabilă cu cea a unei persoane căsătorite în ceea ce privește pensia respectivă. Aprecierea comparabilității intră în competența instanței naționale și trebuie să se concentreze asupra drepturilor și obligațiilor respective ale soților și ale persoanelor angajate într-un parteneriat înregistrat între două persoane de același sex, astfel cum sunt reglementate acestea în cadrul instituțiilor corespunzătoare, care sunt relevante ținând cont de obiectul și de condițiile de acordare ale prestației în cauză. În sfârșit,

⁷³ A se vedea nota de subsol 71.

Curtea a precizat că, în ipoteza în care o asemenea dispoziție națională ar constitui o discriminare în sensul articolului 2 din Directiva 2000/78, dreptul la egalitatea de tratament ar putea fi invocat de un particular afectat de această dispoziție cel mai devreme după expirarea termenului de transpunere a directivei menționate, fără să fie necesar să aștepte ca dispoziția menționată să fie armonizată cu dreptul Uniunii de legiuitorul național.

În cauza *KHS* (Hotărârea din 22 noiembrie 2011, cauza C-214/10), Curtea a decis că articolul 7 alineatul (1) din Directiva 2003/88⁷⁴ nu se opune unor dispoziții sau practici naționale, precum unele convenții colective, care limitează printr-o perioadă de report de 15 luni la expirarea căreia dreptul la concediu anual plătit se stinge, cumulul de drepturi la un astfel de concediu ale unui lucrător aflat în incapacitate de muncă mai multe perioade de referință consecutive. Astfel, un astfel de cumul nelimitat nu ar mai răspunde finalității înseși a dreptului la concediu anual plătit. Această finalitate presupune două aspecte, constând în aceea că îi permite lucrătorului atât să se odihnească după munca efectuată, cât și să dispună de o perioadă de destindere și de recreere. Deși efectul pozitiv al concediului anual plătit pentru securitatea și sănătatea lucrătorului se realizează pe deplin dacă acest concediu este efectuat în anul prevăzut în acest scop, respectiv anul în curs, acea perioadă de repaus nu își pierde importanța dacă respectivul concediu este efectuat într-o perioadă ulterioară. Totuși, în măsura în care reportul depășește o anumită limită temporală, concediul anual este lipsit de efectul său pozitiv pentru lucrător în calitatea sa de perioadă de repaus, păstrându-și numai calitatea de perioadă de destindere și de recreere. În consecință, ținând seama de finalitatea însăși a dreptului la concediu anual plătit, un lucrător aflat în incapacitate de muncă mai mulți ani consecutivi nu poate avea dreptul să cumuleze în mod nelimitat drepturi la concediu anual plătit dobândite în această perioadă. În acest context, pentru a respecta dreptul la concediu anual plătit, al cărui obiectiv este protecția lucrătorului, Curtea a decis că fiecare perioadă de report trebuie să țină seama de împrejurările specifice în care se găsește lucrătorul aflat în incapacitate de muncă mai multe perioade de referință consecutive. Astfel, această perioadă de report trebuie în special să depășească în mod substanțial perioada de referință pentru care este acordată. Prin urmare, Curtea a apreciat că se poate susține în mod rezonabil că o perioadă de report de 15 luni nu încalcă finalitatea dreptului la concediu anual plătit, în măsura în care permite acestui drept să își mențină efectul pozitiv pentru lucrător în calitatea sa de perioadă de repaus.

În cauza *Scattolon* (Hotărârea din 6 septembrie 2011, cauza C-108/10), Curtea a precizat întinderea protecției drepturilor lucrătorilor preluați de un nou angajator. Ea a considerat, mai întâi, că preluarea, de către o autoritate publică a unui stat membru, a personalului angajat de o altă autoritate publică și însărcinat cu furnizarea către școli a unor servicii auxiliare care constau în special în sarcini de întreținere și de asistență administrativă constituie un transfer de întreprindere care intră sub incidența Directivei 77/187⁷⁵ în cazul în care personalul menționat este constituit dintr-un ansamblu structurat de angajați care sunt protejați în calitate de lucrători în temeiul dreptului intern al acestui stat membru. Curtea a statuat apoi că, atunci când un transfer în sensul Directivei 77/187 conduce la aplicarea imediată, față de lucrătorii transferați, a convenției colective în vigoare la cesionar, iar condițiile de remunerare prevăzute de această convenție sunt legate în special de vechime, articolul 3 din această directivă se opune ca, în raport cu situația lor imediat anterioară transferului, lucrătorii transferați să suporte o scădere salarială substanțială ca urmare a faptului că vechimea lor dobândită la cedent, echivalentă cu cea dobândită de lucrători în

⁷⁴ Directiva 2003/88/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 noiembrie 2003 privind anumite aspecte ale organizării timpului de lucru (JO L 299, p. 9, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 3).

⁷⁵ Directiva 77/187/CEE a Consiliului din 14 februarie 1977 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului de întreprinderi, de unități sau de părți de unități (JO L 61, p. 26).

serviciul cesionarului, nu este luată în considerare la momentul stabilirii poziției lor salariale de pornire la cesionar. Revine instanței naționale să examineze dacă, cu ocazia unui asemenea transfer, a avut loc o astfel de scădere salarială.

În cauza *van Ardennen* (Hotărârea din 17 noiembrie 2011, cauza C-435/10), Curtea a precizat întinderea protecției lucrătorilor în cazul insolvenței angajatorului. Astfel, ea a statuat că articolele 3 și 4 din Directiva 80/987⁷⁶ se opun unei reglementări naționale care condiționează posibilitatea lucrătorilor al căror angajator se află în situație de insolvență de a-și exercita integral dreptul la plata creanțelor salariale neachitate, necontestate și recunoscute de reglementarea națională, de obligația de a se înregistra ca persoane aflate în căutarea unui loc de muncă. Într-adevăr, numai pe cale de excepție statele membre au posibilitatea de a limita, în temeiul articolului 4 din Directiva 80/987, obligația de plată prevăzută la articolul 3 din aceasta. Articolul 4 trebuie să fie interpretat într-un mod restrictiv și conform cu finalitatea sa socială, care este aceea de a asigura o protecție minimă pentru toți lucrătorii. În acest scop, cazurile în care este permisă circumscrierea obligației de plată a instituțiilor de garantare sunt limitativ enumerate de Directiva 80/987, iar dispozițiile în cauză trebuie să facă obiectul unei interpretări stricte, având în vedere caracterul lor derogatoriu și obiectivul acestei directive. În această perspectivă, ar fi contrar finalității directivei menționate ca aceasta, și în special articolele 3 și 4 din aceasta, să fie interpretată astfel încât un lucrător să fie supus, ca urmare a nerespectării obligației de înregistrare ca persoană aflată în căutarea unui loc de muncă într-un termen dat, la o reducere forfetară și automată a rambursării creanțelor sale salariale necontestate și recunoscute de legislația națională și, prin urmare, să nu poată beneficia de garanția pentru pierderile salariale pe care le-a suferit efectiv în perioada de referință.

Mediu

Punerea în aplicare a politicii de protecție a mediului în mod hotărât conduse de Uniunea Europeană a suscitat un anumit număr de întrebări la care Curtea a trebuit să răspundă.

În cauzele *Stichting Natuur en Milieu și alții* (Hotărârea din 26 mai 2011, cauzele conexate C-165/09-C-167/09), Curtea s-a aplecat asupra problemei interpretării Directivei 2008/1⁷⁷, care stabilește principiile care guvernează procedurile și condițiile de autorizare a construirii și a exploatării marilor instalații industriale, și a Directivei 2001/81⁷⁸, care introduce un sistem de plafoane naționale pentru emisiile anumitor poluanți. Curtea a apreciat că, la eliberarea unei autorizații de mediu pentru construirea și exploatarea unei instalații industriale, statele membre nu sunt obligate să includă, printre condițiile de acordare a acestei autorizații, plafoanele naționale de emisie de SO₂ și de NO_x stabilite de Directiva 2001/81. Ele sunt totuși ținute să respecte obligația care decurge din această directivă de a reduce emisiile, în special de acești poluanți, la cantități care să nu depășească plafoanele menționate în anexa I la această directivă cel mai târziu la sfârșitul anului 2010. În perioada tranzitorie cuprinsă între 27 noiembrie 2002 și 31 decembrie 2010, statele membre trebuiau să se abțină de la adoptarea unor măsuri de natură să compromită grav realizarea

⁷⁶ Directiva 80/987/CEE a Consiliului din 20 octombrie 1980 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la protecția lucrătorilor salariați în cazul insolvenței angajatorului (JO L 283, p. 23, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 197), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2002/74/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 septembrie 2002 (JO L 270, p. 10, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 149).

⁷⁷ Directiva 2008/1/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 ianuarie 2008 privind prevenirea și controlul integrat al poluării (JO L 24, p. 8).

⁷⁸ Directiva 2001/81/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 23 octombrie 2001 privind plafoanele naționale de emisie pentru anumiți poluanți atmosferici (JO L 309, p. 22, Ediție specială, 15/vol. 7, p. 231).

rezultatului impus⁷⁹. Cu toate acestea, Curtea a dat statelor membre posibilitatea de a adopta, în perioada amintită, o măsură specifică referitoare la o singură sursă de SO₂ și de NO_x, statuând că aceasta nu era de natură să compromită grav rezultatul în cauză. Curtea a apreciat că, în perioada menționată, articolul 288 al treilea paragraf TFUE și Directiva 2001/81 însăși nu impuneau statelor membre nici să refuze sau să limiteze acordarea unei autorizații de mediu pentru construirea și exploatarea unei instalații industriale, nici să adopte măsuri de compensare specifice pentru fiecare autorizație de acest gen eliberată, nici măcar în cazul depășirii sau al riscului de depășire a plafoanelor naționale de emisie de SO₂ și de NO_x. În sfârșit, Curtea a statuat că articolul 4 din Directiva 2001/81 nu este nici necondiționat, nici suficient de precis pentru a putea fi invocat de particulari în fața instanțelor naționale înainte de 31 decembrie 2010. În schimb, articolul 6 conferă particularilor direct interesați drepturi care pot fi invocate în fața instanțelor naționale pentru a putea pretinde ca, în perioada tranzitorie, statele membre să adopte sau să conceapă politici și măsuri adecvate și coerente care să reducă emisiile de acești poluanți astfel încât să se conformeze plafoanelor naționale prevăzute în anexa I la directiva menționată. Particularii pot de asemenea pretinde ca statele să pună la dispoziția publicului și a organizațiilor corespunzătoare programe elaborate în acest scop, prin informații clare, inteligibile și ușor accesibile.

Curtea, în cauza *The Air Transport Association of America și alții* (Hotărârea din 21 decembrie 2011, cauza C-366/10), a apreciat că Directiva 2008/101⁸⁰ trebuie să fie interpretată în lumina normelor pertinente ale dreptului internațional al mării și ale dreptului internațional aerian. Reglementarea Uniunii poate fi aplicată unui operator al unei aeronave atunci când aceasta din urmă se află pe teritoriul unuia dintre statele membre și, mai specific, pe un aerodrom situat pe un astfel de teritoriu. În această privință, prin faptul că prevede un criteriu de aplicabilitate a Directivei 2008/101 în ceea ce privește operatorii de aeronave înregistrate într-un stat membru sau într-un stat terț, care este întemeiat pe împrejurarea că aceste aeronave efectuează un zbor care are plecarea sau sosirea pe un aerodrom situat pe teritoriul unuia dintre statele membre, Directiva 2008/101 nu încalcă principiul teritorialității și nici suveranitatea statelor terțe din care sau către care sunt efectuate aceste zboruri, întrucât respectivele aeronave se află fizic pe teritoriul unuia dintre statele membre ale Uniunii și sunt astfel supuse, ca urmare a acestui fapt, jurisdicției depline a Uniunii. Curtea a precizat apoi că legiuitorul Uniunii poate alege, în principiu, să nu permită exercitarea pe teritoriul său a unei activități comerciale, în speță transportul aerian, decât cu condiția ca operatorii să respecte criteriile definite de Uniune și care urmăresc să asigure îndeplinirea obiectivelor pe care aceasta și le-a stabilit în ceea ce privește protecția mediului, în special atunci când aceste obiective se înscriu în logica unui acord internațional încheiat de Uniune, precum convenția-cadru⁸¹ și Protocolul de la Kyoto. Potrivit raționamentului Curții, faptul că, în cadrul aplicării reglementării dreptului Uniunii în domeniul mediului, anumite elemente care contribuie la poluarea aerului, a mării sau a teritoriului statelor membre sunt rezultatul unui eveniment care se desfășoară în parte în afara acestui teritoriu nu este de natură, în raport cu principiile de drept internațional cutumiar, să pună în discuție deplina aplicabilitate a dreptului Uniunii pe respectivul teritoriu.

⁷⁹ Articolul 4 alineatul (3) TFUE și articolul 288 alineatul (3) TFUE. Directiva 2001/81/CE, a se vedea nota de subsol 78.

⁸⁰ Directiva 2008/101/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 19 noiembrie 2008 de modificare a Directivei 2003/87/CE pentru a include activitățile de aviație în sistemul de comercializare a cotelor de emisie de gaze cu efect de seră în cadrul Comunității (JO 2009, L 8, p. 3).

⁸¹ Convenția-cadru a Organizației Națiunilor Unite din 1992 asupra schimbărilor climatice, semnată la 9 mai 1992 la New York.

În cauza *Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland, Landesverband Nordrhein-Westfalen* (Hotărârea din 12 mai 2011, cauza C-115/09), Curtea a apreciat că articolul 10a din Directiva 85/337⁸² se opune unei legislații care nu recunoaște organizațiilor neguvernamentale care promovează protecția mediului avute în vedere la articolul 1 alineatul (2) din această directivă posibilitatea de a invoca în justiție, în cadrul unei căi de atac împotriva unei decizii de autorizare a unor proiecte care pot avea efecte importante asupra mediului în sensul articolului 1 alineatul (1) din aceeași directivă, încălcarea unei norme care decurge din dreptul Uniunii și al cărei obiect este protecția mediului, pentru motivul că această normă nu protejează decât interesele colectivității, iar nu și pe cele ale particularilor.

În cauzele *Boxus și alții* (Hotărârea din 18 octombrie 2011, cauzele conexate C-128/09-C-131/09, C-134/09 și C-135/09), Curtea a apreciat că articolul 1 alineatul (5) din Directiva 85/337⁸³ trebuie interpretat în sensul că nu sunt excluse din domeniul de aplicare al acestei directive decât proiectele adoptate în detaliu printr-un act legislativ special, astfel încât obiectivele directivei menționate sunt realizate prin procedura legislativă. Revine instanței naționale sarcina să verifice că aceste două condiții au fost îndeplinite, ținând seama atât de conținutul actului legislativ, cât și de ansamblul procedurii legislative care a condus la adoptarea sa. În această privință, un act legislativ care numai ar „ratifica” pur și simplu un act administrativ preexistent, limitându-se să constate existența unor motive imperative de interes general, fără inițierea prealabilă a unei proceduri legislative pe fond care să permită îndeplinirea condițiilor menționate, nu ar putea fi considerat un act legislativ special în sensul acestei dispoziții și nu ar fi, așadar, suficient pentru a exclude un proiect din domeniul de aplicare al Directivei 85/337. Interpretând articolul 9 alineatul (2) din Convenția de la Aarhus⁸⁴ și articolul 10a din Directiva 85/337, Curtea a statuat că, atunci când un proiect care intră în domeniul de aplicare al acestor dispoziții este adoptat printr-un act legislativ, controlul respectării condițiilor fixate la articolul 1 alineatul (5) din directiva menționată trebuie să poată fi supus unei instanțe sau unui organism independent și imparțial stabilit prin lege. Curtea a mai amintit că, în ipoteza în care nicio cale de atac nu este posibilă împotriva unui asemenea act, revine oricărei instanțe naționale sesizate în cadrul competenței sale să exercite acest control și, eventual, să lase fără aplicare acest act legislativ.

Vize, azil și imigrație

Însărcinate să controleze acțiunea statelor membre în acest domeniu deosebit de sensibil, instanțele naționale au trebuit, în diferite rânduri, să aplice mecanismul trimiterii preliminare pentru a determina Curtea să precizeze cerințele care rezultă din dreptul Uniunii în materie de tratament aplicat resortisanților statelor terțe care aspiră la șederea pe teritoriul acesteia.

În cauza *El Dridi* (Hotărârea din 28 aprilie 2011, cauza C-61/11 PPU), Curtea era întrebată cu privire la aspectul dacă Directiva 2008/115⁸⁵, în special articolele 15 și 16, trebuie interpretată în sensul că

⁸² Directiva 85/337/CEE a Consiliului din 27 iunie 1985 privind evaluarea efectelor anumitor proiecte publice și private asupra mediului (JO L 175, p. 40, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 174), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2003/35/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 26 mai 2003 (JO L 156, p. 17, Ediție specială, 15/vol. 10, p. 8).

⁸³ A se vedea nota de subsol 82.

⁸⁴ Convenția privind accesul la informații, participarea publicului la luarea deciziilor și accesul la justiție în probleme de mediu, aprobată în numele Comunității Europene prin Decizia 2005/370/CE a Consiliului din 17 februarie 2005 (JO L 124, p. 1, Ediție specială, 15/vol. 14, p. 201).

⁸⁵ Directiva 2008/115/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 16 decembrie 2008 privind standardele și procedurile comune aplicabile în statele membre pentru returnarea resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală (JO L 348, p. 98).

se opune unei reglementări naționale care prevede aplicarea unei pedepse cu închisoarea unui resortisant al unei țări terțe aflat în situație de ședere ilegală pentru simplul motiv că, încălcând un ordin de a părăsi teritoriul acestui stat într-un termen determinat, acesta rămâne pe teritoriul respectiv fără motive justificate. Curtea, care a soluționat cauza potrivit procedurii preliminare de urgență la cererea instanței de trimitere, a răspuns afirmativ, în măsura în care o asemenea pedeapsă, în special în considerarea condițiilor și a modalităților sale de aplicare, riscă să compromită realizarea obiectivului urmărit prin această directivă, respectiv instituirea unei politici eficiente de îndepărtare și de returnare a resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală.

Cauza *Achughbadian* (Hotărârea din 6 decembrie 2011, cauza C-329/11) privește, la rândul său, interpretarea Directivei 2008/115⁸⁶ în raport cu o reglementare națională care prevede sancțiuni penale. Mai precis, Curtea era întrebată cu privire la aspectul dacă, ținând cont de domeniul său de aplicare, Directiva 2008/115 se opune unei reglementări naționale care prevede aplicarea pedepsei închisorii unui resortisant al unei țări terțe doar pentru motivul caracterului ilegal al intrării sau al șederii sale pe teritoriul național. Într-o primă fază, Curtea a constatat că Directiva 2008/115 nu privește decât adoptarea unor decizii de returnare a resortisanților țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală într-un stat membru și executarea acestor decizii. Ea nu are, așadar, ca obiect armonizarea integrală a normelor naționale privind șederea străinilor. Rezultă, potrivit Curții, că această directivă nu se opune posibilității ca dreptul unui stat membru să califice șederea ilegală drept infracțiune și să prevadă sancțiuni penale pentru a descuraja și a reprimă săvârșirea unei astfel de infracțiuni în raport cu normele naționale în materie de ședere. Ea nu se opune nici unei dețineri în vederea stabilirii caracterului legal sau nelegal al șederii unui resortisant al unei țări terțe.

Într-o a doua fază, Curtea a decis că Directiva 2008/115 trebuie să fie interpretată în sensul că se opune unei reglementări dintr-un stat membru care instituie sancțiuni penale pentru șederea ilegală, în măsura în care aceasta permite deținerea unui resortisant al unei țări terțe care, deși se află în situație de ședere ilegală pe teritoriul statului membru respectiv și nu este dispus să părăsească acest teritoriu voluntar, nu a fost supus măsurilor coercitive în sensul articolului 8 din această directivă, iar, în cazul luării sale în custodie publică în vederea pregătirii și a desfășurării acestei îndepărtări, nu a fost atins termenul maxim al acestei luări în custodie. Curtea a precizat apoi că, în schimb, această directivă nu se opune unei astfel de reglementări, în măsura în care aceasta permite deținerea resortisantului unei țări terțe căruia i s-a aplicat procedura de returnare stabilită de directiva menționată și care se află în situație de ședere ilegală pe teritoriul acestui stat membru fără un motiv justificat de nereturnare. Astfel, deși statele membre pentru care Directiva 2008/115 este obligatorie nu pot institui o pedeapsă cu închisoarea pentru resortisanții țărilor terțe aflați în situație de ședere ilegală în împrejurări în care aceștia trebuie, în temeiul unor norme și al unor proceduri comune stabilite de această directivă, să fie îndepărtați și pot, în vederea pregătirii și a desfășurării acestei îndepărtări, cel mult să facă obiectul unei măsuri de reținere, acest lucru nu exclude facultatea statelor membre de a adopta sau de a menține dispoziții, dacă este cazul cu caracter penal, stabilind, cu respectarea principiilor directivei menționate și a obiectivului acesteia, situația în care prin măsurile coercitive nu s-a reușit să se realizeze îndepărtarea unui resortisant al unei țări terțe care se află în situație de ședere ilegală.

Cauza *Samba Diouf* (Hotărârea din 28 iulie 2011, cauza C-69/10) privea un resortisant al unui stat terț căruia i se respinsese, în cadrul unei proceduri accelerate, o cerere de protecție internațională introdusă la autoritățile unui stat membru. În aceste condiții, el a intentat o acțiune având ca obiect, în special, anularea deciziei de respingere a cererii sale în măsura în care, prin aceasta, autoritățile

⁸⁶ A se vedea nota de subsol 85.

naționale au decis să se pronunțe asupra temeiniciei cererii sale în cadrul unei proceduri accelerate, precum și reformarea sau, în caz contrar, anularea deciziei respective în măsura în care prin aceasta îi fusese refuzată acordarea protecției internaționale. Cu ocazia examinării admisibilității acțiunii având ca obiect anularea deciziei autorităților naționale de a se pronunța potrivit unei proceduri accelerate, instanța națională a considerat că aplicarea legislației interne, care prevede că o astfel de decizie nu este supusă niciunei căi de atac, ridică întrebări privind interpretarea articolului 39 din Directiva 2005/85 privind standardele minime cu privire la procedurile din statele membre de acordare și retragere a statutului de refugiat⁸⁷, în raport cu aplicarea principiului general al dreptului la o cale de atac efectivă. Sesizată cu titlu preliminar, Curtea a decis că articolul 39 din directiva menționată și principiul protecției jurisdicționale efective trebuie să fie interpretate în sensul că nu se opun unei reglementări naționale potrivit căreia nu poate fi exercitată nicio cale de atac autonomă împotriva deciziei autorității naționale competente de a examina o cerere de azil în cadrul unei proceduri accelerate atât timp cât motivele care au determinat această autoritate să examineze temeinicia cererii menționate în cadrul unei astfel de proceduri pot fi supuse în mod efectiv unui control jurisdicțional în cadrul căii de atac al cărei obiect îl poate constitui decizia finală de respingere, împrejurare a cărei apreciere revine instanței naționale. Astfel, potrivit Curții, decizia privind procedura care trebuie aplicată pentru examinarea cererii de azil, avută în vedere în mod autonom și independent de decizia finală de admitere sau de respingere a acestei cereri, constituie un act pregătitor al deciziei finale prin care se soluționează cererea. În aceste condiții, lipsa unei căi de atac în acest stadiu al procedurii nu constituie o încălcare a dreptului la o cale de atac efectivă, cu condiția totuși ca legalitatea deciziei finale adoptate în cadrul unei proceduri accelerate, și în special motivele care au determinat autoritatea competentă să respingă cererea de azil ca neîntemeiată, să poată face obiectul unei examinări aprofundate de către instanța națională, în cadrul unei căi de atac împotriva deciziei de respingere a cererii menționate. Curtea precizează, în schimb, că efectivitatea unei asemenea căi de atac nu ar fi garantată dacă, din cauza imposibilității de a exercita o cale de atac împotriva deciziei autorității naționale competente să examineze cererea de azil în cadrul unei proceduri accelerate, motivele în considerarea cărora această autoritate a examinat temeinicia cererii în cadrul unei asemenea proceduri nu puteau face obiectul unui astfel de control, din moment ce aceste motive sunt aceleași ca cele care au determinat respingerea cererii. O astfel de situație ar face imposibil controlul legalității deciziei, în fapt și în drept. În consecință, este necesar ca asemenea motive să poată fi în mod efectiv contestate ulterior în fața instanței naționale și examinate de aceasta în cadrul căii de atac căreia îi este susceptibilă să îi facă obiectul decizia finală prin care se încheie procedura referitoare la cererea de azil.

Tot în materia dreptului de azil, Curtea a fost întrebată în cauzele *NS* (Hotărârea din 21 decembrie 2011, cauzele conexe C-411/10 și C-493/10), cu privire la aspectul dacă statele membre pot transfera solicitanții de azil către alte state membre atunci când există riscul unei atingeri grave aduse drepturilor pe care le garantează Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene acestor solicitanți de azil. În acest scop, Curtea s-a pronunțat asupra interpretării care trebuie dată, pe de o parte, articolelor 1, 4, 18 și 47 din Carta drepturilor fundamentale și, pe de altă parte, articolului 3 din Regulamentul nr. 343/2003⁸⁸.

⁸⁷ Directiva 2005/85/CE a Consiliului din 1 decembrie 2005 privind standardele minime cu privire la procedurile din statele membre de acordare și retragere a statutului de refugiat (JO L 326, p. 13, Ediție specială, 19/vol. 7, p. 242).

⁸⁸ Regulamentul (CE) nr. 343/2003 al Consiliului din 18 februarie 2003 de stabilire a criteriilor și mecanismelor de determinare a statului membru responsabil de examinarea unei cereri de azil prezentate într-unul dintre statele membre de către un resortisant al unei țări terțe (JO L 50, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 6, p. 56).

Mai întâi, Curtea a interpretat articolul 4 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene în sensul că revine statelor membre, inclusiv instanțelor naționale, obligația de a nu transfera un solicitant de azil către statul membru responsabil în sensul Regulamentului nr. 343/2003 atunci când acestea nu pot ignora faptul că deficiențele sistemice ale procedurii de azil și ale condițiilor de primire a solicitanților de azil în acest stat membru constituie motive serioase și întemeiate să se creadă că solicitantul va fi expus unui risc real de a fi supus unor tratamente inumane sau degradante în sensul acestei dispoziții. Potrivit Curții, rezultă că dreptul Uniunii se opune aplicării unei prezumții irefragabile conform căreia statul membru pe care articolul 3 alineatul (1) din Regulamentul nr. 343/2003 îl desemnează responsabil respectă drepturile fundamentale ale Uniunii Europene, soluție care nu este dezmințită de articolele 1, 18 și 47 din Carta drepturilor fundamentale.

Apoi, Curtea a precizat că, sub rezerva facultății de a examina el însuși cererea menționată la articolul 3 alineatul (2) din Regulamentul nr. 343/2003, imposibilitatea de a transfera un solicitant de azil către un alt stat membru al Uniunii, atunci când acest stat este identificat drept statul membru responsabil potrivit criteriilor prevăzute în capitolul III din acest regulament, impune statului membru care trebuia să efectueze acest transfer să continue examinarea criteriilor din capitolul menționat pentru a verifica dacă vreunul dintre criteriile ulterioare permite identificarea unui alt stat membru drept responsabil de examinarea cererii de azil. Cu toate acestea, potrivit Curții, trebuie ca statul membru în care se află solicitantul de azil să se asigure că încălcarea drepturilor fundamentale ale acestuia nu se agravează printr-o procedură de determinare a statului membru responsabil care ar avea o durată nerezonabilă. La nevoie, revine acestui stat obligația de a examina el însuși cererea în conformitate cu modalitățile prevăzute la articolul 3 alineatul (2) din Regulamentul nr. 343/2003. Articolele 1, 18 și 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene nu determină un răspuns diferit.

Cooperarea judiciară în materie civilă și drept internațional privat

În cursul anului 2011, Curtea a pronunțat mai multe decizii privind Regulamentul nr. 44/2001⁸⁹, dintre care două rețin în mod deosebit atenția.

Prima decizie, *BVG* (Hotărârea din 12 mai 2011, cauza C-144/10), privea domeniul de aplicare al articolului 22 punctul 2 din Regulamentul nr. 44/2001, potrivit căruia „următoarele instanțe au competență exclusivă, indiferent de domiciliu, [...] în ceea ce privește valabilitatea constituirii, nulitatea sau dizolvarea societăților sau a persoanelor juridice care au sediul pe teritoriul unui stat membru ori valabilitatea deciziilor organelor acestora, instanțele din statul respectiv”. Potrivit Curții, această normă de competență exclusivă nu se aplică unui litigiu în cadrul căruia o societate se prevalează de inopozabilitatea unui contract în privința sa din cauza pretensei nevalidității, rezultând din încălcarea statutului acesteia, a unei decizii a organelor sale care a condus la încheierea respectivului contract. Astfel, orice problemă referitoare la valabilitatea unei decizii de a încheia un contract luate anterior de organele sociale ale uneia dintre părți trebuie considerată ca accesorie în cadrul unui litigiu în materie contractuală. Or, obiectul unui asemenea litigiu în materie contractuală nu prezintă în mod necesar o legătură deosebit de strânsă cu forul sediului părții care invocă o pretenție nevaliditate a unei decizii a propriilor organe. Prin urmare, ar fi contrar bunei administrări a justiției ca asemenea litigii să fie de competența exclusivă a instanțelor statului membru în care se află sediul uneia dintre societățile contractante.

⁸⁹ Regulamentul (CE) nr. 44/2001 al Consiliului din 22 decembrie 2000 privind competența judiciară, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (JO 2001, L 12, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 74).

A doua decizie, care privea cauzele *eDate Advertising și alții* (Hotărârea din 25 octombrie 2011, cauzele conexe C-509/09 și C-161/10), a dat Curții ocazia de a preciza cum trebuie interpretată expresia „locul unde s-a produs sau riscă să se producă fapta prejudiciabilă”, utilizată la articolul 5 punctul 3 din Regulamentul nr. 44/2001, în cazul unei pretense încălcări a drepturilor referitoare la personalitate prin intermediul unor informații postate pe un site internet. Curtea amintește mai întâi că această expresie vizează atât locul unde s-a produs evenimentul cauzator al prejudiciului, cât și locul materializării prejudiciului. Ea constată apoi că postarea unor informații pe internet se distinge de difuzarea teritorială a unui imprimat, întrucât acestea pot fi consultate instantaneu de un număr nedeterminat de utilizatori de internet pretutindeni în lume. Astfel, pe de o parte, difuzarea universală este susceptibilă să sporească gravitatea atingerilor aduse drepturilor referitoare la personalitate și, pe de altă parte, să facă extrem de dificilă stabilirea locului materializării prejudiciului care rezultă din aceste atingeri. Ea a dedus din aceasta că dificultățile punerii în aplicare a criteriului materializării prejudiciului care țin de difuzarea informațiilor impun adaptarea acestui criteriu de legătură. Dat fiind că impactul unei informații postate asupra drepturilor referitoare la personalitate ale unei persoane poate fi apreciat cel mai bine de instanța de la locul unde pretinsa victimă își are centrul intereselor, Curtea desemnează această instanță competentă pentru întregul prejudiciu cauzat pe teritoriul Uniunii Europene. În acest context, Curtea precizează că locul unde o persoană își are centrul intereselor corespunde în general domiciliului său. Curtea adaugă că această persoană are, în plus, facultatea să sesizeze cu o acțiune în răspundere, pentru întregul prejudiciu cauzat, instanțele din statul membru al locului de stabilire al editorului acestor informații. De asemenea, în locul unei acțiuni în răspundere pentru întregul prejudiciu cauzat, această persoană poate să formuleze o acțiune la instanțele din fiecare stat membru pe teritoriul căruia o informație postată este sau a fost accesibilă, acestea fiind competente să se pronunțe numai asupra prejudiciului cauzat pe teritoriul statului membru al instanței sesizate.

Pe de altă parte, în aceeași decizie, Curtea s-a pronunțat asupra întinderii metodologice care trebuie conferită articolului 3 din Directiva 2000/31⁹⁰. Potrivit Curții, deși acest articol nu impune o transpunere sub forma unei norme specifice de reglementare a conflictelor de legi, statele membre trebuie să asigure că, în domeniul coordonat și sub rezerva derogărilor autorizate potrivit condițiilor prevăzute la articolul 3 alineatul (4) din directiva menționată, furnizorul unui serviciu din comerțul electronic nu este supus unor cerințe mai stricte decât cele prevăzute de dreptul material aplicabil în statul membru de stabilire a acestui furnizor.

Curtea a fost sesizată, pe de altă parte, pentru prima dată, în cauza *Koelzsch* (Hotărârea din 15 martie 2011, cauza C-29/10), cu o cerere de interpretare a articolului 6 din Convenția de la Roma din 19 iunie 1980 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale⁹¹, în privința contractelor individuale de muncă, și aceasta în cadrul unui litigiu internațional născut din rezilierea contractului de muncă al unui șofer de vehicule grele. Potrivit articolului 6 alineatul (1) din convenția amintită, „alegera de către părți a legii aplicabile nu poate avea ca rezultat privarea angajatului de protecția care îi este asigurată prin normele imperative ale legii care ar fi aplicabilă în absența alegerii, în temeiul alineatului (2)”. Curtea trebuia, în speță, să interpreteze criteriul de legătură prevăzut de articolul 6 alineatul (2) litera (a) din Convenția de la Roma. Ea a statuat astfel că această dispoziție trebuie interpretată în sensul că, în ipoteza în care angajatul își desfășoară activitatea în mai multe state contractante, țara în care angajatul își desfășoară în mod obișnuit munca în executarea contractului,

⁹⁰ Directiva 2000/31/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 8 iunie 2000 privind anumite aspecte juridice ale serviciilor societății informaționale, în special ale comerțului electronic, pe piața internă („directiva privind comerțul electronic”) (JO L 178, p. 1, Ediție specială, 13/vol. 29, p. 257).

⁹¹ Convenția privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale, deschisă spre semnare la Roma la 19 iunie 1980 (versiunea consolidată) (JO 1998, C 27, p. 34).

În sensul acestei dispoziții, este cea în care sau din care, ținând seama de ansamblul elementelor care caracterizează activitatea respectivă, angajatul se achită de cea mai importantă parte a obligațiilor sale față de angajator. Astfel, criteriul prevăzut de această dispoziție are vocație să se aplice și într-o ipoteză în care angajatul își desfășoară activitatea în mai multe state contractante, în cazul în care instanța sesizată poate să determine statul cu care munca are o legătură semnificativă. Curtea a precizat de asemenea că, ținând cont de obiectivul articolului 6 din Convenția de la Roma, care este de a asigura o protecție adecvată angajatului, criteriul țării în care angajatul își desfășoară în mod obișnuit munca, edictat la alineatul (2) litera (a) al acestui articol, trebuie să fie interpretat în mod larg. Ca și în cazul interpretării date de Curte, în cadrul Convenției de la Bruxelles din 27 septembrie 1968 privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială⁹², în privința articolului 5 punctul 1 din aceasta din urmă, criteriul țării în care angajatul își desfășoară în mod obișnuit munca trebuie să fie înțeles ca referindu-se la locul în care sau din care angajatul își desfășoară în mod efectiv activitățile profesionale și, în lipsa unui punct central al afacerilor, la locul în care acesta își desfășoară cea mai mare parte a activităților sale. O asemenea interpretare este de asemenea în acord cu textul noii dispoziții privind normele de conflict referitoare la contractele individuale de muncă, introdusă prin Regulamentul nr. 593/2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I)⁹³, și în special cu articolul 8 din acesta din urmă.

Curtea a adăugat, în sfârșit, că, în ceea ce privește munca efectuată în sectorul transporturilor internaționale, instanța de trimitere trebuie, pentru a determina statul în care angajatul își desfășoară în mod obișnuit munca, să țină seama de ansamblul elementelor specifice acestei activități. În acest scop, aceasta trebuie în special să dovedească în care stat este situat locul pornind din care angajatul își efectuează misiunile de transport, primește instrucțiunile cu privire la misiunile sale și își organizează munca, precum și locul în care se află instrumentele de muncă. Aceasta trebuie să verifice de asemenea care sunt locurile în care transportul este efectuat în principal, locurile de descărcare a mărfurilor, precum și locul unde angajatul se întoarce după misiunile sale.

Cooperare polițienească și judiciară în materie penală

În acest domeniu, ne vom mulțumi să atragem atenția asupra cauzelor *Gueye și Salmerón Sánchez* (Hotărârea din 15 septembrie 2011, cauzele conexe C-483/09 și C-1/10), în care Curtea a interpretat articolele 2, 3, 8 și 10 din Decizia-cadru 2001/220⁹⁴ privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale, precizând în special întinderea dreptului de a fi audiată al victimei recunoscut de decizia-cadru și efectele acestuia asupra pedepselor ce trebuie aplicate autorului unor infracțiuni penale.

Într-o primă fază, Curtea a decis că articolele 2, 3 și 8 din decizia-cadru amintită nu se opun posibilității ca o sancțiune constând în păstrarea obligatorie a unei anumite distanțe pentru o durată minimă, prevăzută de dreptul penal al unui stat membru cu titlu de pedeapsă complementară, să fie aplicată autorilor unor fapte de violență comise în cadrul familial, chiar dacă victimele acestora contestă aplicarea unei astfel de sancțiuni.

⁹² Convenția de la Bruxelles din 27 septembrie 1968 privind competența judiciară și executarea hotărârilor în materie civilă și comercială (JO 1972, L 299, p. 32, Ediție specială, 19/vol. 10, p. 3).

⁹³ Regulamentul (CE) nr. 593/2008 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 iunie 2008 privind legea aplicabilă obligațiilor contractuale (Roma I) (JO L 177, p. 6).

⁹⁴ Decizia-cadru 2001/220/JAI a Consiliului din 15 martie 2001 privind statutul victimelor în cadrul procedurilor penale (JO L 82, p. 1, Ediție specială, 19/vol. 3, p. 104).

Astfel, Curtea a subliniat că, pe de o parte, în ceea ce privește obligațiile prevăzute la articolul 2 alineatul (1) din decizia-cadru amintită, acestea urmăresc să asigure ca victima să poată efectiv participa în mod adecvat la procesul penal, ceea ce nu înseamnă că o măsură de păstrare obligatorie a unei anumite distanțe nu ar putea fi dispusă împotriva dorinței victimei. Pe de altă parte, dreptul procedural de a fi audiate în sensul articolului 3 primul paragraf din aceeași decizie-cadru nu le conferă victimelor niciun drept în ceea ce privește alegerea tipurilor de pedepse și nici în ceea ce privește nivelul acestor pedepse. Apoi, Curtea a precizat că protecția penală împotriva actelor de violență domestică nu vizează să protejeze doar interesele victimei, ci și alte interese mai generale ale societății. În sfârșit, protecția consacrată la articolul 8 din această decizie-cadru, care urmărește în special să protejeze în mod corespunzător victima împotriva autorului infracțiunii în cursul procedurii penale, nu poate fi interpretată în sensul că statele membre sunt de asemenea obligate să protejeze victimele împotriva efectelor indirecte pe care le-ar produce, într-o etapă ulterioară, pedepsele aplicate de instanța națională.

Pe de altă parte, Curtea a constatat că obligația de a dispune o măsură de păstrare a unei anumite distanțe în conformitate cu dreptul material în discuție nu se încadrează în domeniul de aplicare al deciziei-cadru amintite.

Într-o a doua fază, Curtea a considerat că articolul 10 alineatul (1) din aceeași decizie-cadru trebuie interpretat în sensul că permite statelor membre, având în vedere caracteristicile specifice ale infracțiunilor comise în cadrul familial, să excludă folosirea medierii în toate procedurile penale referitoare la astfel de infracțiuni.

Politica externă și de securitate comună

Curtea, în cadrul limitat al competențelor pe care le deține în acest domeniu, a pronunțat trei decizii care merită să ne rețină atenția în mod special.

În cadrul politicii externe și de securitate comună, Curtea, la sesizarea Republicii Franceze în cadrul unui recurs (Hotărârea din 21 decembrie 2011, *Franța/People's Mojahedin Organization of Iran*, C-27/09 P) declarat împotriva unei hotărâri a Tribunalului⁹⁵, care a anulat, în măsura în care privește People's Mojahedin Organization of Iran, Decizia 2008/583⁹⁶ (denumită în continuare „decizia în litigiu”), a amintit că, în cazul unei decizii inițiale de înghețare a fondurilor, instituția nu are obligația de a comunica în prealabil persoanei sau entității în cauză motivele pe care această instituție intenționează să întemeieze includerea numelui persoanei sau al entității respective pe lista menționată la articolul 2 alineatul (3) din Regulamentul nr. 2580/2001⁹⁷. Astfel, pentru a nu i se compromite eficacitatea, o asemenea măsură trebuie, prin însăși natura sa, să poată beneficia de un efect de surpriză și să se aplice imediat. În schimb, în cazul unei decizii ulterioare de înghețare a fondurilor prin care numele unei persoane sau al unei entități care figurează deja pe lista menționată la articolul 2 alineatul (3) din regulamentul menționat este menținut, acest efect de surpriză nu mai este necesar pentru a se asigura eficacitatea măsurii, astfel încât adoptarea unei asemenea decizii trebuie, în principiu, să fie precedată de o comunicare a elementelor

⁹⁵ Hotărârea din 4 decembrie 2008, *People's Mojahedin Organization of Iran/Consiliul* (T-284/08).

⁹⁶ Decizia Consiliului din 15 iulie 2008 de punere în aplicare a articolului 2 alineatul (3) din Regulamentul (CE) nr. 2580/2001 privind măsurile restrictive specifice îndreptate împotriva anumitor persoane și entități în vederea combaterii terorismului și de abrogare a Deciziei 2007/868/CE (JO L 188, p. 21).

⁹⁷ Regulamentul (CE) nr. 2580/2001 al Consiliului din 27 decembrie 2001 privind măsuri restrictive specifice îndreptate împotriva anumitor persoane și entități în vederea combaterii terorismului (JO L 344, p. 70, rectificare în JO 2010, L 52, p. 58).

incriminatoare reținute, precum și de posibilitatea oferită persoanei sau entității în cauză de a fi ascultată. Astfel, Curtea a considerat că Tribunalul a concluzionat în mod întemeiat că, din moment ce, prin decizia în litigiu, numele People's Mojahedin Organization of Iran (denumită în continuare „PMOI”) a fost menținut pe lista menționată la articolul 2 alineatul (3) din Regulamentul nr. 2580/2001, Consiliul nu putea să comunice noile elemente incriminatoare reținute în privința PMOI concomitent cu adoptarea deciziei în litigiu. Consiliul ar fi trebuit în mod imperativ să asigure respectarea dreptului la apărare al PMOI, și anume comunicarea elementelor incriminatoare reținute în privința acesteia și dreptul de a fi ascultată, înainte de adoptarea deciziei în cauză. În această privință, Curtea a apreciat că elementul de protecție pe care îl oferă condiția comunicării elementelor incriminatoare și dreptul de a prezenta observații înaintea adoptării unei măsuri precum decizia în litigiu care declanșează aplicarea unor măsuri restrictive este fundamental și esențial pentru dreptul la apărare. Acest lucru este cu atât mai adevărat cu cât astfel de măsuri au un efect important asupra drepturilor și libertăților persoanelor și ale grupurilor vizate.

În sfârșit, tinând seama de importanța fundamentală care trebuie acordată respectării dreptului la apărare, expres consacrat la articolul 41 alineatul (2) litera (a) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în cursul unei proceduri care precedă adoptarea unei măsuri restrictive precum decizia în litigiu, Tribunalul nu a săvârșit o eroare de drept considerând că Consiliul nu dovedise că decizia în litigiu trebuia să fie adoptată atât de urgent încât acestei instituții îi era imposibil să comunice PMOI elementele noi reținute împotriva sa și să permită ascultarea acesteia înaintea adoptării deciziei în litigiu.

În ceea ce privește, de această dată, măsuri restrictive îndreptate împotriva Republicii Islamice Iran în scopul de a împiedica proliferarea nucleară, Curtea a fost sesizată de Bank Melli Iran, bancă comercială iraniană deținută de statul iranian, printr-un recurs vizând anularea hotărârii Tribunalului⁹⁸ prin care acesta a respins acțiunea sa⁹⁹ prin care urmărea anularea măsurilor care o vizau (Hotărârea din 16 noiembrie 2011, *Bank Melli Iran/Consiliul*, C-548/09 P). Astfel, Curtea a considerat că principiul protecției jurisdicționale efective presupune că autoritatea Uniunii care adoptă un act prin care se iau măsuri restrictive împotriva unei persoane sau a unei entități comunică motivele pe care se întemeiază acest act, în măsura în care este posibil, fie în momentul în care acest act este adoptat, fie, cel puțin, cât mai rapid posibil după adoptare, pentru a le permite acestor persoane sau entități exercitarea dreptului lor la acțiune. Or, în vederea respectării acestui principiu, articolul 15 alineatul (3) din Regulamentul (CE) nr. 423/2007¹⁰⁰ impune Consiliului să prezinte motivele individuale și specifice ale deciziilor adoptate în conformitate cu alineatul (2) din regulamentul menționat și să le aducă la cunoștința persoanelor, entităților și organismelor în cauză. Astfel, înghețarea fondurilor are consecințe considerabile pentru entitățile respective, întrucât poate restrânge exercitarea drepturilor lor fundamentale. În consecință, Consiliul trebuie să își îndeplinească obligația care îi revine în temeiul acestei dispoziții printr-o comunicare individuală. Pe de altă parte, deși o comunicare individuală este în principiu necesară, este suficient să se constate că nicio formă precisă nu este impusă de articolul 15 alineatul (3) din acest regulament, care nu menționează decât obligația de a „aduce la cunoștință”. Trebuie să fie recunoscut un efect util acestei dispoziții, și anume o protecție jurisdicțională efectivă a persoanelor și a entităților în cauză prin măsuri restrictive adoptate în temeiul articolului 7 alineatul (2) din același regulament.

⁹⁸ Hotărârea din 14 octombrie 2009, *Bank Melli Iran/Consiliul* (T-390/08).

⁹⁹ Acțiune vizând anularea punctului 4 din tabelul B din anexa la Decizia 2008/475/CE a Consiliului din 23 iunie 2008 de punere în aplicare a articolului 7 alineatul (2) din Regulamentul (CE) nr. 423/2007 al Consiliului privind măsuri restrictive împotriva Iranului (JO L 163, p. 29).

¹⁰⁰ Regulamentul nr. 423/2007 al Consiliului din 19 aprilie 2007 privind măsuri restrictive împotriva Iranului (JO L 103, p. 1).

În plus, Curtea a apreciat că alegerea temeiului juridic al unui act comunitar trebuie fondată pe elemente obiective care pot fi supuse controlului jurisdicțional, printre care figurează în special scopul și conținutul actului. Potrivit titlului său, Regulamentul nr. 423/2007 privește adoptarea unor măsuri restrictive împotriva Republicii Islamice Iran. Din considerentele și din ansamblul dispozițiilor regulamentului menționat rezultă că acesta are ca obiect să împiedice sau să restrângă politica adoptată de acest stat în materie nucleară, ținând cont de riscul pe care ea îl prezintă, prin măsuri restrictive în materie economică. Nu este combătută activitatea generală de proliferare nucleară, ci riscurile proprii programului iranian de proliferare nucleară. Întrucât adoptarea unor măsuri economice care vizează Republica Islamică Iran reprezintă în mod clar scopul și conținutul actului în cauză, recurgerea la articolul 308 CE nu era necesară, articolul 301 CE constituind un temei juridic suficient în măsura în care permite o acțiune a Comunității care vizează să întrerupă sau să reducă, în integralitate sau în parte, relațiile economice cu una sau cu mai multe țări terțe, această acțiune fiind susceptibilă să includă măsuri de înghețare de fonduri ale unor entități care, precum Bank Melli Iran, sunt asociate regimului din țările terțe vizate. În ceea ce privește necesitatea de a include Poziția comună 2007/140¹⁰¹ între temeiurile juridice, articolul 301 CE arată că poziția comună sau acțiunea comună trebuie să existe pentru a putea fi adoptate măsuri comunitare, însă nu indică faptul că aceste măsuri trebuie să fie întemeiate pe poziția comună sau pe acțiunea comună în discuție. În orice caz, o poziție comună nu poate constitui temeiul juridic al unui act comunitar. Astfel, pozițiile comune ale Consiliului în materie de PESC, precum Pozițiile comune 2007/140 și 2008/479¹⁰², sunt adoptate în cadrul Tratatului UE, conform articolului 15 din acesta, în timp ce regulamentele Consiliului, în speță Regulamentul nr. 423/2007, sunt adoptate în cadrul Tratatului CE. Prin urmare, Consiliul nu putea să adopte un act comunitar decât în temeiul unor competențe care i-au fost conferite de Tratatul CE, și anume în speță de articolele 60 CE și 301 CE.

Tot în legătură cu Regulamentul nr. 423/2007¹⁰³ privind măsuri restrictive împotriva Iranului, Curtea, sesizată de Oberlandesgericht Düsseldorf, a interpretat articolul 7, alineatele (3) și (4) din acesta (Hotărârea din 21 decembrie 2011, *Afrasiabi și alții*, C-72/11).

Curtea a statuat că articolul 7 alineatul (3) din regulamentul menționat trebuie interpretat în sensul că interdicția de punere la dispoziție indirectă a unei resurse economice, în sensul articolului 1 litera (i) din acest regulament, înglobează faptele referitoare la livrarea și la instalarea în Iran a unui cuptor de sinterizare funcțional, dar care nu poate fi utilizat imediat, în favoarea unui terț care, acționând în numele, sub controlul sau la instrucțiunile unei persoane, ale unei entități sau ale unui organism citat în anexele IV și V la regulamentul menționat, intenționează să exploateze acest cuptor pentru a produce, în beneficiul unei astfel de persoane sau entități sau al unui astfel de organism, bunuri care pot contribui la proliferarea nucleară în acest stat. În plus, Curtea a considerat că articolul 7 alineatul (4) din același regulament trebuie interpretat în sensul că: a) se referă la activitățile care, sub acoperirea unei aparențe formale care le elimină din rândul elementelor constitutive ale unei încălcări a articolului 7 alineatul (3) din regulamentul menționat, au totuși drept scop sau drept efect direct sau indirect să eludeze interdicția instituită la această din urmă dispoziție; b) termenii „voluntar” și „deliberat” implică elemente cumulative de cunoaștere și de voință, care sunt întrunite atunci când persoana care participă la o activitate având un astfel de scop sau un astfel de efect îl urmărește în mod voit sau, cel puțin, consideră că participarea sa poate avea acest scop sau acest efect și acceptă o astfel de posibilitate.

¹⁰¹ Poziția comună 2007/140/PESC a Consiliului din 27 februarie 2007 privind măsuri restrictive împotriva Iranului (JO L 61, p. 49).

¹⁰² Poziția comună 2008/479/PESC a Consiliului din 23 iunie 2008 de modificare a Poziției comune 2007/140 (JO L 163, p. 43).

¹⁰³ A se vedea nota de subsol 100.